

ORAȘ REGAL

Curtea de la Argeș

Revistă de cultură

Anul VII ■ Nr. 7 (68) ■ Iulie 2016



Biserica Izvoarele de Leac, Vâlcele-Argeș

Din sumar:

Revista apare cu sprijinul Primăriei Municipiului Curtea de Argeș (prin intermediul Centrului de Cultură și Arte) și al Asociației Culturale „Curtea de Argeș”

Toamna „demitizatorilor”

Gheorghe PĂUN

În istorie, pe mai toate palierele, dar mai ales la nivel macro, pot fi identificate cicluri, traiectorii sinusoidale, tendințe și contratendințe, împingând lucrurile când spre o extremă, când spre cea opusă, totul, desigur, pe fondul unui „trend” general, o deplasare de adâncime, determinată mai ales de progresele din știință și tehnologie, comunicațiile, „industriile” bazate pe informație fiind incluse. (Am folosit termenul „progres” în înțelesul creșterii, acumulării, fără a-i da neapărat un sens, mă feresc să asociez o direcție „evoluției”, dar asta dintr-o precauție care va rămâne în paranteză. Oricum, ne-o reamintește și profesorul Johan Galtung, din zona zen, yin-yang, știm că în orice bine există și un rău, iar în orice rău există și un bine, ba chiar și în răul din bine există un sâmbure de bine, iar în...) Naționalism – globalizare, religiozitate – secularism, occident – orient, libertate individuală – control și supraveghere, consumism – economie sustenabilă, spiritualitate – materialism, stânga – dreapta, comunism – liberalism, centralizare – descentralizare, austeritate comportamentală – libertinaj, acestea și încă alte perechi de „borne” extreme se oferă simțului (și limbajului) comun ca exemple din ultimele secole ale istoriei. Plus migrațiile, periodice și ele. Cu defazări și ritmuri diferite pe continente diferite, dar și cu tendințe de sincronizare, cu interdependențe.

Matematizarea istoriei, mari sau mici, nu s-a apropiat de nivelul sperat (prin anii 1950-1970, la noi, de Grigore C. Moisil și acad. Mircea Malița), dar, încrezător și oarecum marcat de puterea matematicii, risc ipoteza că o asemenea concluzie, a evoluției ciclice, într-o definiție suficient de cuprinzătoare, se poate obține ca rezultat formal, dintr-un model potrivit-adecvat-norocos, eventual în urma simulării lui pe calculator. Sunt, de altfel, convins că asemenea încercări s-au făcut deja.

Să revin însă la lucruri mai realiste și mai din apropiere. Perechile de opoziții menționate mai devreme pot fi ilustrate ușor, nu fac asta aici. Se poate coborî apoi la nivelul *incrementa atque decrementa*, urmate de o nouă *incrementa*, reală sau numai dorită, mai durabilă sau mai gonflată, unor imperii vecine, ba chiar și a tustrele celor cu care am avut de-a face atâta amar de vreme amară, se poate coborî la nivelul alternanțelor la putere (mai ales în țările „cu democrații consolidate”), ba chiar și la nivelul efectelor unora dintre legile adoptate în ultimii ani la noi, de la cele încurajând căsătoriile „netradiționale” la interzicerea „simbolurilor extremiste”. În sine, multe dintre legile de acest gen, când sunt în răspăr cu tradiția sau cu media statistică, nasc reacții care produc efecte contrare intențiilor





(aparente) ale legiuitorului, dar lucrurile sunt mult mai complexe, cu complicația venind de la nivelul structural, dacă observăm că multele cicluri sugerate la început se suprapun, interacționează, potențându-se sau atenuându-se, tendințele mai puternice, mai de adâncime, influențându-le pe cele mai de suprafață. O „diagramă a ciclurilor” ar fi extrem de sugestivă, ba chiar ar avea o clară valoare predictivă (în măsura în care s-ar baza pe multă intuiție, dar pe și mai multă informație culeasă și interpretată profesionist), dar asta e o sarcină pentru un laborator de viitorologie, pentru o instituție specializată.

Revin la titlu – iertare pentru prea lunga introducere. După deceniile ante-Revoluție, de propagandă grosieră, era firesc „să facem o vreme pauză de cuvântul *tovarășe*”, vorba poetului-revoluționar, și, prin extensie, de tot ce se poate asocia acestui cuvânt-simbol (în fond, victimă), dar ce a urmat ne-a surprins (neplăcut) pe mulți – aș zice, din fericire, tot mai mulți. Prin amploare, prin caracterul coordonat parcă („parcă” e, iarăși, doar o precauție de paranteză, reciți-l pe Galtung, secțiunile care spun „cum se poate ucide o națiune”), prin „țintele” predilecte (de la Eminescu la Mircea Eliade, de la formarea poporului român la formarea României Mari, de la voievozii dintâi la Cuza și de la Biserică la Monarhie, totul este „demitizat”, micșorat, banalizat), prin voci care și-au făcut un nume invocând debarale, mituri, obstacole în calea integrării noastre în lumea largă, prin numele mari care au girat/girează vocile respective – ar fi trebuit să folosesc multe ghilimele, le omit. Vremea *lucian-boismelor...* Îl iau pe istoricul care-mi sugerează invenția lexicală dinainte, recunosc, peiorativă în intenție, doar ca exemplu de hărnicie monocromă, speculând o „piață” la care s-a adaptat până la plictis și pe care, desigur, o influențează și o exploatează. Coordonat, parcă (nu mai reiau paranteza...).

Toate acestea sunt o reacție la ce era *înainte*, toate acestea au devenit atât de insistente și de evidente în cusătura lor selectiv-tendențioasă că vor declanșa/au declanșat deja o reacție contrară, în continuarea, dar nu suprapusă protrocronismelor-dacismului-naționalismului pe care *lucianboismele* pretind că vor să le veștejească, astfel motivându-se și, desigur, remotivându-le. Cicluri inevitabile...

(Continuare la pag. 2)



Toate-s vechi și nouă toate...

Fenomenele universului văzut se pot dizolva în materie și mișcare. Unite, formează forța și materia însăși s-a considerat într-o analiză metafizică ca rezultat și semn al echilibrului forțelor. Ele sunt în perpetuă curgere și circulațiune. Omul nu poate nici crea, nici nimici o părticică de materie, nici poate schimba cantitatea forțelor ce există în lume. El nu are decât facultatea de-a modifica modul manifestării lor, direcția și repartiția lor. Forța e latentă în materie și el o poate libera (dezlega) prin distrugerea echilibrului altor puteri cari o țin în repaos. El o poate efectua, aceasta dând direcție unei puteri neatârnate ce repaosa pân-acum în magazinul naturii, care putere, după ce și-a împlinit misiunea, reintră în echilibru cu una sau mai multe din puterile eliberate, pentru a persista în repaos până ce iar e trezită spre acțiune. Orice cheltuială de putere condiționează o uzare a materiei, nu o nimicire, ci o modificare a formei. Pentru a produce într-o baterie galvanică o masă oarecare de căldură și de lumină, spre a trimite o telegramă de la New York la Buffalo, o cantitate oarecare de zinc (cositor) trebuie să arză prin acid și să se prefacă într-un oxid. Pentru a mâna o sută de mile o luntre cu vapor, o cantitate de cărbuni de pământ trebuie să se discompuie în gaz și cenușă și o cantitate anumită de apă cată să se prefacă în abur. Pentru a executa o mișcare musculară a corpului omenesc, creierul, bateria galvanică a organismului omenesc, trebuie să-și trimeată solia de-a lungul liniilor telegrafice animalice, a nervilor, și să cheltuiască prin aceasta o parte a substanței sale. Și mușchiul, ascultând ordinul, sufere o modificare, prin care o parte a substanței sale pierde calitățile sale vitale, se desparte de partea vie, unindu-se cu oxigen și se schimbă în materie anorganică și e eliminat din sistem. Când țiparii electrici din America de Sud sunt iritați a da mai multe descărcări, se sleiesc, așa încât îi poate pipăi cineva fără pericol. Le trebuie repaos mult și hrană suficientă pentru a-și recâștiga puterea galvanică pe care au pierdut-o. Același fenomen se constată și la om, deși nu în același grad.

Manipularea telegrafului electromagnetic e cunoscută. Un număr de plăci de zinc și de aramă stau în șir alternativ peste olaltă într-un vas umplut cu acid. Dacă cele două capete ale acestui aparat se pun în legătură printr-o sârmă de-o lungime oricât de mare, se naște o reacțiune chimică pe suprafața zincului și de-a lungul sârmei se mână o putere, prin care suntem în stare a ridica greutăți, a pune roți în mișcare, a despărți aliajuri cari au cea mai mare afinitate între olaltă. În clipa în care se-ntrerupe continuitatea sârmei și se împiedecă circulația, puterea dispare și reacțiunea acidului asupra zincului încetează numaidecât. Cum se restabilește comunicația, reacțiunea acidului asupra zincului reîncepe și puterea dispărută reapare în energia ei primitivă. Substanța sârmei nu e altfel decât conducătoarea puterii și nu participă deloc la manifestările ei. Analoagă e treaba omului în privirea materiei și puterilor naturale. El nu servă decât pentru a le pune în circulație fără a înmulți sau împuțina cantitatea lor. Persoana lui nu e decât o scenă în drama activității lor, în care ele intră și ies și joacă cele mai deosebite roluri, sprijinind uneori transformări de putere, provocându-le altă dată; ele sunt însă nemuritoare în esența lor și-n nesfârșită varietate fac ocolul prin multe aplicațiuni folositoare întreținerii vieții și promovării mijloacelor de subzistență.

(Din *Caiete/Fragmentarium*)

În toate țările constituționale unde partidele sunt bine organizate și delimitate, chiar în vechea Engliteră, care încă multă vreme va servi de tip, șeful partidului rezumă nu numai sentimentele, nu numai credințele celor supuși la direcțiunea sa, dar chiar de multe ori acest cap personifică existența partidului la putere. Aceasta se poate zice mai vârtos vorbind de țara noastră, unde luptele politice se rezumă în lupte de individualități, și unde opinia publică se găsește încă în acea fază de formațiune și de tranzițiune spre a deveni o putere reală. Așadar, cu drept cuvânt putem afirma că luptele politice se rezumă în numele unor individualități. Aceste din urmă, când vin a se retrage din câmpul luptei, nu fac decât a lăsa locul celor care, prin alt sistem sau prin alte mijloace de guvern, pot aduce liniștea și progresul.

(*Timpul*, 22 aprilie 1881)

Zilele din urmă s-au răspândit, cum știm, mai multe știri de mare senzație asupra stării de lucruri din Rusia. Din acele stări rezultă că împărăteasa este rău bolnavă în urma impresiei oribile ce i-a cauzat știrea despre executarea celor cinci nihiliști; că împăratul este într-o criză morală care l-a făcut să părăsească afacerile și să stea închis în castelul de la Gaștina; că s-ar fi prins o cutie cu dinamită ascunsă într-un car cu fân ce intra în castelul imperial; că marele duce Nicolae, nepotul împăratului, care s-a constatat ca având relații directe cu societățile asasinilor, a fost condamnat, fără judecată, la închisoare pe viață; în fine că, atât la Curte cât și în public, domnește o consternare generală. Aceste știri, pe care le-au dat foile germane, austriace și franceze radicale, care în genere sunt informate bine și d-a dreptul de la societățile secrete, și pe care le-am reprodus și noi, sub toată rezerva, par a fi fost oarecum exagerate, dar nu cu totul inexacte. Foaia semioficială rusească din Bruxelles caută să le dezmință, dar nu poate ea însăși, cum vom vedea, decât să le micșoreze întrucâtva importanța. Doliul, zice acea foaie, foarte legitim, ce domnește la Curtea rusească și precauțiunile, nu mai puțin legitime, luate pentru a proteja persoana împăratului contra conspiratorilor, care au arătat acum în urmă ce pot face, constituie o temă seducătoare și ușoară de exploatat pentru imaginația și reaua-voință a unui număr de ziare obicinuite cu așa treabă. Foaia rusească crede util să țină publicul deștept asupra invențiilor și basmelor ce se fac pe socoteala situației interioare a Rusiei. Îndărătul acestei lugubre fantasmagorii sunt, pentru cine știe și vrea să judece bine, două figuri reale: suveranul și națiunea rusească. El, cu toată întristarea de care este cuprins, lucrează fără preget pentru bunăstarea și progresul națiunii. Ea este plină de devotament către suveran. Cu astfel de elemente, adaogă *Le Nord*, se pot trece cu victorie dificultăți și strâmtori mult mai mari și mai critice decât acelea în care se află astăzi Rusia. Foaia din Bruxelles nu dezminte, cum vedem, faptele consemnate în acele știri, ci voiește a atenua, prin simple fraze, efectul ce acelea au produs asupra publicului; ea nu dă un comunicat de dezmințire acelor știri de senzație, ci o mângâiere publicului care le-a citit.

(*Timpul*, 24-25 aprilie 1881)

(Urmare din pag. 1)

Am mai propus asta, la ocazii, o fac și aici: să-i imităm pe grecii care au interzis pronunțarea numelui ipochimenului care a vrut să ajungă celebru prin incendierea unui templu. Interzicere e prea mult, s-au interzis de-acum interzicerile, dar, repetând ce a spus cândva, cineva-ul cu debaraua, de exemplu, nu facem decât să adăugăm notorietății lui (celei negative, anulând și ce a făcut bine). Iar pe Eminescu nu-l poate micșora niciun critic, chiar autor de istorii critice ale literaturii... Cu atât mai simplu în cazul de pe urmă: după ce, în 400 de pagini riguros profesioniste, acad. Ioan-Aurel Pop (*Istoria, adevărul și miturile,* Ed. Enciclopedică, București, 2014), l-a pus la colț pe popularul „sanitar al istoriei românilor”, gata, să-l lăsăm o vreme acolo, la colț, în grija păianjenilor.

Noi, să revenim *in media res!*... Există extreme, dar există și puncte-linii de echilibru, iar lumea pe acestea din urmă se sprijină...

Știind că, vorba Domnului Eminescu, *ce e val ca valul trece...*

Redactor-șef: Gheorghe Păun

Redacție: Daniel Gligore, Maria Mona Vâlceanu, Constantin Voiculescu

Colegiu redacțional: Svetlana Cojocaru – director al Institutului de Matematică și Informatică al Academiei de Științe a Moldovei, Chișinău, **Florian Copcea** – scriitor, membru al USR și USM, Drobeta-Turnu Severin, **Ioan Crăciun** – director al Editurii Ars Docendi, București, **Spiridon Cristocea** – conferențiar la Universitatea Pitești, **Dumitru Augustin Doman** – scriitor, Curtea de Argeș, **Sorin Mazilescu** – director al Centrului Județean Argeș pentru Promovarea Culturii, Pitești, **Marian Nencescu** – cercetător asociat la Institutul de Filosofie al Academiei Române, **Filofteia Pally** – director al Muzeului Viticulturii și Pomiculturii din România, Golești, Argeș, **Octavian Sachelarie** – director al Bibliotecii Județene „Dinicu Golescu”, Pitești, **Adrian Sămărescu** – director editorial al Editurii Tiparg, Pitești, **Ion C. Ștefan** – profesor, membru al USR, București.

CURTEA DE LA ARGEȘ

Revistă lunară de cultură

Apare sub egida Trustului de Presă „Argeș Expres” (B-dul Basarabilor 35A, tel./fax: 0248-722368) și a Centrului de Cultură și Arte „George Topîrceanu” (B-dul Basarabilor 59, tel./fax: 0248-728342) din Curtea de Argeș

Corectură: Radu Gîrjoabă
Machetă: Elena Baicu

ISSN: 2068-9489

E-mail: curteadelaarges@gmail.com
Website: www.curteadelaarges.ro

Abonamente se pot face la sediul redacției – Trustul de Presă „Argeș Expres” (25 lei/6 luni și 50 lei/12 luni) sau trimițând banii în contul Asociației Culturale Curtea de Argeș (detaliile bancare apar mai jos) și o adresă poștală prin e-mail.

Tiparul: SC TIPARG SA, Pitești
editura.tiparg@gmail.com
www.tiparg.ro

Revista poate fi sponsorizată prin intermediul Asociației Culturale Curtea de Argeș, CIF 29520540, Banca Transilvania, IBAN RO38 BTRL RONC RT0V 1516 7901.



Homo sapiens



Raţiunile inimii

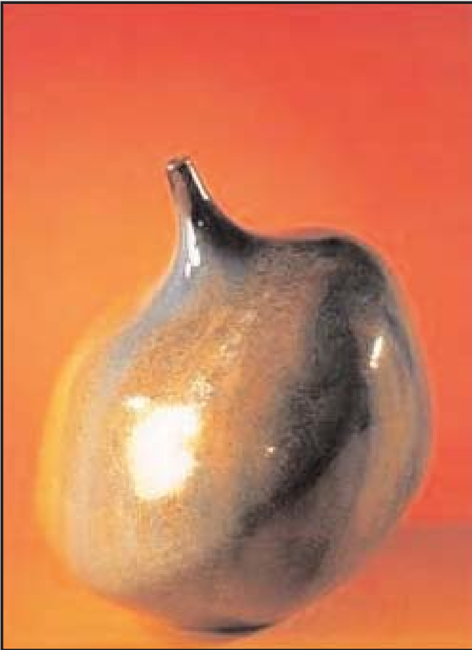
Horia BĂDESCU

„Inima are raţiuni pe care raţiunea nu le cunoaşte." De patru veacuri afirmaţia înţeleptului de la Port Royal, fiindcă doar un înţelept, nu un filosof, putea să se îndoiască de absoluta putere a cugetării, tulbură conştiinţa europeană. O tulbură fără însă a fi putut opri marşul triumfător al excluderii inimii, adică al subiectivităţii, din lectura magnificei arhitecturi a universului, a emoţiei fără de care subtila ţesătură care leagă şi validează fiinţarea celei mai neînsemnate alcătuiri nu poate fi înţeleasă.

Ne-am lepădat cu frenezie de ceea ce constituie esenţa umanităţii noastre, pentru a ne preda, cu arme şi bagaje, raţiunii pure, fie ea şi pusă în discuţie de acela care avea, totuşi, nevoie de cerul înstelat de deasupra şi de legea morală care să structureze şi să dea sens viscolului emoţional. Ne-am încredinţat admirabilului computer care pare a comanda „şurubăria" noastră biologică, ruşinându-ne de neînţeleasa magmă care fierbe în noi. Am răpit inimii sufletul pentru a-l încredinţa creierului, înspăimântaţi de nedesluşitele-i raţiuni după care ni se împlineşte destinul. Şi totuşi, ceea ce părea până de curând de neconceput, „a gândi" cu inima, nu mai pare a fi un nonsens. Miraculoasa fiinţă umană îşi află sâmburul alcătuirii nu în creier, ci în inimă. În primul organ structurat în starea fetală, acela care primeşte întrega informaţie cu care maica celui încă „ne-omenit" îi înlesneşte intrarea în lumea care-l aşteaptă, căci undele creierului ei se racordează la bătăile inimii acelui ce încă nu se ştie prea bine ce este.

Să ne mai mirăm de existenţa pascalienei „raţiuni a inimii", mult mai hotărâtoare în viaţa noastră decât raţiunea, atunci când ştim că sursa bătăilor inimii este inima însăşi, iar nu creierul care dirijează tot restul, că ea oferă creierului mai multe informaţii decât îi transmite ei acesta? Cercetătorii vorbesc chiar despre faptul că inima ar avea propriul creier, care generează de cincizeci de ori mai multă energie electrică şi de cinci mii de ori (!) mai multă energie magnetică.

Lingvistul şi filosoful francez Michel le Guern vorbea de funcţia conotativă a metaforei, care presupune o componentă extralingvistică, conotaţia psihologică obligată, care aduce cu sine limbajul inimii, universal şi funcţional dincolo de orice specificitate a sistemului de transmitere a informaţiei. Şi iată, aflu că energia electrică pe care o generează inima poate fi detectată şi măsurată în paternurile creierului unei alte persoane aflate în apropiere. Vorbim cu inima, comunicăm cu inima mai mult decât credem ori ne place să credem. Inima şi nu creierul ne conectează şi ne integrează ritmurilor universului. De accea, muzica şi poezia sunt, mai întâi şi mai înainte de orice judecată raţională, ale inimii, ale sufletului. Nu doar cu lacrima ştie a cuvânta inima, cum spune acel tulburător cântec ajuns la noi din vechime, cu care, alături de minunatul poet Charles Carrère, am ridicat în picioare sala ultimei ediţii a Bienalei de poezie de la Liège. Toate lucrurile esenţiale, toate momentele importante ale vieţii stau sub puterea limbajului universal al inimii. Iubirea nu este a raţiunii, nici moartea! Între naştere, care e rodul iubirii, şi moarte drumul vieţii îşi taie calea prin inimă. Şi dacă stau bine să mă gândesc, nici gândul, fiul raţiunii, nu vine pe lume decât în împărăteasca hlamidă a emoţiei, pe care i-o aşază cu generozitate tot inima. Strigi „evrica!" cu bucuria inimii nu a creierului! La urma urmei, *recea cumpănă-a gândirii* e o metaforă ca oricare alta.



Iar dacă omul e, în umanitatea sa, o fiinţă socială, o datorează mai întâi inimii şi abia apoi creierului. Împătimit al corespondenţelor semnificative, mă simt copleşit de ceea ce recea cumpănă a experimentului ştiinţific aşază pe talgerul unităţii şi armoniei inextricabile a lumii, oferindu-ne încă un argument pentru ceea ce refuzăm, uneori cu obstinaţie, să admitem despre propria noastră natură: „celulele miocardice de la oameni diferiţi puse împreună se acomodează, stabilesc legături şi reuşesc să funcţioneze la unison, ca un întreg. În cazul celulelor nervoase, aceste principii nu sunt valabile"!

Încât, la sfârşit te poţi întreba cum e mai bine să fii, „om fără minte" sau „om fără inimă"?

Unde te afli mai aproape de umanitatea ta?

Pacea pozitivă: prezenţa păcilor



Johan GALTUNG

Un sistem violent a fost transformat în pace negativă. Ce urmează? Primul răspuns este dat de subtitlul acestei cărţi: construirea păcii directe-structurale-culturale.

Al doilea răspuns: pacea structural-culturală este ameninţată de violenţa directă, fapt exprimat ca o fracţie prin formula

Pace = (Pace structurală X Pace culturală) / Violenţă directă

Construcţia este la numărător, deconstrucţia la numitor.

Al treilea răspuns: interpretări concrete ale formulei din primul capitol,

Pace = (Echitate X Armonie) / (Traume X Conflict)

Tabelul 6 deschide calea multor formule şi interpretări de tipul acesta.

Decuplarea părţilor în vederea realizării păcii negative este normală, în timp ce cuplarea în vederea păcii pozitive recompensează mai mult, dar şi solicită mai mult, poate chiar să genereze mai multe traume şi conflicte decât pot fi gestionate, erodând pacea. Pacea structurală poate fi instituţionalizată *în jurul* nostru, pacea culturală poate fi internalizată *în noi,* pacea directă poate fi promulgată *între noi.* Dar condiţiile se schimbă; nu există eternitate pentru nicio pace, ci numai pentru efortul pentru pace, ca şi în cazul sănătăţii.

Găsim ceva indicaţii, cum am mai spus, în aceste vechi reguli:

1. *Regula de Aur negativă:* echitate negativă pentru pace negativă.
2. *Regula de Aur pozitivă:* echitate pozitivă pentru pace pozitivă.
3. *Kantianism*: acţionează în aşa fel încât maximumul să fie universalizabil.
4. *Taoism:* suferă suferinţa Celuilalt şi bucură-te de bucuria lui.

Pentru a dezvolta şi mai departe pacea pozitivă putem învăţa din conflicte.

În *conflicte*, **cuplările negative,** *contradicţiile* influenţează negativ (A) atitudinile şi (B) comportamentul. Pentru a evita violenţa, rezolvă conflictele, pentru a rezolva conflictele fă compatibile scopurile şi mijloacele, pentru aceasta este nevoie de creativitate, iar pentru creativitate cooperantă avem nevoie de dialog direct şi indirect pentru a schimba A şi B. *Ghidaţi de Regula de Aur negativă, obţinem o coexistenţă paşnică pasivă.*

Pe aceeaşi linie, cheia pentru o pace pozitivă este un proiect comun şi cu impact bilateral, pozitiv, asupra lui A şi B. Ideea din teoria şi practica conflictelor este de a face atitudinea mai creativă şi mai empatică, iar comportarea mai nonviolentă şi mai adaptabilă, spre o nouă realitate, care să stimuleze schimbările în atitudine şi comportare. La fel în teoria şi practica proiectelor – părţile împreună, singure sau cu ajutor din afară.

Există o cale A şi o cale B către pacea pozitivă. Calea A trece de la ură, antipatie şi indiferenţă la simpatie, calea B trece de la violenţă şi indiferenţă la cooperare. Calea A este în interiorul părţilor, ceva se întâmplă în interiorul acestora; calea B este în exterior, ceva se întâmplă *între* părţi. Ambele căi trebuie parcurse.

Pe măsură ce înaintăm de-a lungul căii A, emoţiile rezonează, devin reciproce. *Obţinem o armonie crescută, ghidaţi de regula taoistă.*

Înaintând de-a lungul căii B, părţile cooperează tot mai mult, în vederea unui folos reciproc şi egal. *Obţinem o echitate crescândă, ghidaţi de Regula de Aur pozitivă şi de kantianism.*

Sigur că putem avea una fără cealaltă, dar ambele căi sunt paşi în sus de la pacea negativă. E mai bine să parcurgem ambele căi. Una poate rămâne în urmă, una o poate lua înainte şi s-o tragă pe cealaltă după ea, în sus. Sau invers – trebuie luat aminte la asta.

Cum putem numi cazul în care ambele merg cum trebuie? Am propus în Capitolul 1:

Pace pozitivă la nivelul I: Simbioză: Cooperare, Echitate, Armonie.

Să testăm aceasta la nivelul micro al dragostei şi la cel macro al integrării.

Tabelul 6: Cele trei violenţe şi cele două păci

Violenţă	Violenţă directă (VD) (intenţionată, dăunătoare)	Violenţă structurală (VS) (neintenţionată, exploatatoare)	Violenţă culturală (VC) (intenţionează să justifice violenţa)
Pace negativă	absenţa VD = încetarea focului, decuplare	absenţa VS = neexploatare, sau lipsă de structură = *atomie*	absenţa VC = nejustificare, lipsă cultură = *anomie*
Pace pozitivă	Pace directă (PD) contruirea PD = recuplare	Pace structurală (PS) construirea PS = echitate	Pace culturală (PC) construirea PC = armonie
Pace	negativă + pozitivă	negativă + pozitivă	negativă + pozitivă

Homo sapiens

În dragoste avem cooperarea trupurilor: grijă, sex, pentru sănătatea ambilor parteneri. Dar și lucru în casă, grijă de copii, de cei în vârstă, de cei infirmi.

Bucuria în cazul suferinței și suferința în cazul împlinirii Celuilalt este o bună ocazie pentru decuplare.

Apare o întâlnire a spiritelor, unde noi proiecte se ivesc și vechi proiecte ies din scenă. A construi noi proiecte pentru a resuscita o căsnicie poate să facă necesar un ajutor din afară, de la prieteni, un mediator – sau de la un consilier dacă violența a produs deja traume.

În procesul european de integrare cooperarea statelor și substatelor – provincii, ONG-uri, autorități locale – se găsește în agenda lărgită a UE (CE înainte de 1992). Fundamentale sunt avantajul reciproc și prevederile stricte împotriva beneficiilor flagrant inegale. O simpatie crescătoare s-a materializat sub forma suferinței la vederea suferinței altor membri, poate mai puțin sub forma bucuriei în fața realizărilor lor. Există competiție, dar și solidaritate la necaz, așa cum se întâmplă în prezent.



Comunitatea-Uniunea Europeană a avut mulți predecesori, care indică multe eșecuri. Un motiv poate fi acela că, pentru ca premisele pentru „împreună” să însemne „pace”, asta presupune muncă grea pe căile A și B. Cuplurile și familiile pot considera acest lucru firesc, până ce apar crizele. Statele și națiunile se opresc adesea la „toleranță”, coexistență pasivă, incapabile să treacă la dialog și învățare comună/mutuală, pentru și în cadrul unor proiecte comune.

Faptul că, în ciuda multelor crize, poate și datorită acestora, UE o duce mai bine decât multe cupluri de persoane, se poate datora regulilor explicite, cum ar fi *un stat – un vot*, echității instituționalizate. Dar cuplurile pot avea un mai puternic sentiment de „împreună” decât au statele membre UE sentimentul de a fi „europene”.

Iar acest lucru ne duce la nivelul următor, al călătoriei pe ambele căi:

Pace pozitivă la nivelul II: Transcendență:
Noi actori, proiecte vechi

Părțile sunt încă acolo, cu ceva nou în procesul de pace pozitivă al „coexistenței pașnice active”. În limbajul integrării statelor, acestea încep „să vorbească cu o singură voce”, „având o politică comună externă și de securitate” etc. Pentru pacea pozitivă I (PPI), termenii adesea folosiți sunt *comunitate, confederație* (*Staatenbund* în germană), iar pentru pacea pozitivă II (PPII) termenii sunt *uniune, federație* (*Bundesstaat*).

Din nou vedem că limbajul concis al dreptului și relațiilor internaționale legate de integrare poate fi mai adecvat și mai precis decât limbajul poetic sau literar al dragostei. Nu este evident nici că religia sau psihologia vor îmbunătăți prea mult literatura; prima este concentrată mai mult pe relația cu Dumnezeu decât pe partener-familie, a doua mai mult pe relațiile intra-personale decât pe cele inter-personale.

Regula de bază pentru pacea pozitivă, a beneficiului mutual și egal pe căile A și B, funcționează atât pentru PPII cât și pentru PPI. La fel cu Regula de Aur pozitivă, kantianism și regula taoistă. Părțile sunt încă acolo, dar acum ele sunt aliniate atât în scopuri cât și în mijloace.

În căsnicii, vocea unică a fost multă vreme cea bărbătească, politica internă sau externă comună a fost a lui, nu a ei. În cazul statelor, acea unică voce vorbea engleza. Ca și în cazul sexelor, nici statele nu sunt pregătite pentru pacea pozitivă. Echitatea mutuală rămâne să fie construită.

A fost nevoie de o revoluție feministă, pe care o trăim chiar acum, cu unele reculuri. În opoziție cu „Revoluția Americană” (1775-1812, Războiul de Independență), aceasta a fost o revoluție reală, americană la origini, un dar făcut lumii. Din ea a rezultat egalitatea-paritatea dintre genuri, convivialitate în PPI, uniune, sentimentul de „împreună” în PPII. PPI implică coabitarea, PPII căsnicia adevărată. Acestea sunt niveluri diferite de relaționare, de responsabilitate. Și se poate formula ipoteza că uniunile de state și căsniciile învață unele de la celelalte.

Primul efort al subsemnatului către o teorie a păcii pozitive datează din 1967 și s-a făcut pentru Consiliul Europei, implicând cinci concepte: *simetrie* și *egalitate, omologie* și *entropie, transcendență.*

Simetria și egalitatea erau văzute ca fundamentale, dar simbioză și echitate sunt termeni mai buni pentru a numi beneficiul egal în urma interacțiunii și cooperării. Simetria poate fi pasivă. Echitatea este inclusă în structura de interacțiune; și egalitatea poate fi pasivă, simplă existență unul lângă altul.

Omologia și entropia au fost văzute ca mijloace utile în drumul spre scopul urmărit. Omologie înseamnă structuri similare, astfel încât părțile pot identifica „numerele opuse”, în vederea cooperării și armoniei. Iar entropia folosea în găsirea unei bune distribuții a masei totale a cooperării, nu numai de tip top-top, ca într-o întâlnire la vârf.

10
Johan Galtung
A Theory of Peace
Building Direct Structural Cultural Peace
Peace = Equity x Harmony / Trauma x Conflict

Vine apoi transcendența, ceva deasupra sau în spate – ca o umbrelă. Între state, ca un minimum, conferințe multi-statale. Apoi, un secretariat permanent, o „comisie” care crește gradat și devine (mult) mai mult decât suma actorilor, membrilor, statelor.

Actorii statali puternici, cum ar fi Marea Britanie și SUA – Anglo-America – preferă PPI, ca nu cumva să fie absorbiți în acel „actor nou”. Marea Britanie vede „uniunea” ca mai puțin integrativă decât o „federație”, iar SUA refuză să fie considerată orice altceva decât SUA însăși și Dumnezeul pe care SUA se presupune că-l servește, ales de SUA. Putem formula astfel:

Pace negativă: scopuri separate, mijloace separate, evitarea violenței.

Pace pozitivă PPI: scopuri separate, mijloace și resurse comune, cooperare.

Pace pozitivă PPII: scopuri comune, mijloace și resurse comune, un nou actor.

În „coabitare”, partenerii pun în comun resursele, dar își păstrează autonomia de a avea scopuri separate. Dacă se căsătoresc, ei împart un scop cu o prioritate de vârf: o căsnicie fericită, dincolo de suma a două „fericiri” separate.

O Comunitate Europeană pune laolaltă resursele. O Uniune-Federație Europeană are o politică unitară în ceea ce privește scopurile comune în chiar mai multe domenii.

Iar aceasta ne duce la nivelul următor, călătorind pe ambele drumuri:

Pacea pozitivă de nivelul III: Sui generis:
Noi actori, noi proiecte

Ținuturile feudale, ducatele etc. au dispărut rând pe rând, s-au născut statele. Încetul cu încetul, statele dispar, se nasc regiunile. Teritoriile membrilor UE sunt încă aici, dar gradual ele sunt mai puțin actori. Se naște un nou actor. Regiunile dispar cu încetul și se naște o lume.

Ce înseamnă a dispărea, a se naște? Resursele, mijloacele au fost deja puse laolaltă, scopurile au fost aliniate. Ele nu sunt numai compatibile, ci identice. Dar din atâtea sentimente de *eu*, s-a născut un sentiment de *noi* de un tip nou, *sui generis.*

Odată cu dispariția actorilor vechi, setul de scopuri și mijloace se restrânge; atunci când un nou actor apare, setul de scopuri și mijloace se lărgește. Vechii actori și-au trăit traiul. Noii actori sunt ca o generație nouă care nu o copiază pe cea veche; în cadrul PPIII, ei sunt *sui generis*, cu noi proiecte de familie, noi sisteme.

Pentru sistemul mondial de state acest lucru înseamnă declinul statelor și apariția unui sistem de regiuni internaționale: Uniunea Europeană – UE, Uniunea Africană – UA, Asociația de Cooperare Regională din Sudul Asiei, Asociația Națiunilor din Sud-Estul Asiei, cu America Latină și zona Caraibelor, cu lumea islamică, Organizația de Cooperare Islamică, venind la rând. La fel Asia de (Nord) Est.

Se aplică ceva similar și în cazul dragostei? Există mai întâi acea primă întâlnire, cu mare grijă pentru a evita orice gest care poate face rău: pace negativă. Vine apoi nivelul I: întâlnirea trupurilor, minții și spiritului – indiferent în ce ordine – căutând reciprocitate în echitate și armonie. Apoi, nivelul II: unirea în trup, minte și spirit, punerea în comun a resurselor, alinierea scopurilor. Nivelul III: soții copiază unul de la altul comportarea până a ajunge să vorbească cu aceeași voce și chiar începând să semene unul ca altul. Ei devin două laturi, nu două părți ale unei căsnicii, precum cele două fețe ale aceleiași monede: arată diferit, dar nu au o existență separată.

Iar asta ne duce la nivelul IV, numărul 5 dacă socotim și pacea negativă:

Pacea pozitivă IV: Fuziune:
Absorbție, Nirvana

Regiunile fuzionează într-o unică lume, partenerii unul în celălalt, pe baza unei înalte entropii și omologii, precum cuplurile care nu dispun doar de uniunea trupurilor, armonia minților și împărtășirea proiectelor, ci și de *uniunea uniunilor,* cu *kairos*, extaz mutual asigurat, întins de-a lungul unui considerabil interval de timp.

Asta nu se limitează la uniunea religioasă cu Dumnezeu, în religiile abrahamice, între unul și altul în hinduism, în *rețelele* de relații, nici în *mulțimile de noduri* – ca în utila metaforă a lui Raimon Panikkar – din budism. Limba franceză se referă la dragostea profundă prin *la petite mort,* mica moarte; e ca senzația de absorbție „oceanică” în umanitate, istorie, cu micul meu sine dizolvat într-o Niarvana de maximă entropie. Nu e nevoie de moarte pentru asta.

Pacea pozitivă adăpostește, în general, contradicții și asta cu atât mai mult cu cât nivelul este mai înalt. Dar beneficiile, recompensele, deliciile sunt enorme.

La nivelurile I și II războaiele în CE-UE sunt de neconceput. Dar, dacă nu se gestionează complexele conflicte din prezent, cu un mare număr de scopuri ale partenerilor, atunci contradicțiile dintre creditorul Germania și periferia îndatorată, dintre o monedă unică și trezorerile separate, pot să saboteze cuplarea. Nu vor exista morți în bătălii, dar cuplarea poate muri.

Criza vine în general la nivelurile II, III și IV: cu cât e mai multă pace pozitivă, cu atât identitatea actorilor se erodează. Sub patriarhat, femeile pot renunța la carieră; în cazul parității, amândoi partenerii trebuie să renunțe la o parte din individualitate. Adesea, costurile se văd mai clar decât beneficiile. Astfel, este greu pentru suveranele Anglia, Franța și Germania să fie absorbite într-o Europă americanizată, cu puține urme rămase de la ele.

Soluția constă în a vedea nivelurile nu ca un progres liniar, ci ca procese paralele. Un cuplu adoră extazul uniunii uniunilor, dar nu ca un *kairos* fără sfârșit. O uniune de state poate intra în criză, dar, în condiții normale, revine la nivelurile I sau II.

Nivelurile sunt moduri de a fi și a deveni, nu sentințe pe viață.(...)

(Fragmente din lucrarea *O teorie a păcii. Construind o pace directă, structurală și culturală,* numărul 10 în seria de cărți publicate de TRANSCEND University Press, 2013. Va urma.)



Homo sapiens



Paradoxul Olbers și autoritatea internetului

Radu PINTEA

Astronomul german numit în titlu s-a mirat într-o zi (de fapt, noapte, în urmă cu vreo două secole) cum se face că deși există o infinitate de stele, toate strălucitoare, cerul nu e plin de lumină, după cum legile puține, simple și clare ale silogismului ar părea să dicteze – de unde și paradoxul.

Când vine vorba de informație, iată însă că ipoteza germanului observator al cerului se verifică... pe pământ: e într-adevăr atât de multă, încât efectiv „orbește" urechile și, de unde ea (informația), în loc de a fi *putere*, doar din cauza purului ei debit sustras oricărei structurări oricât de schematice, sleiește auzul, văzul și în cele din urmă mintea celor care se expun ei, iar când spun „se expun", vreau să spun „se expun fără metodă", adică fără o cheie.

Așadar, ceea ce e paradoxal pentru lumină nu e deloc așa, ba dimpotrivă, pentru luminoforul luminii – știința.

Această stare de surzenie, de orbire, de perplexitate este vădit generalizată, iar reacțiile oamenilor de o surprinzătoare varietate par a fi premergătoare unei autentice apocalipse numenale. Comportamentul social la nivel macro, familial și individual în asemenea condiții, în care senzația cea mai persistentă și mai răspândită este cea de aglomerație sau iminentă aglomerație, adoptă brusc parametri necunoscuți până acum, cu scoruri de predictibilitate imposibil de evaluat deocamdată.

Autoritatea internetului. Ușurința cu care oricine poate afișa în spațiul virtual oferit de internet, sub nume propriu adevărat, fals sau anonim de cele mai multe ori, absolut orice fel de informație, adevărată sau falsă, este cel puțin derutantă.

Dintr-odată, parcă într-o singură zi, orgoliul, răspunderea și în cele din urmă autoritatea de a face publică o lucrare scrisă, durabilă, par a fi dispărut cu desăvârșire. În această intempestivă, halucinantă și globală democrație a comunicării cu orice preț, gratis, practic fără niciun fel de opreliști, noțiunile de „academic" sau de „autoritate" au devenit desuete, sau în orice caz au fost deplasate într-un con de penumbră de unde par neputincioase, de așezare a unor reguli, limite, granițe cunoașterii umane structurate până în zilele noastre destul de coerent în tomuri scrise cu migală, inteligentă, răbdare și pătrundere.

Până de curând toate acestea existau doar în biblioteci clasice personale sau publice, unde puteau fi consultate direct și individual, mergând la cartea respectivă, luând-o de pe raft și citind-o.

Schimbarea suportului pe care a fost depusă până acum informația a condus la apariția imediată a unor declarații susținute azi în aproape toate mediile culturale: „Dacă nu exiști pe internet, nu exiști."

Vehemența, popularitatea și atractivitatea noului mediu digital a condus și va mai conduce la apariția și chiar instituționalizarea unor astfel de poziții extremiste, radicale, de iconoclastie refractară și agresivă, inflamată de un larg consens popular încurajator și entuziast până la dezmăț. Această ușurință fantastică de acces la informație e prea dubioasă. Nu mai pare a exista niciun ritual de inițiere, niciun examen vrednic de trecut, nicio eminență căreia orice anonim apăsător de butoane de pe planetă să nu-i poată da cu tifla chiar dacă nu știe subiectul, chiar dacă nu știe gramatică sau chiar dacă e pur și simplu analfabet. Tehnologia din spatele interfeței cu mașina a devenit într-atât de facilă, încât apelează la pătrate, cercuri și pictograme colorate, suficient de explicite pentru a fi înțelese de toată suflarea și în cele din urmă atinse pentru validarea sufragiului. Fără niciun fel de altă exprimare mai elaborată, de tip „scris". Pur și simplu prin atingere îți exprimi votul indiferent de materie. Și asta pare destul în actuala etapă, care e încă departe de a fi percepută la adevăratele sale dimensiuni și pusă în adevărata sa perspectivă. Comunicarea nu mai are nevoie de lobul scrierii de pe scoarță. Se presupune că rolul de mare și unic gânditor a fost atribuit serverului al cărui rost eshatologic este de a însuma toate voturile considerate ca reprezentând gândiri individuale materializate doar prin decizia de apăsare a unui buton (de alegere), care e o dovadă în sine că la baza acestui act a avut totuși loc un proces de percepție, analiză, sinteză. Neexprimate însă în scris.

De-a lungul mileniilor, oamenii au impus și păstrat neștirbite draconice și de-a dreptul ezoterice ritualuri inițiatice care durau mult, ani de zile, până când cineva să poată împărtăși din lumina științei și a legilor ei.

Această atitudine era de natură a avea, a impune și a primi respectul cuvenit. Astăzi constatăm că nu mai e deloc așa. Viteza accelerată cu care se mișcă totul (nu chiar totul, ci doar informațiile), ușurința, cum spuneam, a felului în care se poate urmări informația, ușurința extremă cu care aceasta se poate copia,



completa, adnota, altera sau manipula nu mai permite instalarea contemplării, reflexivității și respectului cuvenit. Presiunea informațională, explozivă, duce astfel rapid la o degradare a noțiunilor de relevanță, valoare intrinsecă și relativă și a altor caracteristici până nu demult specifice corpurilor structurate și sistematice de cunoaștere.

Presiunea pură a schimbat natura fluidului. Prin urmare, legile care guvernează „fluidul" acesta până nu demult ezoteric sunt cu totul altele decât cele cunoscute actualmente.

Ușurința, cum spuneam, e suspectă. Creatorii rețelei au avut în minte în momentul conceperii internetului tocmai acest criteriu prin care să ajungă virtual instantaneu la orice om de pe planetă, „cuplat" printr-una din interfețele HDMI, pentru a-i controla la început emoția, mai apoi mișcările și la sfârșit întreaga existență de o manieră tot mai insidioasă, mai persuasivă, împotriva căreia devine tot mai greu să te opui, pentru simplul fapt că ajungi să-ți placă și atunci nici nu mai e nevoie să te convingă sistemul, fiindcă tu deja te-ai predat de bună voie.

Nu se poate să nu amintesc și aici avertismentul profetic al lui Bjame Stroustrup, creatorul limbajului C++: mă tem că oamenii s-au repezit să proiecteze înainte de a cunoaște măcar un pic adevărata putere a acestui limbaj. Într-o situație fluidă și aproape volatilă, soluțiile nu pot fi decât tranzitorii. Alura și formalismul lor vor împrumuta caracterul de geometrie variabilă al problemelor pe care intenționează să le rezolve. Caracterul furibund a ceea ce se întâmplă în afara cazului în care efectul de viteză s-ar datora exclusiv cadențelor mediatice este cât se poate de păgubitor. Orice polițist de intersecție îți poate jura cu mâna pe Biblie că viteza nu e bună; că viteza în trafic ucide – în *orice fel* de trafic. Lipsa de răgaz pentru absorbția, însușirea și cugetarea asupra celor ce vezi (nu ce auzi și vom explica imediat de ce am separat cele două canale principale ale percepției) conduce la comportament superficial, la judecăți pripite, la concluzii ridicol de efemere. Evaluarea și interpretarea în timp real a unui număr tot mai mare de statistici elaborate în timp real, urmărind grade mai avansate de predictibilitate, conduce la obținerea unor rezultate cu durate de expirare instantanee sau de cel mult câteva minute sau ore. Granularitatea adevărului face de multe ori foarte dificilă dacă nu chiar imposibilă revelarea sa pentru multă vreme. Criteriul vitezei este invers proporțional cu cel al profunzimii. El e un parametru propriu funcționării creierelor electronice bazate pe inteligență artificială, dar nu se aplică minții umane, al cărei prag de saturație este totuși foarte mic ca *volum* informatic. Algoritmii minții omenești folosesc modele hibride de comparație, evaluare, deducție și inducție. Logica atipică a minții omenești abordează, atunci când e convenabil, tendința tangentă, iar alteori cea secantă pentru obținerea rezultatului urmărit deliberat sau doar constatat. Canalul minții umane prin care pot urmări niște premise articulate logic până la obținerea unor concluzii emergente e folosit în duplex și în sens invers: dintr-un eveniment e în stare să deducă circumstanțele sau premisele care au condus la producerea lor. Aceste două tipuri de inferențe (dus–întors sau cauză–efect, efect–cauză) se petrec simultan într-un algoritm de creier viu, deciziile, ierarhiile și evaluările proceselor făcându-se după modele în care chiar stabilirea referințelor, a valorilor instantanee și în cele din urmă a structurării acestora apriori și aposteriori față de proces sunt ele însele supuse unui mecanism evaluator încă necunoscut și cu atât mai puțin emulat în arhitectura, metodologia și tehnologia inteligențelor, memoriilor artificiale din tehnica de calcul actuală.

Faza de divertisment a internetului e depășită. Din păcate...

„Racordarea" utilizatorilor contribuie deocamdată preponderent prin descărcare față de încărcare. Proporția e dinamică, însă, cu partea de încărcare în rețea câștigând tot mai multă consistență. Odată întreaga creație a omenirii pe bază de simboluri digitalizată și salvată în servere, filtrele de înlăturare a redundanțelor și clonelor perfecte după ce-și vor fi făcut datoria, abia atunci se va putea face simțită componenta de încărcare în rețea, de contribuție până la apariția unor noi containere de cunoaștere sau de motoare de căutare sau compilare în stare să transforme în limbaj mașină orice succesiune inteligibilă de caractere și simboluri. Jocurile în rețea au pregătit deja terenul pentru lucrul sincron al tuturor creierelor umane conectate la rețea pe HDMI sinaptic.

„N-ai văzut aseară la TV? Cum?! N-ai văzut? Dar trebuie să fi văzut! Nu se poate să nu fi văzut!"

Abundența, insistența, persistența, influența și ubicuitatea informației, circulației va duce cât de curând la obligativitate. Triada Telefonie-Televiziune-Internet e adoptată cu religiozitate de orice contribuabil cu scaun la cap. Deși nimeni nu-ți pune, la figurat vorbind, pistolul la tâmplă să-ți faci abonament la furnizorul de cablu pentru tot acest „pachet", cum e azi la modă să se spună pretutindeni și în orice ocazie, nu se poate concepe că un om în toată mintea ar putea alege să nu intre „în legătură cu lumea" măcar printr-unul dintre cele trei rețele ale triadei. „În legătură" va însemna cât de curând „contact sinaptic direct", cu alte cuvinte, „legătura" respectivă nu va mai fi nici opțională și nici intermitentă, în funcție de toane sau hachițe, plăcere sau curiozitate, fie ea de natură profesională sau personală; conexiunea HDMI sinaptică (pe scurt SHDMI) va fi permanentă, 7/24, caracterul acesteia nemaipurtând niciun fel de amprentă; granița dintre personal și profesional va dispărea cu desăvârșire și odată cu ea și noțiunea de intimitate așa cum încă se cunoaște sau, mai exact, se mai recunoaște azi.

Coruptă sau directă, mincinoasă sau reală (de fapt, nici nu există minciună, ci doar adevăr greșit interpretat), venind mai devreme sau mai târziu, informația își croiește până la urmă drum la urechile și eventual (dar nu obligatoriu) ochii tuturor, indiferent că ea interesează sau nu, deși am susținut în altă parte că informație înseamnă date orientate care suscită un interes; restul, oricât de genial sau de solid, constituie, relativ vorbind și oarecum subiectivist, simplu zgomot informațional.

→



Amintiri din... „miezul unui ev aprins”



Mihai SPORIȘ

În 1966, acum 50 de ani, începeau lucrările pe șantierele Lotrului. În 1972, se punea în funcțiune primul hidrogenerator de mare putere (170 MW), în centrala subterană a Ciungetului. În 1976, toată capacitatea instalată a centralei, 510 MW, era dată în exploatare. La realizarea Amenajării Hidroenergetice „Lotru” au fost antrenați, cu diverse rosturi (proiectanți, constructori, realizatori de echipamente electromecanice și de automatizări, finanțiști etc.) oameni de toate profesiile și toate competențele. Câteva zeci de mii de oameni, cu locurile de muncă prin toată țara, alături de șantieriștii care împânziseră zona montană dintre Olt și Jiu, au fost părtași la edificarea unui lucru făcut să dureze. Cu ocazia jubileului unui început fecund, risipim aici câteva vorbe de recunoștință, amintindu-ne că am pus și noi 20 de ani de viață, dintre cei mai frumoși, lângă această inimă a României: Hidrocentrala Lotru.

A fost o vreme când timpul se măsura în metri cubi de beton pus în corpul barajelor. Ritmurile de înaintare în subterana cale a construcției socialismului multilateral dezvoltat – în utopica luptă a omului demiurg ce înfrânge natura, supunând-o nietzschenian (după cum credeau vremurile atee care îl duseseră pe Dumnezeu prin exilul siberian!), erau evaluate în metri liniari străpunși într-o lună de zile, încununând mineriadele pașnice prin granitul munților. Creșteau lucrurile făcute de oameni ca Feții-Frumoși din povești, aici fiind realitățile minunate, aievea și azi, după cum se arată siluetele de beton, ducând în spate imensele oglinzi de ceruri străvezii, ori palatele luminate feeric ascunse în fundul pământului; acestea, și multe altele, cu rosturile lor greu de înțeles fără o inițiere specială. Este cu adevărat o minune tehnică, irepetabilă și de aceea unică: Amenajarea Hidroenergetică a râului Lotru. Complexitatea proiectului este uriașă. Ceea ce s-a pus în operă în țara noastră, pe Valea Lotrului, dar și pe râurile învecinate din arealul dintre Olt și Jiu al Carpaților Meridionali, se situează printre marile realizări planetare. Câteva date ne pot edifica: amenajarea are o cuprindere pe o arie desfășurată de circa opt mii de kilometri pătrați; un sistem de galerii de transport subteran al apelor care are o lungime însumată comparabilă distanței dintre Rm. Vâlcea și București; șapte baraje de diverse tipuri, între care cel de la Vidra, cu o înălțime de 121 de metri; două centrale subterane. Acestea permit realizarea unei rezerve posibile de apă de circa patru miliarde de litri de apă (câte 0,6 litri pentru fiecare cetățean al planetei); realizarea unei posibile producții de energie electrică de circa un miliard și jumătate de kilowați-oră anual, în condițiile unei hidraulicități normale, la care s-ar adăuga multe alte servicii necesare funcționării *sistemului electroenergetic național* în deplină siguranță. Aici se arată, succint, realitatea desprinsă din aparenta minune, pentru că rare sunt momentele când ceea ce visăm poate deveni aievea. Acum o jumătate de secol, ca o aliniere a celor prielnice, a fost posibil!

Am mai fost un furnicar de oameni, sincronizați, ca niște albine lucrătoare, care trudeau neobosit în anonimat, amintind de constructorii marilor piramide – să ne raportăm la minunile lumii vechi! Timpul faptei, cu măsurătorile lui speciale și cu planurile naționale, exprimând o voință demiurgică fermă și un entuziasm al creației – care nu trebuie dus, întotdeauna, în etichetările propagandelor doctrinare! – își scria cronica în lucrările lui durabile. Faptele aveau și o cadență a reflectării lor în cotidian, prin reporterii vremii. Au fost mulți oameni dăruiți științei reportajului și cu menirea să dea o minimă recompensă morală celor harnici și devotați muncii lor, trăind, în entuziasmul indus, *realismul socialist.* Ziarele locale ale vremii își aveau reporterii de șantier care trăiau șantierul cu forfota lui întreagă. *Lumina de pe Lotru, Secera și Ciocanul, Orizont,* mai târziu, *Curierul de Vâlcea* aduceau vești cu ardere rapidă despre oameni și isprăvile lor. Apoi s-au aliniat și *scriitorii,* care și-au zis să lase mărturii-testament și așa au apărut cărțile de reportaj: Ilie Purcaru (*Țara Loviștei*), Doru Moțoc (*Undeva, o lumină*), Ioan Barbu ș.a. În trecere, avem poeme de la mulți alți autori, individual și în antologii diverse (George Țărnea, George Achim, Felix Sima, Lucian Avramescu, Petre Dinulică, Gheorghe Stănescu, Mircea Cavadia, Gheorghe Bogorodea ș.a.). Scrierile monografice apărute recent, pentru localitățile lotrene Voineasa, Mălaia, Brezoi, nu au putut ocoli transformarea unei realități, venită din vechimea cu păstorit și exploatarea pădurilor (cu plutărit, cu mocăniță, dar și cu modernele camioane, mai târziu), nu au putut să nu observe asaltul valorificării potențialului hidroenergetic ori, mai nou, oportunitățile turismului. Se cuvine să menționăm aici numele autorilor: Gheorghe Ploaie, Petria Dobrin, Gheorghe Stanciu, Petre Barbașu, Mircea Cavadia, Nicolae Moga, Gelu Efrim, Costea Marinoiu, Gheorghe Simeanu etc.



În această trecere în revistă scoatem în evidență și un autor special: Viorel Popescu. La distanța unui jubileu (cincizeci de ani!) de la începutul lucrărilor pe marele șantier al Lotrului (1966), tânărul reporter al acelui început revine cu reportajele de atunci și vrea să le pună într-o nouă carte. Aducerea aminte și asumarea unei misii civice îi dăduse ghes autorului nostru, încă din 2013, să ne reamintească despre o vreme cu eroism și entuziasm, departe de spiritul de azi. Atunci s-a arătat *Martor la o epopee.* Ne mărturisea, iar acum vrea să ne reamintească, cum a trăit mai mult de o mie de zile printre oamenii șantierului lotrean. Am putea parafraza aici despre cele… *o mie și una de… zile,* pentru că slujea pe atunci la *Lumina de pe Lotru.* Revenirea la vremea începutului, cu nostalgia întreagă, dar și cu evaluarea lucidă a înțeleptului trecut prin multe, este benefică scrierii unei istorii care riscă să-și piardă reperele. Anonimatul minunii, să poată rămâne inexplicabilă, are totuși nevoie de provocarea simbolului, măcar atât cât să respectăm lucrul unei generații, câștigată pentru marile însemne ale timpului. Într-o lucrare omagială: *Hidrocentrala Lotru – 40 de ani de la începerea lucrărilor,* Ed. CONPHYS, Rm. Vâlcea, 2007, cu un conținut ceva mai specializat domeniului tehnic, încercam împreună cu mai mulți colaboratori să reconstituim un tablou al făptuitorilor, ca pe o recuperare posibilă a participanților la realizarea efectivă a proiectului. Să consemnăm măcar o listă a *eroilor,* oameni obișnuiți care nu știau că fac o anume istorie. Într-o înșiruire-pomelnic voiam să putem legitima mândria urmașilor în spusa, care te-ar mai ține legat de faptele mari, *și tata/mama, poate bunicul, poate unchiul au lucrat la Lotru!* Dar efortul nostru n-a putut fi dus la capăt. Am recuperat, nu fără eforturi deosebite, doar vreo cinci mii de nume dintre cele probabil mai mult de zece mii. Credem că recuperarea, în continuare, poate fi o dovadă de respect și mulțumire a noastră pentru sfintele lor daruri lăsate să ne slujească viața.

Viorel Popescu își asumă o datorie de onoare și ne vorbește, prin vorbele demult tezaurizate în cronică de ziar, despre clocotul altei vremi. O face provocând mirarea celor de astăzi, când majoritatea eroilor vor fi plecat... peste culmile cu vămi. Da, generațiile dinainte știau să facă repede și bine lucrurile, care, iată, dăinuie de o jumătate de veac și se află încă tinere în peisajul vindecat de rănile facerii. Simpla constatare că avem puterea să facem lucruri trainice și de mare tehnicitate ne poate readuce în matca firescului după orice rătăcire, cu condiția să nu uităm marile isprăvi și modul în care ni le asumam. Reportajele sale, pe care le numeam cândva, în spirit hesiodian, „munci și zile”, au prospețimea reactualizată și o artă a portretizării eroilor, fiecare priceput la ceva anume. Aerul timpului... cu plan, întrecere socialistă, mândria panoului de onoare, este consonant acelei vremi când totul se măsura în metri cubi, metri liniari, zile înainte de termen... *O tempora, o mores!* Azi regula este întârzierea sistematică, returnarea banilor pentru nerespectarea termenelor, refacerea lucrărilor recepționate deja, dar dovedite, repede, prost făcute! Este util exemplul dat de cartea promisă, căruia îi mai putem adăuga, din vremea când altfel se scria o epopee, Transfăgărășanul, Canalul Dunăre-Marea Neagră, Hidocentrala de la Porțile de Fier, cu sistemul de navigație înglobat, amenajarea Bistriței, Argeșului și câte alte cetăți ale oțelului, chimiei. Nu tânjim după numitele... *perioade revolute,* dar nu cădem nici în tentația propagandelor de un anume fel, care identifică numai punctele slabe ale unei economii care... prea *duduia* și ajunsese, după spusa pseudo-vizionară, *un morman de fiare vechi.* Nu avem voie să uităm cine am fost, cine suntem, cu bunele și relele noastre! Apoi, în acest spirit al autocunoașterii, să ne punem întrebarea: ce lucruri notabile am mai făptuit în ultimul sfert de veac? Vom constata prețul plătit unei transformări radicale a sistemului nostru economico-social. Că încă trăim într-o zestre moștenită, de care trebuie să avem grijă ca de ochii din cap. Iubind aceste minuni – aici se poate vorbi de viziunea unei dezvoltări durabile, de grija pentru generațiile următoare! – vom fi mai responsabili cu păstrarea lor peste generații și apoi, la vreun nou moment prielnic, se va redeștepta românul din somnu-i prea molatic și se va reapuca de trebile importante, încă în mare așteptare. Viorel Popescu, la jubileul nașterii șantierului hidrocentralei Lotru, aduce un omagiu, ca un avertisment, document peste timp, să nu uităm că, dacă s-a putut cândva, trebuie să se poată și în continuare. Remarcând noblețea gestului – costisitor pentru orice pensionar – trebuie să ne plecăm cu respect în fața unei conștiințe civice, din ce în ce mai rare, în frământata-ne vânătoare de vânt!

Mecanismele de dirijare a atenției și de focalizare a interesului pot fi privite totuși ca un zăvor destul de solid pentru „orientarea” informației. „Nu mă interesează” este destul de eficient și atunci când subiectul trece în revistă anumite cărți de pe un raft de bibliotecă sau când ține apăsat butonul telecomenzii unui televizor în căutarea unui canal. Cele două situații de selectare nu seamănă totuși, în vreme ce cartea presupune efortul volițional întreg al subiectului de a parcurge șirurile de simboluri ordonate în rânduri, pagini, tomuri, televiziunea (mai riguros spus, radioteleviziunea) îl impresionează instantaneu auricular și vizual pe subiect. Întâlnim aici componenta radio (mai veche, mai cunoscută) care relatează sau comentează sau interpretează ceea ce se vede sau ceea ce ar trebui să înțeleagă subiectul care privește scenele respective.

Din aceste cauze, care se împletesc strâns și se favorizează sau se inhibă reciproc în proporții necunoscute, rezultă temperaturi sub care noțiuni precum „cultură”, „etică” sau chiar „națiune” își vor lepăda vechile lor straie clasice cu care ne-am obișnuit și se vor trezi forjate în alte forme, multe neconvenabile, stânjenitoare și în orice caz tulburătoare.

Această nouă matriță din care toate sau aproape toate conceptele noastre vor ieși într-un alt fel decât cel cu care de-a lungul atâtor milenii ne-am obișnuit nu e ceva discutabil. Ea este deja prezentă peste tot, în funcțiune, sub presiuni de tot felul, forjând forme noi din material într-un necurmat Ritual al Trecerii în care Conținut și Container, Vehicul și Substanță, Coajă și Miez, Matriță și Forjat își împrumută una alteia instrumentele și proprietățile într-un proces accelerat de miraculoasă osmoză.

Șarpele își înghite coada. Traumatic nu e că se întâmplă, ci că ni se întâmplă nouă, că se întâmplă în timpul vieții noastre și că se întâmplă foarte repede. Dar scala umană are limite. Foarte elastice, ce-i drept, dar nu infailibile la gradienți combinați de viteză și presiune a schimbării cu orice preț. „Cu orice preț” trebuie tăiat din toate memorandumurile interne și externe.

Tăiat înseamnă în acest context și în toate contextele: „Cu orice preț”. Punct. Și de la capăt – cel sensibil.



Istoria de lângă noi



De la Hagia Sofia la Mont Saint-Michel

Constanța VAIDA HALIȚĂ

Am trăit această experiență într-un an, când, fără vreo pregătire, fără un plan închipuit, a apărut acest aranjament al întâmplării, un pelerinaj.

Este un drum cu două capete, două începuturi și fără sfârșit. Am încercat să înțeleg aceste două minuni. Le poți asemui, compara, deosebi, analiza, dar poți oare înțelege pe deplin misterul lor, semnificația lor? Din alcătuirea lor răzbate chemarea omului către cer, dorul lui de locul de unde a plecat, atunci când Suflul Sacru, transmis boțului de lut, l-a chemat la viață, în începuturi.

Două zidiri atât de asemănătoare ca mesaj și atât de diferite ca expresie, atât de apropiate ca gând și atât de deosebite ca limbaj.

Hagia Sofia, iată cupola lumii! Găoacea oului primordial, cochilie ocrotitoare a puiului, a sufletului omenesc supus atâtor încercări, încă din prima zi. Atât de neajutorat în lumea de afară în care s-a trezit. Cu trupul adunat într-o mătanie, ca oglindă a fetusului, omul așteaptă acolo jos, sub cupolă, ziua în care Creatorul îi va întinde mâna mântuitoare. Cu puterile lui slabe și înțelegerea îngrădită, omul încearcă să și-L apropie pe Dumnezeu zugrăvindu-I un chip și dându-I locul cel mai de sus, după puterile lui. L-a împodobit apoi cu sete de perfecțiune și dorință de depășire a stării sale. Câtă trudă, cât timp, câtă dragoste, câtă suferință a pus în această zidire! Câtă splendoare, bogăție, armonie în acest imn de laudă.

Alcătuirea cupolei pornește de la înscrierea unui cerc într-un pătrat, apoi prelungirea spațiului cuprins într-un cub cu o semisferă. Cercul, linia de plecare a cupolei, este linia cea mai simplă, expresia desăvârșirii, linia fără cusur, fără piedici, fără schimbări, fără început și fără sfârșit. De aici se vor înălța, suprapunându-se, multitudinea cercurilor concentrice, rând cu rând, până în culmea cupolei. Acolo, în punctul cel mai de sus, este piatra din capul unghiului (1), Hristos Pantocrator, „Cel ce este". (2)

Lumea omului, lumea de jos, limitată în cunoaștere, este mărginită între cele patru laturi ale figurii de bază. Trecerea între cele două forme geometrice, între cele două lumi, continuitatea, o realizează cele patru triunghiuri spațiale, din colțurile pătratului, care îmbrățișează ca niște aripi baza cupolei. Aceste triunghiuri pandantive, elemente de susținere, au însă și un rol inițiatic. Pe fața lor, conform tradiției, se află simbolurile celor patru evangheliști: îngerul, leul, boul și vulturul. Ei fac legătura între poporul din spațiul de jos cu cerul, locul desăvârșirii, spațiul înălțat al cupolei. Aflăm astfel că, însoțiți de cuvântul Evangheliei, putem parcurge drumul mântuirii, spre cunoașterea adevărului.

Hagia Sofia a fost construită de către împăratul Iustinian (527-568), cel care a dorit și a reușit, în parte, refacerea Imperiului Roman pe fundamente creștine. Domnia sa a fost o perioadă de înflorire, de susținere și consolidare a creștinismului, marcată pe plan juridic și politic de coagularea, într-o credință unitară, a viitoarelor state componente ale Europei moderne, așa cum o cunoaștem azi.

Hagia Sofia este realizată în tradiția construcțiilor arhitecturii romane, cu influențe orientale, preluate în mod creativ. Un exemplu în acest sens este brâul de ferestre care înconjoară baza cupolei, un trafor de lumină care creează iluzia detașării calotei de elementele de susținere, într-o planare miraculoasă.

După cucerirea Constantinopolului de către turci, catedrala a fost transformată în moschee, dar minți lucide au salvat de la distrugere minunatele podoabe de mozaic, acoperindu-le doar cu un strat de tencuială, care ulterioar a putut fi înlăturat.

Pelerinul este cuprins de o stare de liniște și pace în imensul spațiu, chiar și atunci când mulțimea vizitatorilor parcurge traseul panoramic interior. Șoaptele și foșnetul pașilor se pierd într-un fundal îndepărtat și omul rămâne cucerit de dialogul născut spontan cu chipurile sfinte.

Odată cu căderea Imperiului Bizantin (1453), centrul de greutate al civilizației, rol pe care îl jucase timp de o mie de ani de la căderea Romei (476), se deplasează către apus, ținut care, în răstimp de sute de ani, a primit valurile popoarelor venite dinspre răsărit, pe care le-a asimilat și creștinat în plămada formării noilor state. Un proces îndelungat și anevoios, cu lupte, distrugeri și reclădirea unei noi lumi.

Parcurgem și noi cu gândul aceste veacuri și teritorii. Trecem prin țări unde sământa civilizației bizantine se răspândise și unde, cu sacrificii și îndelungă rezistență, a fost cultivată. La altă scară, cu alte posibilități materiale, găsim aici surorile mai modeste ale Hagiei Sofia. Valul năvălitorilor nu a cruțat, în primul rând, pe cei care le ieșiseră primii în cale, teritoriile părăsite de administrația romană, la hotarul cu stepa răsăriteană. Pe măsură ce timpul trecea, năvălitorii se mai adecvau, înaintarea lor către apus căpăta alte forme. Formula hălcilor de carne fezandate sub șaua calului a fost înlocuită cu modele mai noi, mai rafinate, descoperite aici. Se duceau tratative, se încheiau înțelegeri, se stabileau chiar alianțe cu dușmanul, în luptele dintre rivalii conducători apuseni.



Amintirea civilizației romane a rămas în vestigii, legiferări și tradiții, în special cele păstrate în sânul bisericii cu limba latină ca element unificator. În aceste împrejurări apare, pentru o perioadă relativ scurtă, stilul romanic, o reluare modestă a gloriei romane apuse, ca mai apoi să izbucnească goticul, în mod spectaculos, ca un foc de artificii preluat în piatră.

Cu câteva sute de ani mai târziu decât Hagia Sofia, pe înălțimea unei stânci izolate din Marea Mânecii se ridică o mănăstire fortificată, o primă etapă a ceea ce urma să devină viitoarea abație– sanctuar, una dintre minunile acestei arte, Saint-Michel. Ea va crește și se va înălța, jucând un rol important pe plan politic în istoria Franței, dar mai ales în plan spiritual pentru acea parte a lumii. Începutul, primele pietre de temelie sunt puse în împrejurări învăluite de mister și legendă. Europa era răscolită în acel timp și de războaiele dintre statele feudale mai mari și mai mici, care își dispută prioritatea, dar și de organizarea cruciadelor, care le solidarizează parțial în urmărirea unui țel comun, recucerirea Țării Sfinte ocupate de musulmani. Mănăstirea-cetate devine pe lângă lăcaș de închinare și loc de rezistență sau adăpost, în împrejurări ca acelea din timpul Războiului de 100 de ani cu Anglia.

Pe măsura trecerii timpului, importanța locului crește, devenind loc de pelerinaj consacrat, cunoscut în lumea creștină și, odată cu acest lucru, și construcția se ridică, nivel cu nivel, în etape succesive și stiluri urmând evoluția istorică a arhitecturii din teritoriul Europei.

Saint-Michel nu este ctitoria vreunui împărat, ea este opera unei comunități de credință, desfășurată de-a lungul a zece secole. Fiecare generație și-a pus amprenta în alcătuirea ei. Spiritualitatea occidentală, diferită de trăirea omului răsăritean, se prefigurează în fiecare etapă. Zidurile și bolțile romanice de la temelie, solide și greoaie, de la început, sunt transformate la nivelurile superioare în arcele lansate spre înălțime, cu măiestrie, în perioada gotică.

Omul nu se resemnează în atitudinea pocăită și umilă a răsăriteanului, în așteptarea gestului divin coborât din înaltul cupolei. El își întinde brațele către ceruri, într-un efort susținut, în dorința de înălțare, tradusă în piatra arcelor suitoare, la înălțimi nebănuite. El nu se supune condiției sale modeste, el strigă, cere mântuire.

După parcurgerea celor câteva niveluri suprapuse, ca într-un drum inițiatic și de purificare, ajungi pe ultima treaptă a călătoriei, în „grădina raiului", cu privirea liberă spre cer: un patio clasic, originar din antichitatea păgână greco-romană, preluat în construcția mănăstirilor creștine, o curte interioară, loc de meditație, de odihnă, de lumină. În preumblarea discretă prin galeriile boltite înconjurătoare, în ritmul rostirii rugăciunilor rozariului sau psalmilor, în nemijlocita comunicare cu cerul, în spațiul comun al pământului cu raiul, poți afla calea mântuirii.

Rememorând această călătorie, gânduri tulburătoare mă stăpânesc. De ce oare cei doi *plămâni* ai bisericii creștine nu pot conlucra? Au existat încercări de-a lungul timpului pentru o împăcare, rămase însă numai ca bune intenții. Poporul nu înțelege în ce constă piedica. Diferențele apărute în teologia celor două biserici, orientală și occidentală, sunt prea subtile, prea complicate pentru cei neinițiați și par a fi doar pretextul cu care sunt ascunse cauze de altă natură. Dacă există însă o minimă bună intenție, în a face un prim pas, natural și dorit de toată lumea, aceea este unirea în sărbătorirea împreună a Sfintelor Paști. Acest lucru este lesne de realizat, atunci când ambele biserici se vor referi la calculul datei marii sărbători la același calendar, și anume, la acela care reflectă cu mai mare precizie (nu perfect!) evenimentele astronomice reale luate ca bază. În prezent, există cele două calendare de referință: cel Iulian, introdus de Iulius Cezar în 46 î.Hr., intrând în uz în anul 45 î.Hr. (sau 709 *ab urbe condita*), și cel Gregorian, introdus de papa Grigore al XIII-lea (al cărui nume l-a primit acest calendar) la 24 februarie 1582. Cele două personaje istorice nu vor putea fi niciodată conciliate! Dar noi, contemporanii secolului XXI, am putea stabili un calendar European, al unirii în credință și dragoste, acum când este atât de multă nevoie de unitate. Uniunea Europeană, prin însăși structura ei, a facilitat deplasarea, călătoriile, schimbarea domiciliului multor cetățeni din țările estice, majoritari ortodocși, către occidentul catolic, protestant, și invers, a apusenilor către țările din estul Europei. Oamenii s-au cunoscut mai bine, s-au înțeles mai ușor decât conducătorii de state, s-au împrietenit, s-au căsătorit, s-au bucurat împreună de Crăciun. De ce, se întreabă mulți, nu putem spune împreună și „Christos a înviat!" De cine și de ce suntem opriți?! Ce forțe, ce interese se ascund în spatele argumentelor ingenios ambalate în dogme teologice, pe care poporul nu le asimilează?

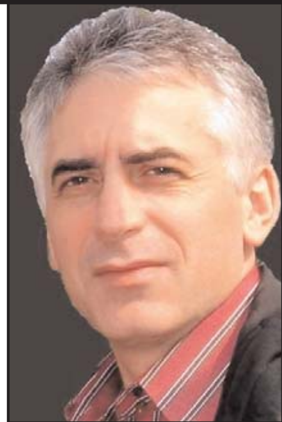
Note

1. *Piatra din capul unghiului,* pe plan spiritual (Psalmul 118 – referințe în Matei 21/42, Marcu 12/10, Luca 20/17, Faptele apostolilor 4/11, Scrisori Petru 1 2/7, Pavel către Efeseni 2/20), *Isus:* „Iată, pun în Sion Piatra din capul unghiului, aleasă, de mare preț, și cel ce va crede în el nu se va rușina." Iar ucenicilor Isus li se adresează: „Și voi înșivă, ca pietre vii, zidiți-vă drept casă duhovnicească... bine plăcută lui Dumnezeu." Din punct de vedere constructiv, expresia se referă la piatra finală care încununează bolta, așezată în punctul de cotă maximă, încheind și consolidând zidirea și echilibrând forțele care iau naștere în constucție.

2. În *Ieșirea* 6/3, Dumnezeu mărturisește numele său: „Cel ce este", adică „Iahve" în ebraică.



Războiul care ne-a înghiţit
(Cine a declanşat Războiul Ruso-Turc din 1806-1812?)



Vlad MISCHEVCA

De evoluţia raporturilor dintre marile puteri, angajate timp de mai bine de două secole în rivalitatea politico-militaro-economică din sud-estul Europei, sunt legate nemijlocit rapturile teritoriale şi pierderile umane şi materiale suferite de Ţările Române (inclusiv geneza *Chestiunii basarabene,* la 1812). Impactul acestor conflicte asupra destinului românilor a fost pe deplin înţeles de către Mihai Eminescu, care a scris în publicistica sa politică, la 1878: „Sunt două sute de ani de când Rusia înaintează mereu spre miază-zi; luptele ei orientale sunt o întreagă istorie şi acela care nu cunoaşte această istorie, ori care o cunoaşte şi nu ţine seamă de ea, nu este un bărbat politic şi nu are dreptul de a lua parte hotărâtoare la viaţa politică”.

Şirul războaielor regulate ruso-turce îşi are începutul la sfârşitul secolului al XVII-lea (1676-1681), iar cele mai lungi războaie (timp de 17 ani şi 4 luni) s-au desfăşurat în secolul al XVIII-lea: 1710-1713; 1735-1739; 1768-1774; 1787-1791. Numărul războaielor ruso-turce (unele fiind şi ruso-austro-turce sau de alianţă internaţională), care s-au derulat de la sfârşitul secolului al XVII-lea până la începutul secolului al XX-lea, este de 11 conflagraţii bine definite, care marchează expansiunea Rusiei ţariste spre mările Sudului şi mai ales către sud-estul Europei.

Moldova şi Ţara Românească, fiind antrenate în lupta marilor puteri europene, au devenit, la începutul secolului al XIX-lea, teatru de război şi pioni ai disputelor geopolitice şi duelurilor diplomatice care s-au soldat cu anexarea la Imperiul Rusiei a unei jumătăţi din teritoriul Principatului Moldovei (ţinuturile dintre Prut şi Nistru).

Niciodată, nici până atunci, nici după, ţarismul n-a fost atât de belicos ca în anii 1805-1812. În răstimp de numai opt ani, Rusia a purtat opt războaie: în 1805, 1806-1807 şi 1812 cu Franţa; în 1806-1812 cu Imperiul Otoman; în 1804-1813 cu Iranul; în 1807-1812 cu Anglia (care, deşi nu a înregistrat nicio confruntare militară, a adus mari prejudicii economice); în 1808-1809 cu Suedia; în 1809 cu Austria – dintre care ultimele cinci războaie le-a purtat concomitent.

Un impact al modificării la hotarul anilor 1805–1806 a raportului de forţe în Europa a constituit-o acutizarea luptei diplomatice între Rusia şi Franţa pentru influenţa asupra Imperiului Otoman. În acest sens, anul 1806 este marcat de apropierea Franţei de Imperiul Otoman, pe de o parte, şi de distanţarea Porţii Otomane de Rusia, pe de altă parte, procese care s-au soldat cu declanşarea războiului ruso-turc de la sfârşitul acelui an.

În raporturile internaţionale de la începutul secolului al XIX-lea, Imperiul Rus şi Imperiul Otoman se ghidau după tratatele bilaterale semnate la acea vreme: *Tratatele de alianţă* ruso-turce din 1799 şi 1805. Valabilitatea tratatului din 1805 a fost stabilită pentru un termen de nouă ani. Selim III a ratificat tratatul la 30 septembrie (11 octombrie) 1805, iar Alexandru I doar la 19 (31) octombrie. Schimbul actelor de ratificare s-a produs la Constantinopol, cu întârziere – pe data de 18 (30) decembrie 1805, cu doar câteva ore înaintea sosirii curierului francez de la Viena, care aducea vestea victoriei lui Napoleon la Austerlitz… Iată de ce *alianţa ruso-turcă* a fost una de scurtă durată. După victoria lui Napoleon la Austerlitz (2 decembrie 1805), Turcia îşi reconsideră politica sa externă, preferând o apropiere de Franţa învingătoare. În 1806, la Constantinopol a sosit ambasadorul francez, generalul Sebastiani, care a reusit să convingă Poarta în omnipotenţa lui Napoleon şi s-o încline să treacă de partea Franţei, ceea ce a provocat un acut conflict care a escaladat într-un nou război ruso-turc.

Reiese clar că, la începutul secolului al XIX-lea, ambele imperii, Ţarist şi Otoman, aveau semnate un şir de tratate internaţionale, precum şi acorduri sau convenţii interguvernamentale, pe care Rusia le-a încălcat unilateral. În mod flagrant, a fost încălcat articolul 13 al *Tratatului de alianţă defensivă ruso-turcă* din 1805, în care se stipula expres: „…părţile contractante îşi garantează reciproc integritatea posesiunilor în starea în care acestea se află în prezent”.

În manualele contemporane ruseşti se consideră că „Războiul ruso-turc din 1806-1812 a fost cauzat de dorinţa Rusiei de a-şi consolida poziţiile în Orientul Mijlociu, de a contracara planurile revanşarde ale Turciei, care nutrea speranţa de a-şi reîntoarce o parte a coastei Mării Negre (în special Crimeea), precum şi pentru a sprijini răscoala sârbilor împotriva sultanului.” (A.S. Orlov, V.A. Gheorghiev, N.G. Gheorghieva, T.A. Sivohina, *Istoria Rusiei,* manual, ediţia a doua, 2004) Însă, războiul ruso-turc din 1806-1812 n-a fost iniţiat de Poarta Otomană, chiar dacă şi istoriografia sovietică şi cea rusă au susţinut că mazilirea domnilor Ţării Româneşti (C. Ypsilanti) şi Moldovei (Al. Moruzi), în luna august 1806, la insistenţa Franţei şi fără asentimentul Rusiei, a fost motivul principal al diferendului. Acesta a fost doar un pretext pentru expansiunea ţaristă, deoarece,



la 3 (15) octombrie 1806, Poarta, la insistenţa diplomaţiei ruse, i-a restabilit în domnie pe principii anterior destituiţi. Astfel, provocarea ostilităţilor ruso-otomane în toamna anului 1806 a fost determinată nu atât de divergenţele de neînlăturat, la acel moment, dintre Rusia şi Imperiul Otoman, cât de derularea nefavorabilă pentru ţarism a confruntării intereselor Rusiei şi Franţei în sud-estul Europei, condiţionată, la rândul său, de expansionismul ţarismului rus şi de modificarea raportului de forţe dintre marile puteri pe întreg continentul european.

Deja la sfârşitul anului 1805, în perioada retragerii trupelor ruse de la Austerlitz în Rusia, Alexandru I i-a cerut generalului guvernator al Kievului, Al.P. Tormasov, să formeze, în guberniile de sud ale Imperiului Rus, în apropierea Nistrului, o puternică grupare a armatei ruse, care să fie capabilă în orice moment să treacă acest râu şi să invadeze Moldova şi Valahia, precum şi să se informeze cu privire la starea cetăţilor de pe Nistru, având grijă să nu ofere turcilor, prin acţiunile sale, niciun pretext pentru încălcarea păcii. Petersburgul a încercat să prezinte formarea unei armate de „observaţie” la frontiera cu Imperiul Otoman, doar ca „o măsură de prudenţă generală, care nu are nimic îndreptat împotriva Porţii”. Trupele armatei ruse concentrate la Nistru erau menite, după cum afirma Cabinetul de la Petersburg, „în corespundere cu tratatul ruso-turc de alianţă de la 11 (23) septembrie 1805, să acorde asistenţă efectivă în caz de invazie a armatei franceze în hotarele Imperiului Turcesc”. Această grupare armată, intitulată ulterior „Armată nistreană” (în unele surse mai era numită „Armata nipreană”, „Armată moldovenească”, iar mai târziu „Armată dunăreană”), în fruntea căreia a fost numit generalul de cavalerie Ivan Michelson (1740-1807), întrunea, la 13 februarie 1806, 5 divizii, cu un efectiv de circa 60 de mii de ostaşi.

La 16 (28) octombrie 1806, Alexandru I i-a ordonat generalului Ivan Michelson să trimită trupele ruse peste Nistru şi să ocupe Moldova, iar la 23 octombrie (4 noiembrie), în pofida depeşei primite de la A. Italinski (în care se anunţa restabilirea domnilor substituiţi), ţarul confirmă ordinul precedent şi la 10 (22) noiembrie, fără nicio declaraţie de război, trupele ruse au trecut Nistrul şi au invadat ţara. Suntem de părere că această dată trebuie considerată ca fiind începutul războiului ruso-turc din 1806-1812.

Către sfârşitul anului 1806, jumătate din armata lui Michelson se afla deja în Moldova, însă Ministerul de Externe al Rusiei încă mai nutrea speranţa că aceste operaţiuni militare nu se vor solda cu o ruptură oficială între Poarta Otomană şi Cabinetul de la Petersburg. Nici la 4 (16) ianuarie 1807 ministrul de Externe rus A. Budberg nu avea o confirmare oficială privind declararea războiului, deşi îl considera la acea dată ca inevitabil.

Alexandru I îi explica mareşalului M.F. Kamenski (comandantul suprem al Armatei ruse, de 140.000 de oameni, care acţiona împotriva Franţei pe Vistula), în scrisoarea de la 15 (27) decembrie 1806, că susţinerea logistică a sârbilor răsculaţi era o *chestiune secundară,* deoarece „nu mai puţin important este de a preîntâmpina atacul francezilor la Nistru, care oferă o linie de apărare puţin avantajoasă…, iar retrăgându-mi oştirile din Moldova eu nu m-aş hotărî să le deplasez de la Nistru…, căci ar trebui să apăr hotarele pe o întindere mare de la Kameniţa până la Marea Neagră”. De remarcat că, argumentul unui „pericol francez” din partea regiunii Dalmaţiei era denunţat de însuşi ambasadorul rus în scrisoarea sa adresată sultanului Selim III (de la 10 (22) septembrie 1806): „...nu există niciun fel de armată considerabilă franceză în Dalmaţia, nici dorinţă şi posibilitate din partea lui Bonaparte de a-şi realiza ameninţările trimisului său” (H. Sebastiani – n.n.). Ba, din contra, exista o armată rusească „de 120 de mii de oameni (cifră, de fapt, exagerată cam de vreo două ori – n.n.) concentrată la Nistru şi forţe maritime considerabile ale Angliei în Marea Mediterană.”

Pentru a convinge Poarta Otomană să revină la „colaborarea” cu Rusia, ţarismul a recurs la un act violent de agresiune – *ocuparea militară*, în noiembrie-decembrie 1806, a Moldovei şi a Ţării Româneşti, pe care, după declararea oficială a războiului de către Poartă, la 18 (30) decembrie 1806 (conform altor surse: la 24 decembrie/5 ianuarie 1807), le-a considerat ca teritorii „cucerite prin forţa armei”. Abia la 3 (15) ianuarie 1807 Poarta Otomană a remis o Notă circulară misiunilor diplomatice ale Austriei, Danemarcei, Spaniei, Franţei, Marii Britanii, Olandei şi Prusiei prin care le înştiinţa că i-a declarat război Rusiei („în urma invaziei şi a violării tratatelor existente…”).

După cum mazilirea domnitorilor n-a fost unica şi principala cauză care a determinat decizia din timp planificată a Guvernului ţarist, tot aşa şi readucerea lor la cârma Principatelor n-a fost şi nici nu putea fi factorul preponderent, care să contribuie la ameliorarea raporturilor ruso-otomane, la rezolvarea tuturor chestiunilor ce ţineau de supremaţia rusă în zona Balcanilor şi a strâmtorilor Mării Negre. Astfel, revocarea lor de către Poarta Otomană a servit doar drept motiv formal pentru introducerea armatei ţariste (cu un efectiv de aproximativ 33 de mii de oameni) în Principate şi realizarea scopurilor strategice ale Imperiului Rus.

Guvernul ţarist, rezolvând orice problemă după principiul dreptului celui mai puternic, era atât de sigur de eficacitatea „şocului extraordinar”, încât nici nu considera dislocarea trupelor ruse în Principatele Române ca o acţiune militară îndreptată direct împotriva Porţii Otomane, ci doar „un element necesar în realizarea planului elaborat de a înclina Divanul spre o comportare mai înţeleaptă cu ajutorul măsurilor energice”.

→



Moisil - 110



Grigore C. Moisil, fondator al informaticii din România

Oana-Lucia N. DIMITRIU

Academicianul Grigore C. Moisil a reprezentat o notă specifică în cultura noastră. El a adus seninătate, degajare, calm și încredere în cea mai bună tradiție a gândirii românești. A fost simbolul științei care nu are nevoie de spaimă pentru a domina și care prin surâs atrage, câștigă, farmecă.

Forța sa intelectuală, plină de vervă și spontaneitate, a fost pusă în serviciul unor idei majore, demonstrând compatibilitatea spiritului vivace cu exigența inflexibilă.

Moisil ținea mult ca tinerii buni să fie promovați repede. Din mijlocul preocupărilor sale se smulgea fără ezitare pentru a deschide calea unui tânăr sau pentru a-l ajuta în depășirea problemelor pe care le-ar fi întâmpinat.

Moisil ne învață faptul că știința poate fi o mare bucurie a spiritului și o imensă sursă de emoție, de afectivitate și umor. Noile generații, uneori atât de debusolate, trebuie să cunoască înțelepciunea acestui mare spirit.

Grigore Moisil era de părere că „Este evident că cunoașterea trecutului este și instructivă și înălțătoare; e instructivă, deoarece trecutul ne face să înțelegem prezentul și să bănuim viitorul; înălțătoare fiindcă ne înfățișează luptele purtate timp mai mult sau mai puțin îndelungat, de acum încoronate de succes, sau care se vor termina în viitor."

Veche familie de năsăudeni. Grigore C. Moisil se simțea mândru, așa cum mărturisește soția sa, că făcea parte dintr-o veche familie de grăniceri năsăudeni. Printre manuscrisele sale se află copia de mână privind genealogia familiei Moisil din volumul *Date istorice privitoare la familiile nobile române*, culese de Ioan Cavaler de Pușcariu.

În această lucrare citim despre familia Moys sau Mois de Apsa, cu diplome de la Leopold I, din 21 mai 1702, și de la Maria Tereza, din 1753, în Apsia de Mijloc și în Biserica Albă.

Într-un articol apărut în *Revista Muzeelor*, dedicat acad. Constantin Moisil, tatăl matematicianului, Viorica Popovici arată că familia Moisil se trăgea din Maramureș și se găsește în catagrafia familiilor nobile din acea regiune, sub numele de Moys alias Pop de Biserica Albă, cu diplomă nobiliară.

Familie cu tradiție cărturărească. Constantin Moisil (1876-1958), tatăl lui Grigore C. Moisil, născut în Năsăud, județul Bistrița-Năsăud, este un istoric recunoscut, el organizând Cabinetul Numismatic al Bibliotecii Academiei Române, pe care l-a condus până la sfârșitul vieții. A fost președintele Societății Numismatice Române. Conduce prima publicație românească de numismatică, *Buletinul Societății Numismatice Românești,* și înființează revista *Cronica numismatică*. De numele său se leagă reorganizarea Arhivelor Statului din București și înființarea Școlii Superioare de Arhivistică și Paleografie. Este întemeietorul numismaticii moderne din România.

Bunicul lui Constantin Moisil, Grigore Moisil (1814-1891), a fost un vrednic fiu al meleagurilor năsăudene. A funcționat ca preot paroh la Năsăud și vicar episcopal pentru ținutul Rodnei. S-a implicat în lupta pentru înființarea județului autonom românesc al Năsăudului la 24 martie 1861 și înființează liceul din localitate, în anul 1862, al cărui prim director a fost.



Iuliu Moisil (1858-1947), fiu al bunicului lui Grigore C. Moisil, a fost profesor la liceul din Slatina și apoi la cel din Târgu-Jiu. A fost publicist și este ales membru de onoare al Academiei Române la 24 mai 1943.

Copilăria lui Grigore C. Moisil. Tatăl lui Grigore C. Moisil, Constantin Moisil, urmează studiile în orașul natal, Năsăud, și apoi Școala Normală și Facultatea de Litere din București. În 1924 obține titlul de doctor în istorie al Universității din Cluj. Își începe cariera de profesor la Focșani, iar peste un an este transferat la liceul din Tulcea. Aici dezvoltă o importantă activitate de cercetare, întreprinde lucrări de arheologie și numismatică în regiune.

Tot aici se căsătorește în 1901 cu Elena, institutoare, fiica învățătorului Hristofor Nicolaescu. A fost o căsătorie fericită, în urma căreia se vor naște patru copii. La Tulcea se vor naște primii trei: Grigore la 10 ianuarie 1906, Florica în 1909 și Ioan în 1910. Al patrulea copil, George, se va naște în 1917, la Vaslui, în timpul refugiului.

Elena Moisil era o persoană energică, interesantă și cu un puternic simț al umorului. Ea va funcționa ca învățătoare la Sulina, Tulcea și București.

Primul său copil se dovedește foarte repede a fi unul cu o inteligență deosebită și cu o curiozitate niciodată satisfăcută. Elena Moisil s-a ocupat de educația lui, l-a învățat să judece singur și mai ales l-a învățat să fie ordonat.

Transferat la Liceul „Matei Basarab" din București, tatăl său se mută împreună cu familia la București. Grigore C. Moisil este înscris la Școala primară de băieți numărul 19, unde va urma primele patru clase.

Începe să-și noteze într-un jurnal activitățile zilnice. Cel mai important este momentul mobilizării generale și declararea războiului, consemnate cu îngrijorare în carnetul-jurnal.

Evenimentele care vor urma, greutățile refugiului, dar și evenimente legate de politica vremii și situația frontului, sunt consemnate cu impresionantă maturitate de tânărul Grigore Moisil.

Refugiul. Izbucnirea Primei Conflagrații Mondiale aduce schimbări majore în viața familiei Moisil, care se refugiază la Vaslui. Tatăl își continuă munca de profesor la Liceul „Mihail Kogălniceanu" din localitate.

Tânărul Grigore C. Moisil cunoaște, pe lângă lipsuri și privațiuni materiale, lecturi din domenii variate de literatură, istorie, știință, riguros consemnate.

Elevul Grigore Moisil este înscris la Liceul „Mihail Kogălniceanu" din Vaslui, între anii 1916-1918, iar ultimele două clase le face la București, la Liceul Spiru Haret, între 1918-1923.

Licențiat în matematici al Facultății de Științe din București. Grigore Moisil studiază la Facultatea de Științe din București, între 1923 și 1926, secțiunea matematici, iar în 1926 își ia licența în matematici. Între 1924 și 1929 studiază la Politehnica din București, secția construcții, dar nu ia diploma de inginer.

→

În *Manifestul* lui **Alexandru I,** din 12 (24) decembrie 1806, adresat locuitorilor Principatelor, se menționează că „această trimitere a oștirilor noastre nu numai că nu este întovărășită cu nicio necuviință de război străin, dar încă are temei a întâmpina și a apăra interesurile noastre și ale voastre... Ori și cum vor fi întâmplările, noi făgăduim a vă pricinui desfătare în toate privilejiurile înaltei noastre ocrotiri, ...vă veți arăta vrednici întru toate soartei ce vă găsim." Cert este faptul că frazele respective nu se confirmau prin acțiunile săvârșite, deoarece Poarta Otomană, „trezindu-se" la sfârșitul anului 1806 cu hotarele Principatelor Române – aflate „în oblăduirea" Imperiului Semilunii – violate, cu un șir de cetăți ocupate (Hotin, Bender ș.a.) și cu armată țaristă la malurile Dunării, a fost nevoită să declare război Rusiei – decizie confirmată prin documentul din 24 decembrie 1806 (5 ianuarie 1807). Înșiși generalii ruși consemnau că „a intra ca dușman într-o țară aliată, fără declarație și chiar fără pretext de război", era ceva ieșit din comun, „un cuvânt nou în ducerea războaielor", la care „s-a adăugat aceea de a porunci să fie înșelați comandanții cetăților turcești, cerându-li-se numai drept de trecere pentru a merge în Dalmația".

Guvernul de la St. Petersburg n-a ezitat să intervină prompt (cu intenții camuflate, dar clare, de ocupație, utilizând metode militare și de dezinformare) în toamna anului 1806 contra Imperiului Otoman, care se considera parte atacată pe nedrept de vecinul agresor. „Acest război era cu adevărat popular din partea turcilor, ura față de ruși fiind la culme", relata Sebastiani, în decembrie 1806. Tactica menajării diplomatice a Porții a cedat locul acțiunilor violente.

Rezumând cele expuse, cu privire la situația Principatului Moldovei la începutul secolului al XIX-lea, în ajunul războiului ruso-turc din 1806-1812, vom menționa că în timpul războiului cele două Principate au fost permanent factori importanți ai raporturilor internaționale, vizând alianțele politice și militare ale Rusiei, Austriei, Franței și altor state implicate. Războiul, declanșat în toamna anului 1806, fiind dezastruos pentru Principate, poate fi împărțit în patru perioade. (Vezi Vlad Mischevca, *Anul 1812: Două secole de la anexarea Basarabiei de către Imperiul Rusiei.* Chișinău, Elan Poligraf, 2012, 2015, pp. 40-42.) În acești șase ani de război au avut loc numeroase negocieri de pace, fiind încheiate armistiții temporare, iar în armata țaristă s-au succedat șapte comandanți-șefi ai *Armatei Dunărene* („Moldavskaia armiia"), dintre care doi au fost comandanți interimari (iar cel de-al optulea – amiralul P.V. Ciceagov – a preluat postul de comandant-șef de la generalul M.I. Kutuzov după semnarea tratatului de pace).

Acest război a fost cel mai lung conflict militar dintre cele două mari imperii, purtat pe două teatre de operațiuni – la Dunăre și în Caucaz (secundar), însă trăsătura lui principală au constituit-o nu atât confruntările militare, cât disputele diplomatice, inclusiv diplomația secretă. A fost un război al celor trei sultani otomani (Selim III, 1789-1807; Mustafa IV, 1807-1808; Mahmud II, 1808-1839) și al ambițiosului Alexandru I (1801-1825), în spatele cărora a stat omniprezentul Napoleon I Bonaparte.

În concluzie, constatăm că războiul ruso-turc din 1806-1812, declanșat în cadrul răbufnirii Problemei Orientale, a avut următoarele caracteristici esențiale:

- *inițiat* – de Rusia (Alexandru I), care s-a manifestat drept agresor
- *instigat* – de Franța (Napoleon I Bonaparte)
- *s-a apărat* – Imperiul Otoman (s-au perindat trei sultani)
- *s-au implicat* – Marile Puteri (Franța, Marea Britanie, Austria ș.a.)
- *au intermediat* – Marea Britanie (1806), Franța (1807, 1808)
- *i-au suportat consecințele* – Principatele Române (1806-1812)
- *teatrul de război* – de la Nistru până la Dunăre, Caucazul de Nord, Marea Neagră, Marea Mediterană, însă luptele hotărâtoare au fost date pe linia Dunării
- *victimă nemijlocită a războiului* – Țara Moldovei (scindată în jumătate, pe talvegul Prutului, la 1812)
- *au încercat să profite* (din culise) – fanarioții din familiile Ypsilanti (la începutul războiului) și Moruzi (la sfârșitul războiului)
- *l-au încheiat* – Poarta Otomană și Imperiul Rus (Pacea semnată la București, 16 (28) mai 1812; ratificată la Istanbul și Vilnius 11 (23) iunie 1812; schimbul actelor de ratificare s-a produs la București, 2 (14) iulie 1812)
- *a avut un impact cu durată definită* – a fost anexată Moldova dintre Prut, Dunăre și Nistru: s-a creat regiunea, apoi gubernia țaristă Basarabia (1812-1917)
- *și un impact de lungă durată* – românii moldoveni de la est de Prut au fost ocupați și rupți de la Țara lor; drept urmare apare *Chestiunea basarabeană* (1812-1918, 1940-1941, 1944-?).

Moisil - 110

Între 9 și 21 mai 1929 are loc la Cluj Primul Congres al Matematicienilor Români. La acest congres participă și savanți străini, printre care J. Karamata din Belgrad, P. Montel de la Paris, W. Sierpinski de la Varșovia și Vito Volterra de la Roma.

Volterra și Sierpinski vor avea o mare influență asupra tânărului matematician. Sierpinski este recunoscut ca fiind creatorul școlii poloneze de matematici moderne, iar Volterra este creatorul analizei matematice funcționale, de care Grigore C. Moisil se va ocupa în teza de doctorat.

Doctor al Facultății de Științe din București. Între 1924 și 1929 lucrează la elaborarea lucrării de doctorat în matematici, cu titlul *Mecanica analitică a sistemelor continue.* Comisia de examinare a fost formată din profesorii Dimitrie Pompeiu, Gheorghe Țițeica și Anton Davidoglu.

Examenul l-a trecut în ziua de 4 iunie 1929, obținând mențiunea *foarte bine.* Certificatul cu numărul 1872 eliberat la 30 octombrie 1929, semnat de N. Coculescu, atestă faptul că *domnul Grigore C. Moisil a fost proclamat Doctor al Facultății de Științe din București.*

Teza a fost publicată la Paris, în 1929, la Editura Gauthier-Villars, sub titlul *La mécanique analytique des systémes continue.*

În lucrarea sa de doctorat a aplicat analiza funcțională la studiul mecanicii corpurilor continue cu o infinitate de grade de libertate, ajungând la un paralelism complet cu cazul clasic al corpurilor cu un număr finit de grade de libertate (ecuațiile lui Lagrange, ecuații canonice, interpretare geometrică riemanniană, încadrarea cinematicii în teoria grupurilor etc.).

Corespondența purtată cu matematicieni din străinătate este dovada bunei aprecieri de care s-a bucurat teza sa. Corespondența, publicată de Viorica Moisil în volumul *Un Om ca oricare altul. Grigore C. Moisil,* dintre Grigore C. Moisil și Paul Lévy, prezintă aprecierile și felicitările primite.

Într-un articol apărut în revista *Secolul XX,* Grigore C. Moisil mărturisea că după ce a luat doctoratul au trecut doi ani și jumătate până când a obținut un post. „Postul ce credeam că mi se cuvine (erau și alții de aceeași părere) era cel de conferențiar în matematici. [...] Am fost după doi ani și jumătate numit conferențiar la Iași, dar totodată căpătasem o Bursă Rockefeller pentru a studia cu profesorul Volterra la Roma. Am fost numit la Iași și am plecat la Roma.”

Obținerea titlului de Docență în matematică la Universitatea din București. Între 1930 și 1931 a studiat la Paris, cu profesorii J. Hadamard, de la Collège de France, și cu E. Cartan, de la Sorbona, iar între 1931 și 1932 a fost bursier Rockefeller, la Roma, unde a studiat cu V. Volterra.

Iar la 13 iunie 1931 a susținut concursul de docență, specialitatea Analiză matematică, titlul lucrării fiind *Asupra unei clase de sisteme de ecuații cu derivate parțiale ale fizicei matematice.*

Profesor și activitatea de cercetare științifică. Întors de la Roma și Paris, în toamna anului 1932, Grigore C. Moisil se mută la Iași, unde este încadrat în postul de conferențiar suplinitor în cadrul Facultății de Științe din localitate.

Era interesat mai ales de cursul liber, unde putea să-și desfășoare cunoștințele și cultura. Predă structuri algebrice, latici și împletiri strânse între logică și abstractizarea teoriei mulțimilor.

A trăit la Iași timp de 10 ani. Această perioadă a vieții a fost de mare importanță pentru creația științifică și pentru desăvârșirea personalității.

În 1934 a fost definitivat, iar în martie 1935 a dat examen de agregație la Catedra de Calcul Diferențial și Integral al Facultății de Științe din Iași. În 1936, la 13 noiembrie, este numit profesor agregat la catedra respectivă, prin Decretul Regal nr. 2603 din 1936. A fost titularizat la această catedră în 1939.

Tot la Iași a cunoscut-o și se va căsători în 1940 cu Viorica Constante, cea care îi va sta alături și-l va susține în activitatea profesională.

În perioada ieșeană începe un șir de lucrări despre logicile matematicianului polonez Lukasiewicz. Cercetările sale de logică au stat la baza unei puternice școli de matematică în țară și peste hotare. A introdus algebre, numite de el Lukasiewicz, trivalente și polivalente (numite astăzi algebre Lukasiewicz-Moisil) și le-a întrebuințat în logică și în studiul circuitelor de comutație. A elaborat metode noi de analiză și sinteză a automatelor finite și a avut contribuții valoroase în domeniul teoriei algebrice a mecanismelor automate.

Mărturisea că-i place să fie profesor. Nu știa cărui fapt se datorează acest lucru, poate tradiției din familie, dar era sigur că timpul pe care-l petrecea ca să se pregătească pentru curs îi făcea mare bucurie.

A fost transferat la catedra de Analiză Superioară și Logică Matematică de la Facultatea de Științe din București, în decembrie 1941, și încadrat ca profesor de Aplicații geometrice ale analizei, cu gradul de profesor șef adjunct la Catedra de analiză matematică a Facultății de Matematică și Fizică a Universității „C.I. Parhon” din București.

Cristian Calude evocă personalitatea profesorului Moisil, astfel: „Lecțiile Profesorului Moisil, strălucitoare atât prin conținut cât și prin meșteșugul iscusit al cuvântului plin de duh, erau un minunat prilej de delectare spirituală, atât pentru studenți, cât și pentru numerosul auditoriu, care asista în mod constant la ele. Fiecare curs era o îmbinare fericită a cerințelor științifice cu cele pedagogice; nu de puține ori am plecat de la un astfel de curs cu sentimentul că problemele asupra cărora stăruisem mult și pe care le socoteam familiare își dezvăluiau valențe noi, surprinzătoare.”

Ambasador la Ankara

Între 1948-1952 este profesor și la Institutul de Geologie și Tehnică Minieră. Între anii 1946-1948 este suplinit la catedră, deoarece în această perioadă este numit ambasador la Ankara.

Ambasador al Republicii Populare Române la Ankara. În 1945, momentul instaurării guvernului Dr. Petru Groza, se hotărăște trimiterea în străinătate a unor profesori universitari, cu o activitate culturală recunoscută și apreciată, ca miniștri plenipotențiari. Astfel, matematicianul Simion Stoilow a fost numit la Paris, psihologul Mihai Ralea la Washington, filologul Iorgu Iordan la Moscova, esteticianul Tudor Vianu la Belgrad, iar matematicianul Grigore C. Moisil la Ankara.

Perioada 1946-1948, în care Grigore C. Moisil ocupă postul de ambasador în capitala Turciei, este redată în corespondența publicată de soția sa în revista *Manuscriptum*, în 1985. Articolul intitulat *Jurnal Grigore C. Moisil. Scrisori din Turcia,* redă activitatea pe care a desfășurat-o în Istanbul și Ankara.

În această perioadă, pe lângă îndeletnicirile diplomatice, își continuă cercetările matematice. Stabilește contacte cu cercetătorii turci, ține conferințe la Universitatea din Istanbul. La Ankara a conceput și redactat câteva lucrări, publicate ulterior în țară.

În ianuarie 1947 a ținut la Universitatea Tehnică din Istanbul o serie de conferințe tratând despre Mecanica plană a corpurilor elastice și a lichidelor vâscoase.

Recunoașterea academică. La 2 noiembrie 1948 este ales membru titular activ al Academiei Române. Discursul pe care urma să-l țină academicianul Alexandru Myller, cu ocazia primirii sale în rândurile membrilor Academiei Române, s-a păstrat și a fost publicat în *Gazeta Matematică.* Acest discurs este unul foarte cuprinzător. El trece în revistă toate meritele de care a dat dovadă Grigore C. Moisil, în vârstă de numai 42 de ani. „Intri în mijlocul nostru datorită talentului variat și excepțional de matematician de frunte, spiritului matale subtil de filosof analizator științific al legilor gândirii logice, intri ca cetățean luminat înțelegător al vremurilor.

Matematica e o știință care a ieșit din realitate, care a dăinuit, s-a dezvoltat și s-a impus pentru că n-a pierdut niciodată contactul cu acesta.

[...] Lucrările matale sunt de inspirație variată; aci o preocupare importantă sau o problemă atrăgătoare a matematicienilor contemporani cu care ai voit să concurezi, dincolo o influență vagă din domenii nematematice, deseori un simplu memoriu răsfoit la întâmplare, o conversație cu un maestru sau cu un prieten, o curiozitate spontană de savant neastâmpărat sau o idee fericită venită în conștiință pe neașteptate.

Lucrările matale sunt numeroase, sunt până acum multe și asta înseamnă aproape tot atâtea descoperiri originale. Să vorbesc despre ele în detaliu, să le enumăr măcar, ar fi imposibil.”

Acest discurs nu a mai fost ținut, pentru că între timp protocolul de primire în rândul membrilor Academiei Române s-a schimbat, dar el arată simpatia și recunoașterea de care se bucura profesorul Grigore C. Moisil.

Recunoașterea sa a continuat, fiind ales membru al Prezidiului Academiei Române, președintele Societății de Științe Matematice și Fizice, președintele Comisiei de Automatizări a Academiei Române, președintele Comitetului Național pentru Matematici, vicepreședinte al Comisiei de Lingvistică Matematică, șef de secție la Institutul de Matematică și la Centrul de Logică al Academiei Române, Laureat al Premiului de Stat, Om de Știință Emerit.

În martie 1996, cu ocazia comemorării sale la împlinirea a 90 de ani de la naștere, în aula Academiei Române, acad. Virgiliu N.G. Constantinescu, spunea: „Grigore C. Moisil a fost, fără îndoială, un membru cu totul deosebit al Academiei. El a marcat instituția noastră pentru câteva decenii atât prin contribuțiile domniei sale, dar și prin intervențiile sale pline de aforisme care sunt în continuare citate atât de cei care l-au cunoscut personal, l-au admirat și l-au îndrăgit, cât și de cei tineri, pentru care rămâne un personaj de legendă.”

Participare la viața științifică internațională. Începând cu anul 1955, călătorește mult. Ia parte la congrese de matematică pură, de matematică aplicată, automatică și filosofia științei, în Europa, America și Japonia. Între anii 1953 și 1973 ține conferințe și participă la congrese cu comunicări în Anglia, Belgia, Germania Federală, Bulgaria, Cehoslovacia, Elveția, Franța, Grecia, Italia, Iugoslavia, Japonia, Olanda, Polonia, Turcia, Ungaria, U.R.S.S., S.U.A.

Lucrările sale au răsunet internațional. Este ales membru al Academiei Poloneze, membru corespondent al Academiei de Științe din Bologna, Messina, și membru al Institutului Internațional de Filosofie din Paris, membru al Societății Regale de Știință din Liège, membru al Asociației de Logică Simbolică din Oslo, vicepreședinte al Uniunii Internaționale de Istorie și Filosofia Științelor, Doctor Honoris Causa al Academiei de Științe din Bratislava.

Grigore C. Moisil a primit post-mortem, în 1996, titlul de Pionier al informaticii din partea societății IEEE, Advancing Technology for Humanity, pentru dezvoltarea circuitelor logice polivalente, întemeierea școlii românești de informatică și sprijinul acordat construcției primului computer din România.

Arhivă și corespondență. Arhiva lui Grigore C. Moisil reunește 76 de mape, lucrări autografe în domeniile mecanicii, analizei matematice, geometriei, algebrei și logicii matematice, la care se adaugă diverse însemnări pentru cursurile de filosofie, manuscrise ale unor articole, corespondență oficială, invitații și programe de la diferitele congrese la care a participat.

Aceste documente au fost donate Cabinetului de Manuscrise și Carte rară al Bibliotecii Academiei Române în anul 1985, de soția matematicianului, Viorica Moisil, împreună cu corespondența savantului. Fondul de corespondență, care însumează 2.870 de scrisori, se află între numerele de inventar 234.381 și 237.251.

O parte din fondul de corespondență cu familia din perioada 1930-1962 a fost publicat în volumul *O familie ca oricare alta,* editat de Viorica Moisil, apărut la Cartea Românească, 1989.

O altă parte foarte importantă de corespondență cu personalități culturale internaționale așteaptă să fie dată tiparului.



Seniori ai culturii



Acad. Alexandru Zub, succintă evocare

Acad. Victor SPINEI

Pe eşichierul istoriografic actual, numele eruditului cercetător şi profesor Alexandru Zub, membru al Academiei Române şi director onorific al Institutului de Istorie „A.D. Xenopol” din Iaşi, a dobândit un indubitabil prestigiu pe plan naţional şi internaţional, configurat printr-o operă de o vastitate şi profunzime deosebite şi o conduită civică pilduitoare. Îndatorirea de a face referiri cât de cât consistente la creaţia şi personalitatea lui Alexandru Zub incumbă evidente dificultăţi şi riscuri, angajamentele sale sociale şi profesionale, de o efervescenţă şi amplitudine remarcabile, fiind greu de catalogat şi cântărit într-o manieră corespunzătoare. Va rămâne probabil în sarcina generaţiilor viitoare misiunea – în egală măsură fascinantă, dar şi împovărătoare – de a decripta cu obiectivitate şi discernământ mesajele demersurilor sale estetico-filosofice şi ale reconstrucţiilor istorice pe care le-a întreprins în spiritul unei vocaţii definitorii inconfundabile, alimentată de o sensibilitate febrilă.

Născut la 12 octombrie 1934 la Vârfu Câmpului (jud. Botoşani), pe valea Siretului, în extremitatea septentrională a Moldovei, într-o zonă care a dat culturii româneşti numeroşi reprezentanţi de marcă, Alexandru Zub a urmat cursurile Şcolii Pedagogice din Şendriceni, apoi a devenit student la Istorie la Universitatea „Al.I. Cuza” din Iaşi, unde şi-a susţinut licenţa în anul 1957. Încă de pe băncile facultăţii a atras atenţia dascălilor şi colegilor pentru pasiunea implacabilă pentru domeniul ales, dar mai cu seamă pentru disponibilităţile sale intelectuale de excepţie, ceea ce a motivat angajarea la Institutul de Istorie şi Filologie din cadrul Academiei Române imediat după terminarea studiilor universitare.

În incongruenţă flagrantă cu cenuşiul emanat din practicile dictatoriale ale guvernanţilor, cu repercusiuni nocive pentru toate sferele vieţii, Alexandru Zub a încercat împreună cu un grup de colegi să propage idei care contraveneau preceptelor oficiale, iar această cutezanţă a fost sancţionată în 1958 prin condamnarea la zece ani de detenţie, din care a ispăşit şase, în 1964 intervenind o graţiere generalizată a deţinuţilor politici. În pofida stipulaţiilor legislative privind reîncadrarea celor eliberaţi în locurile de muncă pe care le ocupaseră înainte de încarcerare, acest fapt nu a fost aplicat operativ în cazul său. De-abia în 1968 a putut reveni cercetător ştiinţific la Institutul de Istorie şi Arheologie „A.D. Xenopol”. Anii cumpliţi de recluziune şi de marginalizare s-au dovedit a nu-l fi extenuat şi descumpănit. Dimpotrivă, aceştia i-au oţelit caracterul, i-au stimulat ambiţia, astfel că, prin impunerea unui program de muncă riguros, a reuşit să recupereze în scurt timp ceea ce nu putuse materializa în perioada încarcerării şi ostracizării.

La numai câteva zile după înlăturarea regimului comunist, la începutul anului 1990, cercetătorul ştiinţific principal Alexandru Zub a fost ales în unanimitate de colegi drept director al Institutului de Istorie şi Arheologie „A.D. Xenopol”. Reputaţia sa ştiinţifică şi profilul său moral neîntinat în anii dictaturii îl recomandau indubitabil pentru această calitate. Înzestrat cu un neşovăielnic altruism, savantul s-a exteriorizat drept un animator al activităţii Institutului, iniţiator şi susţinător al unor fecunde dialoguri cu partenerii din străinătate, dispus să-şi sacrifice cu magnanimitate timpul şi energia în favoarea proiectelor colective (simpozioane, editări etc.), ca şi pentru îndrumarea tinerei generaţii de cercetători. Legat de acest din urmă deziderat, a primit oferta de a fi integrat corpului profesoral al Universităţii „Al.I. Cuza”, unde a profesat între 1990 şi 2001. A fost o mare şansă pentru studenţi de a audia prelegeri cu o densă încărcătură de idei şi o rafinată formă de prezentare. O veritabilă şansă au avut şi doctoranzii din România şi Basarabia care şi-au pregătit tezele sub competenta sa coordonare, mulţi dintre ei devenindu-i discipoli devotaţi. Alexandru Zub a fost şi a rămas un autentic dascăl nu numai în amfiteatrele universitare, ci pretutindeni unde a conferenţiat sau unde a avut doar ocazia de a intra în contact cu interlocutori receptivi, revărsând cu generozitate verdicte istoriografice, idei şi sugestii fecunde şi reliefându-şi vocaţia reală de ambasador cultural.



La desăvârşirea profilului său de savant au contat în chip hotărâtor stagiile de documentare petrecute dincolo de fruntariile ţării, în medii ştiinţifice elevate, cu substanţiale posibilităţi de informare, unde a avut posibilitatea de a conlucra şi a schimba opinii cu cărturari iluştri. Cel mai consistent a fost probabil acela din Germania – ca bursier al Fundaţiei Humboldt din 1977-1978 –, unde i s-a permis să plece cu mare dificultate, după mulţi ani de amânări succesive. Au urmat şi alte stagii de acelaşi fel, în Franţa, Germania, SUA, Ungaria etc., obţinute mai ales după evenimentele din decembrie '89.

După colapsul regimului totalitar, când exponenţii vechilor structuri politice, cameleonizaţi pragmatic în mandatari ai democraţiei, încercau să-şi legitimeze puterea prin cooptarea în funcţii înalte a opozanţilor autentici, Alexandru Zub s-a sustras în modul cel mai ferm unor oferte care i-ar fi adus consistente privilegii pe plan social şi financiar. Preamărirea atitudinilor intransigente ale predecesorilor şi dezavuarea concesiilor morale în opera sa istorică nu au rămas simple enunţuri de factură teoretică, ci şi-au găsit materializarea în propria conduită cotidiană. La fel ca în cazul oricărui savant autentic, performanţele sale ştiinţifice nu au apărut decât printr-o devoţiune exemplară şi un travaliu obstinat, marcat de sacrificii şi frustrări. Pentru tot ce s-a aflat în conexiune cu munca de cercetare a manifestat o exigenţă exemplară în primul rând cu propria persoană, dar şi cu toţi colaboratorii şi discipolii, de aici rezultând uneori păgubitoare disfuncţionalităţi în raport cu aceştia din urmă. Exigenţa sa s-a direcţionat atât spre rigoarea documentaţiei, cât şi spre obiectivitatea în lectura trecutului şi prezentului umanităţii.

→

Dintre personalităţile străine cu care a corespondat Grigore C. Moisil amintim: V. Volterra, Jan Mycielski, Paul Montel, Joseph D. Novak, Witold Nowacki, Frantisek Nozièka, Edward Saibel etc.

A corespondat şi cu personalităţi româneşti: Ion Petrovici, Constantin Motaş, Constantin Rădulescu-Motru, Remus Răduleţ, Sergiu Rudeanu şi Dragoş Vaida.

Ultimii ani. Ca urmare a interesului crescând al nematematicienilor pentru matematică, Gr.C. Moisil începe din anul 1970 un şir de lecţii cu tema Matematică pentru ştiinţele umaniste, în cadrul Laboratorului de Semiotică al Facultăţii de Filologie al Universităţii din Bucureşti.

Iniţiază în România studiul traducerii automate. Publică lucrări despre ceea ce el denumeşte gramatica mecanică. Ţine la Casa Oamenilor de Ştiinţă un curs pe această temă, conducând cercetarea în acest domeniu din funcţia de vicepreşedinte al Comisiei de Lingvistică al Academiei Române. S-a preocupat de aplicarea metodelor matematice şi a tehnicii de calcul în documentare, biblioteconomie, arheologie şi istorie. Împreună cu viitorul academician Solomon Marcus a iniţiat studiul matematic şi informatic al textelor literare.

În anul 1971 părăseşte Catedra de Teoria Algebrică a Mecanismelor Automate pe care o deţinea din 1967 în cadrul Facultăţii de Matematică şi trece la Facultatea de Filosofie şi Drept, unde va preda cursuri de Logica propoziţiilor, Fundamentele matematicii şi Cercetare operaţională.

În 1973 pleacă într-o călătorie pentru a susţine o serie de conferinţe în Canada şi S.U.A. La 21 mai se stinge din viaţă la Ottawa, Canada.

Concluzii. Urmaşul unei familii de cărturari, şi-a dedicat întreaga viaţă studiului matematicii şi aplicaţiilor sale. Este deschizător de drumuri în multe ramuri ale matematicii şi este considerat întemeietorul şcolii de informaticieni din România. Într-o perioadă în care influenţa politică se răsfrângea asupra vieţii culturale, a reuşit să promoveze ştiinţa informaticii şi cibernetica în lumea academică şi universitară.

Un adevărat luptător în încercarea de a înlătura prejudecăţile care se ridicaseră în jurul matematicii, a stăruit să fie înţeleasă şi iubită. A reuşit să treacă barierele de orice fel şi să se facă îndrăgit de contemporanii care l-au cunoscut direct şi de cei care l-au cunoscut numai prin scrierile sale.

A fost un vizionar realist, considerând în prefaţa traducerii volumului lui Marc Pélegrin, *Calculatoare analogice şi numerice – aplicaţii în automatizări,* că „Azi, cunoştinţele precise asupra tehnicii fac parte din acel minimum de cunoştinţe generale pe care trebuie să le aibă orice om de cultură ştiinţifică: matematician, astronom, fizician, chimist sau inginer de oricare specialitate, economist – oricare i-ar fi preocuparea.

Toate meseriile pe care cineva le va practica în viitor, de la inginerie la muzicologie, de la fizică atomică la turism, de la istorie la medicină vor folosi calculatoare” – acestă afirmaţie, făcută acum 50 de ani, poate fi apreciată la justa ei valoare de oricine în zilele noastre.

Constantin Noica afirma că Grigore C. Moisil a apărut într-un moment când era nevoie de o personalitate în ştiinţa matematicii. Îl considera un mare om de ştiinţă, nu era numai algebrist, ci şi logician şi mecanist. Şi prin aceast aspect se alătură marilor personalităţi culturale româneşti: George Enescu, pianist, violonist, compozitor şi dirijor, Lucian Blaga, poet, filosof şi dramaturg, Mircea Eliade, istoric al religiilor, filosof şi scriitor de ficţiune, şi alţii.

Moisil a arătat că matematicile nu au limite, doar aplicaţiile lor au. Este vorba aici de universalitatea spiritului şi a raţionalităţii matematice.

Abraham Hollinger, conferenţiar la Institutul Central pentru Perfecţionarea Cadrelor Didactice din Bucureşti, evocă o discuţie cu profesorul Moisil, când i-a cerut părerea despre un articol omagial, pe care voia să i-l dedice la împlinirea a 60 de ani. Acesta i-a replicat: „Ca să scrii de bine, este timp şi mai târziu.” Era conştient că peste o personalitate nu trebuie să se aştearnă uitarea şi că doar după ce îşi va îndeplini misiunea se va putea vorbi pe deplin despre activitatea sa. Prin şcoala creată de el şi prin moştenirea lăsată, personalitatea sa nu va fi niciodată uitată.

(Prezentul articol a fost publicat, într-o formă uşor diferită, în revista *Studii şi comunicări/DIS* vol. VII/2014, Academia Română, Comitetul Român de Istoria şi Filosofia Ştiinţei şi Tehnicii – Divizia Istoria Ştiinţei, Editura MEGA, Cluj-Napoca, 2014, 327-345.)



Seniori ai culturii

A rezultat o producție științifică de o amplitudine neobișnuită, aferentă prioritar istoriei culturii în general și a istoriografiei în special. Un interes special i-au deșteptat câteva dintre personalitățile de prim rang ale României moderne: Mihail Kogălniceanu, A.D. Xenopol și Vasile Pârvan, cărora le-a editat texte semnificative și le-a dedicat voluminoase biobibliografii și monografii. Alte numeroase cărți și studii, elaborate într-o cadență deconcertantă și la o altitudine înaltă a dezideratelor, au vizat aspecte generale și speciale ale culturii românești din epoca modernă și contemporană, trădând ispita pentru provocările anevoioase și propensiunea pentru investigarea chestiunilor capitale. Diapazonul tematic avut în vedere este de o extindere și diversitate puțin obișnuită, practic niciunul dintre fenomenele culturale românești relevante nefiind ignorat.

Numărul studiilor, eseurilor, medalioanelor, notelor, recenziilor remise tiparului de-a lungul anilor de cercetătorul și profesorul Alexandru Zub depășește cu mult numărul de o mie, ceea ce este cu adevărat stupefiant. Totuși nu prolificitatea și luxurianța problematicii abordate constituie singurele note esențiale ale implicării sale în sfera epistemologică, la acestea adăugându-se subtilitatea și profunzimea analizelor și largul orizont al perspectivelor. Prodigiosului istoric i-au fost familiare nu numai peisajul vieții politice și realizările din tărâmul istoriografic, ci și aspectele din domeniul literaturii, artei, filosofiei, etnologiei etc. circumscrise meridianelor românești și celor europene. Extensia *Weltanschauung*-ului, dobândită grație vocației și aspirațiilor sale enciclopedice, i-a permis să situeze și să integreze cu inefabilă sagacitate fenomenele și evenimentele specifice românești în ansamblul continental, să definească cu clarviziune înrâuririle și paralelismele.

Profesorul Alexandru Zub a participat la numeroase manifestări științifice prestigioase și a conferențiat în diferite centre europene, între altele, susținând apreciate comunicări la patru congrese mondiale de științe istorice. Autoritatea dobândită pe plan național și internațional se oglindește, între altele, în distincțiile care i-au fost conferite de-a lungul anilor: Premiul „N. Bălcescu” al Academiei Române în 1974, Chevalier de l’Ordre des Arts et des Lettres, Ordinul „Steaua României” cu grad de Comandor, membru corespondent la Südosteuropa-Gesellschaft din München, membru al Uniunii Scriitorilor din România, membru al Asociației Istoricilor Americani, vicepreședinte al Societății Istoricilor din România, Doctor Honoris Causa al universităților din Alba Iulia, Constanța, Galați și Suceava, președinte al Comisiei Mixte româno-cehe de istorie a Academiei Române, Profesor de onoare al Universității „Al.I. Cuza” etc. În 1991 a fost ales membru corespondent, iar în anul 2004 membru titular în cel mai înalt for cultural și științific al țării, Academia Română. Totodată, între anii 2005 și 2009, i s-a încredințat președinția Secției de Științe Istorice și Arheologie a Academiei.



Spre deosebire de cei mai mulți reprezentanți ai elitelor românești, conectați prioritar sau chiar unidirecțional spre valorile culturale occidentale, profesorul Alexandru Zub a manifestat o receptivitate specială și pentru mișcarea de resurecție națională din Basarabia, sesizându-i particularitățile și năzuințele, împlinirile și labilitățile. În acest sens, a căutat să orchestreze contacte stabile cu cercurile intelectuale mai dinamice, să fluidizeze colaborările axate pe teme comune de investigație, să medieze deslușirea controverselor istoriografice etc.

Într-o lume debusolată, erodată de controverse și tracasată de ingerințe vetuste, a păstrat o rectiliniaritate reconfortantă și indubitabil a constituit – pentru mulți dintre cei ce i-au fost apropiați – un model moral inconfundabil: un model care, chiar dacă nu putea fi reiterat, se bucura măcar de sinceră și tainică admirație. Timpul nu a modificat structura globală a acestei ecuații existențiale: stima pe care toți cei reuniți în cinul istoricilor, dar și în alte sfere ale lumii academice și universitare, o poartă academicianului Alexandru Zub se datorează percepției că acesta întrupează conjuncția armonioasă între un distins profil intelectual, cu potențial științific plin de rafinament și vitalitate, și perenitatea onestității civice.

De o cuprindere și diversitate aparte, care își găsesc cu dificultate termeni de comparație în zilele noastre, opera sa științifică conturează o complexă frescă a evoluției societății și istoriografiei românești din perioada modernă și contemporană. Scrisul poartă amprenta inconfundabilă a propriei personalități, dotată cu o instruire de rang enciclopedic, cu un larg orizont cultural. Interesele sale științifice prioritare nu au convers spre relatarea și reconstituirea faptelor și evenimentelor, ci spre explicarea esenței, originii și reverberației acestora. Savantul nu s-a limitat la prospectarea realităților carpato-dunărene, ci a vizat conexiunile lor cu cele din întreg spațiul european și uneori mondial, pe plan sincronic și diacronic.

În cadrul creației sale din sfera istoriei propriu-zise și a istoriei culturii, impresionează atât prin prolificitatea cu adevărat remarcabilă – concretizată în zeci de volume și mii de studii, articole și note bibliografice, inserate în periodice și culegeri de profil, în reviste de cultură sau în cotidiene, ca și într-o suită de conferințe publice și audiții radiofonice –, cât și prin aria de extindere a investigațiilor, finețea analitică, sobrietatea și concizia concluziilor, capacitatea de a defini nuanțe dintre cele mai subtile din spectrul existențial al trecutului, apelând la formulări în egală măsură elegante și limpezi.

Din rațiunea de a contribui la salubrizarea vieții intelectuale, a ținut mereu să confere relief modelelor luminoase din trecutul cultural național și celor ilustrative de pe plan mondial, pentru a determina o polarizare spre acestea și nu spre prototipurile oferite de oficinele propagandistice mai vechi sau mai noi. Cei ce i-au parcurs cu acuitate textele au deslușit neîndoielnic în ele nu numai erudiție, ci și pledoarii pentru remodelare și regenerare spirituală.

Încă de la primele studii a făcut dovada harului și competenței în domeniul istoriei culturii, lumea științifică avizată întrezărind în persoana sa valențe menite să proiecteze o viziune mai complexă și mai profundă asupra domeniului. Interpretările sale percutante ale fenomenelor derulate în trecut au șansa să-și mențină perenitatea și să stimuleze demersurile cărturărești. Om al cărții cu propensiuni aparte spre generalizări, sinteze, conexiuni largi, Alexandru Zub este o personalitate care reprezintă un solid reper etic pentru mai vechile și mai recentele generații de intelectuali, cu atât mai mult cu cât societatea contemporană, debusolată de mobiluri contorsionate într-o recuzită nebuloasă, traversează o prelungă și gravă criză de identitate, pe care ar avea șansa să o depășească adoptând și propulsând modele morale luminoase.

Istoricul Alexandru Zub s-a născut la 12 octombrie 1934, la Vârfu Câmpului, jud. Botoșani. Este membru corespondent al Academiei Române din 10 septembrie 1991 și membru titular din 20 decembrie 2004; președinte al Secției de Științe Istorice și Arheologie a Academiei Române (2005–2009). Discurs de recepție: *Discurs istoric și ego-istorie* (27 ianuarie 2006).

După absolvirea Școlii Normale (Pedagogice) din Șendriceni-Dorohoi (1953), a urmat cursurile Facultății de Istorie din Iași (1953–1957). În 1973 a devenit doctor în științe istorice cu o teză despre *Mihail Kogălniceanu, istoric.* Din 1957 a lucrat în cercetare, inițial în colectivul de istorie medie, apoi în cel de istorie modernă la Institutul de Istorie și Arheologie „A.D. Xenopol” din Iași. În 1958 a suferit o condamnare politică de zece ani, pentru inițiativa de a organiza la Putna comemorarea lui Ștefan cel Mare, suportând, până în apr. 1964, când a fost eliberat, rigorile detenției la Iași, Jilava, Gherla, precum și asprimile muncii forțate în lagărele din Balta Brăilei, de la Salcia, Stoenești, Grădina, Giurgeni etc. După eliberare, a fost angajat la Muzeul de Istorie din Bacău, ulterior la Biblioteca Universitară din Iași. Din 1968 a fost reîncadrat la Institutul de Arheologie și Istorie „A.D. Xenopol” din Iași, pe care l-a condus în calitate de director între 1990 și 2010. A elaborat lucrări asupra unor personalități ale istoriografiei române: *Mihail Kogălniceanu. Biobibliografie* (1971); *A.D. Xenopol. Biobibliografie* (1973); *Mihail Kogălniceanu, istoric* (1974), lucrare distinsă cu Premiul „N. Bălcescu” al Academiei Române; *Vasile Pârvan, efigia cărturarului* (1974), lucrare distinsă cu Premiul „N. Bălcescu” al Academiei Române; *Vasile Pârvan. Biobibliografie* (1975); *Pe urmele lui Vasile Pârvan* (1983) ș.a. Și-a legat numele de editarea unor lucrări de referință ale marilor istorici români: *V. Pârvan, Corespondență și acte* (1973); *M. Kogălniceanu, Opere II (Scrieri istorice)* (1976); *V. Pârvan, Scrieri* (1981, 2006) și coordonarea seriei *Memoriale* (2001); *Idei și forme istorice* (2003); *A.D. Xenopol, Istoria românilor din Dacia Traiană* ș.a. Diverse restituții monografice și analize de ordin teoretic privind istoria și menirea ei în societatea modernă a făcut în volumele: *Junimea, implicații istoriografice* (1976); *A scrie și a face istorie* (1981); *Biruit-au gândul: note despre istorismul românesc* (1983); *De la istoria critică la criticism* (1985); *Cunoaștere de sine și integrare* (1986); *Istorie și istorici în România interbelică* (1989); *Istorie și finalitate* (1991, 2004); *În orizontul istoriei* (1994). Acestora li se adaugă: *Eminescu. Glose istorico-culturale* (1994); *La sfârșit de ciclu. Despre impactul Revoluției Franceze* (1994); *Impasul reîntregirii* (1995); *Chemarea istoriei* (1997); *Discurs istoric și tranziție: în căutarea unei paradigme* (1998); *Orizont închis: istoriografia română sub dictatură* (2000); *De la istoria critică la criticism: istoriografia română sub semnul modernității* (2000); *Reflections on the impact of the French Revolution. 1789, de Tocqueville, and Romanian culture* (2000); *Oglinzi retrovizoare. Istorie, memorie și morală în România. Alexandru Zub în dialog cu Sorin Antohi* (2002); *Clio sub semnul interogației* (2006) ș.a. A realizat pentru străinătate o serie de sinteze: *Mihail Kogălniceanu un fondateur de la Roumanie moderne* (1978); *Hundert Jahre Unabhängigkeit Rumäniens* (1978); *À la recherche de la synthèse. A.D. Xenopol* (1983); *Les dilemmes d’un historien: V. Pârvan* (1985). Sub coordonarea sa au apărut mai multe volume tematice, între care: *Culture and Society: Structures, Interferences, Analogies in Modern Romanian History* (1985); *La Révolution Française et les Roumains: impact, images, interprétations* (1989); *Temps et changement dans l’espace roumain: fragments d’une histoire des conduites temporelles* (1991); *Cultură și societate: studii privitoare la trecutul românesc* (1991); *Victor Slăvescu* (1993); *Ion Nistor* (1993); *Ilie Minea* (1996); *Identitate/alteritate în spațiul cultural românesc* (1996); *I.D. Ștefănescu* (1997); *Globalism și dileme identitare. Perspective românești* (2000); *Basarabia: dilemele identității* (2001); *Populism, demagogie sau realism politic* (2001); *Sovietization in România and Czechoslovakia: history, analogies, consequences* (2003) ș.a. Redactor responsabil al *Anuarului Institutului de Istorie „A.D. Xenopol”, Iași, Xenopoliana*; membru în diverse colegii de reviste cu profil istoric: *Revue Roumaine d’Histoire, Revue des Études Sud-Est Européennes, Revista de Istorie a Moldovei, Quaderni* (Milano), *New International Journal of Romanian Studies* (Amsterdam/București) etc.; director de onoare al *Daciei Literare* (serie nouă); membru al unor colegii redacționale: *Convorbiri Literare, Timpul, Viața Românească, 22* etc. Vicepreședinte al Societății Istoricilor din România, membru al Asociației pentru Studiul Sud-Estului European, al Comisiei Internaționale de Istoriografie, al Asociației Istoricilor Europeni, al Asociației Istoricilor Americani, al Societății internaționale pentru studiul timpului, al Académie Internationale de Droit Linguistique, al Uniunii Scriitorilor din România, președinte al părții române în Comisia Mixtă de Istorie Româno-Cehă a Academiei Române. Doctor Honoris Causa al universităților din Alba Iulia, Constanta, Galați, Suceava. A fost distins cu: Ordinul Artelor și Literelor, în grad de Cavaler, Ordinul Național „Steaua României” în grad de Comandor, Crucea Casei Regale. A primit titlurile de „Professor Emeritus” și „Profesor de Onoare” al Univ. „Al.I. Cuza” din Iași.

(După Dorina N. Rusu, *Dicționarul membrilor Academiei Române. 1866–2010*, Ed. a II-a, revăzută și adăugită, Editura Enciclopedică, București, 2010.)



Seniori ai culturii



Un artist renascentist, Horea Cucerzan

Marian NENCESCU

Recent, în pragul unei vârste la care mulți artiști abandonează competiția vieții, pictorul Horea Cucerzan (n. la Blaj, 7 iunie 1938) a deschis simultan, nu una, ci două expoziții retrospective, „mari" cum le numește domnia-sa, care acoperă, în linii generale întreaga sa creație plastică, de la debutul timpuriu, din 1963, și până în prezent, una la Brașov, la Muzeul de Artă (31 martie – 15 mai), iar cealaltă la București, la Cercul Militar Național (21 aprilie – 8 mai), ambele subsumate ideii de artist renascentist, pe care maestrul Cucerzan o afișează cu o inocentă candoare adolescentină.

Pictor de tip academic, format la școala „tradiționalistă" a Clujului, bucureștean prin adopție și, de mai bine de patru decenii, cetățean cu drepturi depline al Europei culturale, Horea Cucerzan surprinde prin diversitatea preocupărilor sale plastice, toate concentrate în jurul ideii că arta se sustrage facilității imediatului, ființând exclusiv în orizontul misterului și al revelației, artistului nerămânându-i decât funcția metaforizantă. Pictor, desenator, restaurator de monumente istorice, sculptor și muralist și, nu în ultimul rând, creator de școală de artă, în Blajul natal, și ctitor al unei Galerii unice la noi, unde sunt expuse exclusiv lucrări de artă contemporană, dar și, într-o secțiune specială, de artă sacră, Horea Cucerzan practică, în egală măsură, și alte discipline artistice, de la valorile poeziei și ale muzicii, la artele grafice, pornind de la premisa că artistul complet excelează în toate domeniile în care este implicat. S-ar părea, privindu-i opera, de o amploare și de o diversitate fascinantă, că, abandonând de la început ideea „imitării" naturaliste a realității, artistul a adăugat diversității lumii un conținut nou, împletind „superficialitatea estetică cu adâncimea artistică". Practic, la momentul *kairotic* al întâlnirii operei de artă cu realitatea, sunt relevate o sumă de valori extraestetice, care pun în valoare intuiția unui artist copleșit de *idee.*

Primul lucru care surprinde vizitând o expoziție a lui Horea Cucerzan este *cantitatea* și, în subsidiar, *varietatea* componistică. Zeci de lucrări, de diferite mărimi și armonii cromatice, se subsumează adesea unei singure teme. O expoziție a sa cuprinde, de regulă, mai multe cicluri tematice, astfel încât universul plastic se multiplică, ocupând simezele până la refuz. Pentru cea mai recentă expoziție, cea de la Brașov, maestrul a mai adus în țară 70 de pânze, de la un depozit de lângă Paris, cele pe care deja le avea părându-i-se insuficiente. Obișnuit cu lucrul zilnic, autoimpus de-a lungul carierei, artistul brodează conștiincios pe temele consacrate, adăugând noi structuri ori motive încă neexplorate. O *Veneție,* de pildă, cu tot arsenalul factologic, case vechi, în nuanțe de terra-cotta, canale, reflexii ale operei, ori siluete estompate de gondolieri, nu este o compoziție concretă, un fragment realist-naturalist, ci o recompunere a unei stări de spirit. Familiarizat cu spațiul cultural occidental, pictorul nu redă o catedrală anume, în ciclul omonim, ci un spirit al construcției de tip religios. La fel, *Balerinele* sale reprezintă doar o exemplificare a ideii de mișcare, simultan grațioasă și lascivă, în vreme ce *Femeia colină*, de departe ciclul cel mai fecund din plastica sa, este o reinterpretare a maternității. Adesea pictorul adaugă compozițiilor fragmente textile, resturi industriale, cu care construiește un spațiu sugestiv, tridimensional, restabilind astfel un dialog între tehnica artistică și idee. Remarcabile în acest sens sunt compozițiile cu tematică religioasă, *Chriștii* săi, îmbrăcați în pânză de sac și textile care sugerează degradarea,



mergând spre esența sacrificiului divin. Horea Cucerzan nu redă în opera sa case, catedrale, peisaje esențializate sau balerine evoluând pe scenă, ci pur și simplu idei, esențializări ale dansului, rugăciunii sau meditației. Semnificative sunt și portretele, inclusiv ciclul *Apostolilor,* multe chiar autoportrete, la diferite vârste, care au ca motiv principal meditația, concentrarea, privirea înăuntru. Toate aceste inovații, într-o nesfârșită varietate cromatică, asigură modernitatea creației unui artist familiarizat cu spiritul clasicismului renascentist.

În clipele de grație, când nu pictează, Horea Cucerzan compune versuri, reunite deja în două volume de autor, publicate în regie proprie și în care fiecare detaliu, de la ilustrație la literă, reprezintă alegerea autorului. Tot în regie proprie este editat și *Albumul* aniversar *Horea Cucerzan,* un rezumat artistic al unor căutări de o viață. Compuse adesea în stil tradiționalist, mergând pe linia inspirației de factură etnofolclorică, versurile pictorului, publicate, dintr-o inexplicabilă pudoare, târziu, după vârsta de 60 de ani, vădesc o natură reflexivă, profund umanizată, mergând uneori până la cruda confesiune. Sunt reveriile unui solitar, ale unui rob al ideii și, chiar dacă trimit uneori la poezia clasică, acest lucru nu deranjează, ci, din contră, binedispun. Poeziile lui Horea Cucerzan din ciclurile *Larma puterilor* (2001) și *Păcate-n paradis* (2013) trebuie citite în cheie plastică, fiind adesea o ilustrare a unora dintre temele sale favorite: *Femeia colină, Balerinele, Catedralele, Apostolii.* O puternică spiritualitate transcendentă îi străbate lirica, un ecou al crizei spirituale a omului modern, resimțită acut de artistul sensibil la patimile lumii. Surprinde pe alocuri, fapt meritoriu pentru un artist matur, fiorul erotic, viu, ardent, încărcat de o patimă greu reținută. Provocat, își recită versurile cu accent ardelenesc, cu nedisimulată plăcere nevinovată, chiar insistând asupra unor creații mai „buruienoase". De altfel, între pictura sa, senzuală și vibrantă, și vers, este o legătură tainică, iar *Femeia colină*, ciclul său dominant, este chiar un omagiu adus naturii eterne și fertile, din care toți ne tragem: *Rănită, Eva nestemând/ păcatul jumătate-n paradis/ jumătate arse, urme de logodnă/ cu pământul/ /Urmele păcatului/ Un Apostol a lăcrimat/ pălmuind clopotul/ nicio zi nu va vinde/ neprihănitele urme ale Răstignitului,* scria pictorul, la 9 decembrie 1981. Deschis la experimente, la fel ca și în pictură, fără false pudori ori pudibonderii, artistul este el însuși în tot ce face, un vitalist temperat, un clasicist sedus de magia modernității.

Chiar dacă a pierdut șirul expozițiilor sau, aparent, chiar și al tablourilor create și vândute – peste 1.500 se spune – Horea Cucerzan rămâne un creator lucid, stăpân pe mijloacele tehnice, un rezoneur al unei lumi artistice tot mai înghițită de impostură. Generos, artistul a făcut și donații, cea mai cunoscută fiind lucrarea, de ample dimensiuni, *Nașterea,* aflată la Muzeul Vaticanului, dar și portretul iconic al lui Lucian Blaga, de la Casa Memorială a poetului, din Lancrăm. Cu toate că se poate mândri, în țară și în străinătate, cu lucrări de patrimoniu, cum ar fi restaurarea picturii murale a Palatului Lippomano, din Padova, monument istoric din secolul al XVI-lea, sau cu pictura unor fresce din Sala Unirii de la Alba Iulia, Horea Cucerzan a fost ocolit de onoruri publice sau academice. Acest fapt nu l-a descurajat, convins că locul lui e mai degrabă în atelier, iar nu în aula academică. A inițiat însă și conduce, din 1997, cea mai prestigioasă Tabără de pictură din țară, purtând numele fruntașului Scolii Ardelene, Inocențiu Micu-Klein, practic fondatorul orașului Blaj, ea însăși o veritabilă Academie de artă, cu participanți din țară, dar și din Europa, pe care i-a atras spre cunoașterea și asimilarea spiritualității românești tradiționale. Dacă este unul dintre cei mai bine vânduți artiști contemporani este și pentru că, în cinci decenii de pictură, Horea Cucerzan n-a trișat, n-a măsluit arta și nu și-a trădat idealul. El este și rămâne artistul prin excelență, egal cu sine, senin și suveran.

Față de întâlnirea cu publicul argeșean, din octombrie 2015, la 78 de ani împliniți, Horea Cucerzan mai are multe de spus, iar fiecare nouă expoziție a sa este o experiență unică.

(Numărul din noiembrie 2015 a fost ilustrat cu tablouri de Horea Cucerzan, iar în acel număr se găsește și o prezentare a artistului. Un interviu cu el va apărea în numărul următor al revistei. Nota red.)

Femeie răspândită-n mine ca o mireasmă-ntr-o pădure,
Scrisă-n visare ca o slovă, înfiptă-n trupul meu săcure... (T. Arghezi)

Mă urmăreau stihurile poetului (sau poate stau de veghe lângă zăvoarele de gând care-mi păzesc – de cine? – comorile pe care oricum nimeni nu le poate fura decât îmbogățindu-ne și mai mult sufletul) într-o zi de vară târzie, când, la Galeriile „Orizont", am descoperit... orizontul, ținutul de dincolo de zare, cel spre care privim, cel care ne atrage prin nevăzute fire, cel la care visăm când vizibilul ne obosește, ne întinează, ne ignoră.

Și orizontul se desena tainic, blândă colină de liniști și boare; albe ninsori din zăpezile d'antan; ruguri de soare-n amurguri; verzi, unduinde pajiști; albastre, șerpuitoare ape; zboruri și frângere de dor de pământ; taină a tainelor – femeia.

E poate cel mai tulburător cânt pe care un artist l-a înălțat fară cuvinte, doar din magia unor linii și culori, celei mai frumoase creații a lui Dumnezeu...

Cine-i artistul? Horea Cucerzan. Vine de la Blaj (Câmpia Libertății începe doar acolo, dar marginile-i sunt departe-n lume și lumea marginile nu-și cunoaște...), este membru al U.A.P.; absolvent al Institutului de Arte Plastice „Ion Andreescu", din Cluj. Din 1963, de la cea dintâi „personală" de la Blaj, până la cea de astăzi, artistul a „străbătut" un drum lung, ostenind adesea, dar niciodată pierzându-se, pentru că lumina ce l-a condus și-l conduce încă avea răcoarea ierbii și gustul pâinii, strălucirea aurului și chemarea sunetului de clopot la ceas de rugăciune.

Pentru că ce altceva sunt lucrările sale de nu niște catedrale la a căror zidire neștiute femei s-au „așternut", piatră de hotar între cer și pământ, lumină, noapte, tăcere și cuvânt...

Femeia, începutul și sfârșitul, ea, matricea universului, răspuns la toate câte sunt, enigmă, chemare, fântână, zeie, aripă de rotitoare anotimpuri în hora necurmată a timpului.

„Mâinile ei" – leagăn de albe așteptări.

„Trupul ei" – aur din plânsul lunii; „coapsele ei" – pământ ce se mlădie cu cerul tot veșmânt și frământare...

Unde ți-s mâinile să-ntoarcă
din aer căile luminii? [...]
Și șoldul tău, culcat în iarbă...

Ei, da, „niciodată toamna nu fu mai frumoasă", de parcă versurilor lui Arghezi li s-a găsit (în sfârșit!) măsură prin rara tălmăcire a pictorului Horea Cucerzan.

După România, țara în care a expus cel mai des artistul a fost Italia, dar lucrările sale au dus prin lumea largă ceva din sufletul românesc, acel ceva ce-i sinonim cu dorul, cu creator între artiștii lumii și care ne permite nouă, privitorilor, să ne regăsim sufletul mai întreg, mai pur, mai înalt; când peste jarul din amurguri se așterne blândă colină de răcoare, iar peste zăpezi zarea cu-albastre pâlpâiri.

Pictura lui Horea Cucerzan – o victorie a spiritului asupra somnului rațiunii, născocitor de monștri. (Paula Romanescu, *Viața Medicală,* 20 septembrie 1996)





Dan Vasiliu: Cavaleri români în secolul XXI

Nicolae MELINESCU

Peste o mie de români, *femei și bărbați, profesioniști stabili și experimentați, dar și voluntari dăruiți binelui comun, dau suflet și consistență ramurii din țara noastră a Ordinului Templierilor, care ființează de aproape o mie de ani în Europa și de numai 13 ani în România. În ultimul sfert de veac, odată cu schimbarea regimului politic de la noi, numeroase organizații și confrerii au îndeplinit o parte dintre sarcinile asistenței sociale și umanitare pe care statul nu a putut sau nu a vrut să și le asume. Unele au fost de inspirație externă, altele au preluat o tradiție locală existentă înainte de perioada comunistă. Între asemenea instituții, Ordinul Cavalierilor Templieri și-a găsit adepți, urmași în România, țară care a fost departe de originile geografice și istorice ale „călugărilor războinici" asociați Cruciadelor din secolele al XII-lea – al XIV-lea. Scopurile nobile ale apărătorilor pelerinilor creștini în Țara Sfântă s-au păstrat în timp, în ciuda unor împrejurări adverse impuse de interese strategice și militare ale conducătorilor Europei de acum câteva secole. Înființat de nobilul din Champagne Hugo de Payens, în 1119, recunoscut de Papa Inocențiu al V-lea, douăzeci de ani mai târziu, Ordinul Templierilor a devenit cel mai bine organizat, cel mai disciplinat și cel mai dinamic detașament care a combinat arta armelor cu misiuni caritabile, membrii săi jurând să fie buni creștini, să vină în ajutorul celor aflați la nevoie și să promoveze principiile cavalerești. Valurile istoriei l-au purtat spre apogeul puterii, de unde a fost trecut, aparent, în umbră, în 1312. Sub presiunile regelui Franței, Filip, zis și „cel frumos", cavalerii au fost sacrificați și, la 18 martie 1314, ultimul conducător și apărător al Ordinului, Marele Maestru Jacques de Molay, a fost ars pe rug. Cristian Tiberiu Popescu aprecia că acest înșelător sfârșit al unei semnificative tradiții creștine nu a fost un capăt de drum. „...Ceea ce au decis judecătorii, adică aceia care au făcut să se producă execuția, are unica valoare de a fi dat posibilitatea existenței finale a tradiției. Așa se face că în momentul în care templierii deveniseră cenușă, posteritatea lor pozitivă în cadrul tradiției era deja un bun câștigat."* (Templierii. Istorie și mister, *Dinamis Media Factory, Timișoara, 2009, pp. 12-13) În România, străvechea misiune a templierilor de buni samariteni a prins consistență și formă organizatorică la începutul celui de-al treilea mileniu, potrivit precizărilor Excelenței Sale Cavaler Mare Cruce Dan Vasiliu, Marele Prior General Magistral al României.*

Ordinul nu a existat în România, au existat alte ordine medievale, cum a fost Ordinul Cavalerilor Teutoni, în Transilvania, ordin înrudit, de altfel, cu Ordinul Templierilor. Am avut în România câteva mănăstiri cistericiene, cum era cea de la Cârța, la poalele munților Făgăraș, unde istoria spune că se retrăgeau unii cavaleri templieri care ajungeau la senectute. Poate pe acolo să se fi adăpostit un cavaler templier, dar nu putem atesta documentat acest lucru. În România începuturile Ordinului s-au plasat în 2003. Printr-un prieten din Paris, venit cu afaceri în România, pe care l-am asistat, am aflat de existența actuală a Ordinului Templierilor. Nu știam că el a continuat după 1314, până în prezent, și nici că Marii Maeștri au menținut conducerea lui neîntreruptă. Am citit lucrări existente, am accesat mai multe site-uri tematice și am fost întrebat dacă vreau să mă alătur Ordinului. Împreună cu încă trei prieteni, am plecat la Paris, în luna mai a lui 2003, și ne-am întors cavaleri templieri în România.

În 2004 a fost creat Marele Priorat al României, avansat de Marele Maestru, Principe Regent al Ordinului Suprem Militar al Templului din Ierusalim, Don Fernando Campella Pinto Pereira de Sousa Fontes, la statutul de Mare Priorat Magistral Național, organizat în comanderii, forme administrative care funcționează la nivel local în toată țara. Prin stabilirea unei structuri bine organizate, templierii români au intrat într-un club internațional care asociază cavaleri și doamne ale Templului din 40 de țări europene și nord-americane. Principiile, modul de acțiune, atașamentul la morala și valorile creștine au deschis drumul spre dezvoltarea templerismului românesc și mobilizarea a peste o mie de membri.

Au existat mai multe elemente care pe mine personal m-au atras. În primul rând, este vorba de credința noastră creștină, apostolică. Încă de la începuturile sale, Ordinul și-a propus nu numai să apere creștinismul, ci să-i consolideze existența, prin ajutorarea celor aflați în nevoie, prin acte caritabile, prin păstrarea și promovarea tradițiilor fiecărei țări, ale fiecărei comunități, și ale Ordinului, deopotrivă. Noi încercăm să facem cunoscute lumii valorile acestui Ordin, care, după unii autori, a fost cel mai important, pentru că a contribuit decisiv la dezvoltarea umană și a făcut foarte multe transformări în societate. Unele au ajuns până la noi, sunt cunoscute ca practici generalizate, cum ar fi cambia, folosită în domeniul bancar. Templierii au organizat foarte eficient modul de desfășurare a tranzacțiilor, a comerțului, mod folosit și azi și denumit administrarea afacerilor. Mai presus de asemenea repere materiale, au fost păstrate valorile cavalerești care au rămas actuale. Onoarea, respectarea cuvântului dat, sacrificarea unor interese proprii și ajutarea celor din jur să atingă un nivel decent de dezvoltare individuală sunt date foarte apropiate de democrație, chiar dacă Ordinul este autocrat.



Marele Priorat Magistral Național este compus din comanderii, fiecare cu cel puțin nouă cavaleri și doamne, ballivate cu minimum două comanderii, cuprinzând opt provincii istorice, și perceptorate. În unele țări, urmașii cavalerilor medievali sunt în continuare numai militari. În altele, cum este și cazul României, lor li se adaugă și civili, între care se află și femei. Acestora din urmă li se conferă titlul de „doamne ale Templului", pentru că nu există în limba română o variantă feminină a cuvântului „cavaler". Damă/dame *în limba engleză, este echivalentul titlului nobiliar de Sir, dar la noi, neexistând instituția, nu a fost creat nici termenul. Ordinul a fost format, inițial, din cavaleri călugări, proveniți numai din familii nobile. Până în 1314, această formă de organizare s-a păstrat, iar Bula papală din acel an nu a desființat Ordinul, ci l-a conservat. (Sean Martin,* The Knights Templar: The History and Myths of the Legendary Military Order, *Basic Books, New York, 2004, pp. 112, 123-4, 139)*

În 1705, Marele Maestru, Filip de Orléans, regent al Franței, a corectat decizia samavolnică a predecesorului Filip, care i-a izgonit pe evrei din Franța în 1306 și a pornit prigoana împotriva templierilor un an mai târziu. Marele Maestru (de la începutul secolului al XVIII-lea) a readus Ordinul la lumină și a reformulat, a îmbogățit Norma Latină a celor 72 de clauze de comportament și a decretat admiterea laicilor. În 1970, Capitulul (forma tradițională de adunare) de la Chicago a înlocuit termenul inițial „catolic" cu cel de „creștin", ca să cuprindă fără discriminare toate denominațiile credinței întru Sfânta Biblie și întru Dumnezeu. Începând cu Evul Mediu târziu, membrii nu au mai fost călugări, erau oameni care respectau anumite principii creștine și principii cavalerești. Multe dintre ordine, cum a fost cel de Malta, al Sfântului Lazăr și altele, care au existat în Evul Mediu, s-au transformat în ordine deschise în care au fost admise și doamne. Nu are importanță componența numai din militari sau numai din cavaleri. Venim în Ordin nu pentru că îmbrăcăm o uniformă de inspirație originară militară. Venim pentru că respectăm niște principii pe care ni le asumăm încă de la intrarea în Ordin. Respectăm o structură piramidală autocrată asemănătoare celor din armată, cu o rigoare care nu este dusă la extrem. Venim de bunăvoie, nu ne plătește nimeni. Dar respectăm o ierarhie, funcțiile și protocolul nostru, lucruri incluse într-un fel de ordine care asigură o funcționare coerentă.

Deviza rostită la fiecare Capitul (întâlnire) este: „Non Nobis Domine, Non Nobis, sed Domini Tuo Gloriam! Nu nouă, Doamne, nu nouă, ci numelui Tău i se cuvine slavă!", și este cea sub care se desfășoară atât ceremonialul înnobilării, cât și toate celelalte forme de congregare a cavalerilor și doamnelor. Disciplina, dar și modestia păstrate și acum ca trăsături definitorii ale membrilor Ordinului Templierilor își au rădăcinile istorice în tradiție, așa cum au fost ele conservate într-o rugăciune de la 1310 a templierilor aflați în închisoare: „Dumnezeule milostiv, religia Ordinului Templului lui Hristos, care nu este alta decât cea a Ta, a fost fondată într-un Conciliu general în onoarea Sfintei și Glorioasei Fecioare Maria, Mama Ta, de către Sfântul Bernard, preafericitul Tău slujitor, ales în acest scop de sfânta Biserică. El este cel care, împreună cu alți înțelepți, i-a dat Ordinului învățătură și i-a încredințat misiunea sa." (Popescu, *op. cit.*, p. 566) *În timp, valorile fundamentale s-au păstrat, și au fost modificate cele conjuncturale, pe măsură ce Ordinul și-a extins aria geografică de acțiune. Deși are o existență relativ scurtă în România, comparativ cu cei aproape o mie de ani de continuitate, Ordinul și-a propus și a îndeplinit obiective care nu au ținut strict doar de asistență socială și umanitară.*

În primul rând, dorim să aducem laolaltă oameni de valoare, nu neapărat elite, persoane care înțeleg anumite principii, care vor să meargă alături de noi în îndeplinirea scopurilor Ordinului, oameni care simt și vor să dăruiască ceva. În întâlnirile noastre, între membri, în capitulele de comanderie, ne împărtășim experiența acumulată ca să devenim mai buni, mai eficienți și, nu în ultimul rând, mai buni creștini, ca să practicăm apostolatul laic, sau Liturghia de după Liturghie, cum îmi place mie să spun. Noi organizăm simpozioane pe teme de istorie și tradiții cavalerești și templiere ca să răspândim în societate asemenea valori specifice. Principiile de onoare, de respectare a cuvântului dat, de disciplină, au început să fie ignorate în societate tot mai mult și rezultatul este haosul. Dacă avem credință, trebuie să avem și faptele pe măsură. În cazul templierilor, nu este vorba de secrete ezoterice. Să nu uităm că foștii călugări întemeietori erau deschiși. Confreriile lor nu aveau caracter ezoteric, poate mistic mai curând. Templierii nu au fost nici eretici, nici nu au aparținut unor secte mistice precreștine. În prezent, noi avem colaborări cu toate bisericile creștine recunoscute oficial, indiferent de confesiune, participăm la toate acțiunile, indiferent că e vorba de Biserica Ortodoxă sau de alt rit, dacă suntem invitați. Ordinul nostru nu este nici secret, nici discret, este public, practică un ceremonial simplu, în care sunt primiți noi membri, mai întâi în grad de sergent, se pot face avansări la gradul de scutier. Trecerea la gradul de cavaler se face prin înnobilare.

Templierii sunt singurul ordin care are dreptul recunoscut să înnobileze cavaleri și doamne. Celelalte ordine învestesc cavaleri, ceea ce la noi se face numai la primele două grade. Și asta pentru că întemeietorii erau numai nobili sau chiar de sânge regesc. Ulterior, Marele Maestru, unic în lume, a primit din partea lui Napoleon al III-lea, admirator și susținător al templierilor, privilegiul de a înnobila. Privilegiul poate fi transferat Priorilor naționali, atunci când Marele Maestru nu poate fi prezent din motive obiective. Prin decrete, un fel de distincții sau medalii ale Marelui Prior la nivel național aprobate de Marele Maestru, se face trecerea la gradul de ofițer, de comandor, de mare ofițer și Mare Cruce, toate titluri onorifice.



Nevoia de românism

La ora actuală, în România avem cincizeci de comanderii care-și programează acțiunile în funcție de specificul zonei. Într-o anume parte s-ar putea să fie nevoie de mai multe acte caritabile, în timp ce în alta predomină acțiunile culturale, protejarea unor monumente, simpozioanele sau expozițiile. Toate raportează ceea ce au făcut la sfârșitul fiecărui an. Mai mult de jumătate dintre ele funcționează foarte eficient, ceea ce este un procent bun în comparație cu modul în care activează restul societății. Pentru mine, rangul pe care îl am înseamnă o mare responsabilitate, de care sunt conștient. Îmi dau seama că orice gest și orice acțiune a mea sunt interpretate într-un fel anume de către ceilalți din Ordin. Marele Maestru este informat de acțiunile noastre. A fost de trei ori în România și de multe ori ne-a dat drept exemplu la anumite întâlniri, Capitule internaționale, pentru că noi am înțeles foarte bine ce trebuie să facem, ce atitudine trebuie să adoptăm.

În orașul Brad, din județul Hunedoara, funcționează de la sfârșitul lui 2012 Centrul Templier de Excelență „Arsenie Boca", aflat sub conducerea lui Alexandru Nicolici, Cavaler Mare Cruce, care-i succede lui Florin Posteucă, Cavaler Mare Cruce, promovat, actualmente, Locțiitor al Marelui Prior General Magistral al României, și menținut într-o stare de funcționare febrilă de localnici atrași de scopurile nobile ale Ordinului. Camera capitulară, spațiile Centrului unic în Europa, găzduiesc cursurile de instruire a comandanților de comanderii, a cancelarilor, maeștrilor de ceremonii etc., precum și capitule comune ale comanderiilor din România. În programul de dezvoltare a Centrului este prevăzută adoptarea unui program pentru copiii din familii nevoiașe. Sub supravegherea și cu asistența unui profesor calificat, după școală, elevii își vor face temele, după ce vor servi un prânz cu mâncare caldă. Până la definitivarea acestui plan, centrul subvenționează, împreună cu Episcopia Ortodoxă a Devei și Hunedoarei, prânzul pentru mai mulți elevi de școală generală. Pentru reușitele Centrului, numeroși membri ai Ordinului din România și din alte țări au vizitat acest așezământ, care dovedește practic unul dintre modurile în care templierii onorează legămintele Ordinului, dar și preceptele românismului.

Noi, în România, am discutat în Marele Consiliu și am făcut un mic pas înainte la Capitulul din 2016. Am invitat ordine din țară care există, funcționează și se declară creștine să participe la sărbătoarea noastră, pentru că ea nu a fost secretă. Intenția a fost să ne cunoaștem, să schimbăm păreri, să știm de existența noastră și unii și alții și să ne pregătim pentru ca, la un moment dat, dacă ni se va cere, să acționăm ca o singură spadă și ca un singur scut, adică să avem același cuvânt. Noi singuri nu știu câtă putere vom avea. Dacă suntem toți, toate ordinele care se declară creștine în forma sub care ele funcționează, altul va fi impactul și rezultatul poate fi altul.

În istoria templierilor, în prezența lor actuală, există un termen care creează ambiguitate prin confecționarea artificială a unor denumiri apropiate de alte confrerii, cu scopuri, ierarhii și proceduri total diferite. Fără o delimitare a semnificațiilor limbajului ierarhic, circulă, mai ales în variantele electronice, publicații care menționează un ordin masonic al templierilor.

În masonerie există acele grade înalte, adică riturile de perfecționare, cum se cheamă ele. Printre acestea există ritul York, unul foarte mare, de altfel, care are ultimele trei grade din cupolă, grade masonice care se învață din istorie. Se ajunge la niște concluzii morale, că ăsta e rolul lor acolo. Ultimele trei grade se cheamă așa: cavaler de cruce roșie, cavaler de Malta și cavaler templier, cel mai înalt grad masonic, așa cum mai sunt o grămadă de grade masonice. El nu are legătură cu Ordinul Templierilor pentru că este un grad masonic, aparține altei structuri. Biserica Ortodoxă Română, ca orice altă biserică creștină din lumea asta, nu are relații cu masoneria, deci, logic, nu are legătură nici cu acel grad înalt, chiar dacă membrii acelui grad susțin că sunt în gradul templier. Este numai un termen simbolic. Una este realitatea și alta este simbolismul.



Disciplina poate fi una dintre caracteristicile care au menținut în funcțiune Ordinul de la 1314 până la începutul secolului al XVIII-lea, când a fost readus la lumină și laicizat. Dacă templierii oferă în continuare modele de comportament și atitudine socială constructivă, tocmai această disciplină care i-a consacrat rămâne o preocupare actuală, mai ales în condițiile globalizării și ale digitalizării, ale pierderii identității naționale.

Unul dintre obiectivele pe care le-am definit pentru acest an și pentru viitorul apropiat ar fi să se parcurgă din nou regulamentele în capitulele de comanderie. A trecut ceva timp de la înființarea comanderiilor, când primele discuții au fost pe regulamente. Între timp, unii au îmbătrânit, au venit noi membri, regulamentele au început să fie uitate. Trebuie să menținem disciplina și de aceea o primă direcție de acțiune pentru Ordinul nostru în perspectivă apropiată este să revenim la regulamente, să le recitim, să le înțelegem așa cum trebuie, aduse la zi. Trebuie respectată ierarhia și gradele care o compun. Există libertatea de exprimare, de prezentare a părerilor, dar asta trebuie să se întâmple civilizat. Un alt obiectiv, tot pe termen scurt, este să reabilităm comanderiile care nu sunt la standard excelent, să le sprijinim pentru ca ele să funcționeze din ce în ce mai bine. Prezența noastră într-o localitate trebuie să contribuie la promovarea valorilor pe care le împărtășim. Este benefic să fim prezenți, să fim vizibili și, odată înțeleși, lumea să ne folosească și ca model.

Templierii români fac, prin activitatea lor publică, o punte între românism, ca filosofie identitară națională, și europenismul constructiv, angajat să transmită valorile continentale fundamentale și dispus să asimileze trăsăturile și contribuția fiecărei culturi la îmbogățirea patrimoniului material și spiritual universal. Angajamentul cavalerilor și al doamnelor Ordinului de a fi buni creștini, atât prin atitudine umanitaristă, dar și prin cercetările de ordin istoric, antropologic sau social, angajament inclus într-o tradiție milenară a creștinismului ca vector al adevărurilor eterne, dă flexibilitatea necesară pentru ca Marele Priorat Magistral al României să nu fie doar o prezență de decor, ci un apărător al românismului.

Scopul primordial, valoarea fundamentală în demersurile templierilor și a identității și spiritualității românești este apărarea religiei creștine. Românii, popor apostolic, creștinat de Sfântul Andrei, țin ortodoxia ca valoarea cea mai mare care trebuie apărată la noi în țară. Din fericire, avem o credință consolidată și stabilă, față de alte țări. Noi, templierii, încercăm să păstrăm acest statut prin apostolatul laic pe care-l urmăm, adică prin ceea ce transmitem noi în societate. În Biserică, această răspundere le revine preoților, deși ei se pot implica și în asistența socială și umanitară. Noi, templierii, suntem o extensie a ritualului religios, iar rolul nostru este evident în condițiile în care unii oameni nu mai merg la slujbă, deși observ că numeroși tineri și-au întors fața spre credință. Diferențele culturale, un punct important în psihologie, gravate în genele noastre, creează disconfort în cazul transplantărilor sociale și culturale. În genele noastre este inclus acest cod, această conștiință că aparținem acestui pământ. Sentimentul apartenenței la creștinism, la țara și la poporul român trebuie apărat, pentru că apărăm, de fapt, tradițiile noastre, care vin din folclor. Încărcate cu multe învățăminte, ele nu sunt doar expresia dorinței de frumos, ele sintetizează experiențe cu valoare generală. Este de datoria noastră să le păstrăm și să le promovăm. Ordinul Templier nu agreează cuvântul și fenomenul globalizare și tot ceea ce implică el, inclusiv prezența multinaționalelor. Ordinul nostru promovează respectul față de tradițiile locale ale unei comunități creștine.

Lacrima Anei



Virgil Gheorghiu s-a născut la 28 martie 1903 la Roman, a decedat la 7 martie 1977. Urmează Conservatorul din București (1925-26), continuă cursurile muzicale la Viena (1928-30) și Paris (1930-32). Frecventează Cenaclul *Sburătorul* al lui E. Lovinescu. Pianist în diverse formații. Debutează în 1925, cu placheta de versuri *Cântările răsăritului.* Alte volume publicate: *Febre* (1932), *Marea vânătoare* (1935), *Tărâmul celălalt* (1938), *Cântece de faun* (1940), *Pădure adormită* (1941), *Poeme* (1966), *Poezii* (1968), *Curent continuu* (1968), *Ținută de seară* (1970), *Trezirea faunului* (1973), *Sonete* (1975), *Cântece finale de faun* (1977).

Poemul alăturat este reluat din volumul *Poezii*, Editura Eminescu, București, 1986.

Încercuindu-ți ochii

Nivelă mi-a fost luna
Cu-al razelor fir drept;
Iubirea ți-am urcat-o
Pân'la piept
Ca în legenda Argeșului.
Clipire de fereastră
Prin burniți căutam,
Și umbra pasului târziu
Sub schele-am îngropat-o

În temelia întreruptă-a visului
Mi-a vânturat în sânge sărutarea
Al dorului nisip aurifer.

Încercuindu-ți ochii și trecutul,
Sub legământul varniței de stele
Pe vecii rămâne-vei zidită.
Balconul verilor și el m-ajută
Să nu te pierd, să mi te strângă gingaș
În brâul lui de cântec și de floare.

Dialoguri esențiale

De vorbă cu Eugenia Bulat (I)

Raia ROGAC



Doream cu toată ființa să construim din lumea noastră o nouă AGORA, o Patrie a Limbii Române...

S-a născut la 19 septembrie 1956 în satul Sadova, raionul Călărași, R. Moldova. A absolvit Universitatea de Stat și Universitatea Pedagogică „Ion Creangă" din Chișinău. Profesor, jurnalist, editor; primul primar ales în mod democratic în comuna sa de baștină, după anul despărțitor de ape 1989. Este membru al Uniunii Scriitorilor din România și R. Moldova. Cavaler al Ordinului Republicii pentru contribuție deosebită la Mișcarea de Eliberare Națională, promovarea adevărului istoric și a valorilor democratice.

Este director fondator/director onorific al Revistei de Cultură și Creație Literară a Tinerei Generații *Clipa siderală,* sprijinită de Institutul Cultural Român; fondator al Concursului Național de Creație Literară „Iulia Hasdeu" și al colecției Debut sideral.

Cărți publicate: volumele bilingve română-italiană *Veneția ca un dat. Jurnalul unui evadat din Est* (Ed. Cartier, 2008, trad. Gabriella Molcsan), *În debara. Al doilea jurnal al unui evadat din Est* (Ed. Gunivas, 2010, versiune italiană Geo Vasile). Alte cărți: *La Putna mi-e drumul* (Premiul I pentru debut la Salonul Național de Carte, 1994), *Poeme de pe Valea Plângerii, De dor de voi, Stalactite* ș.a. Studiul asupra poeziei tinere *Erupția rostirii sau Generația Clipei siderale. Ideea națională. Poezia* (Premiul Salonului Național de Carte pentru copii, 2005). Editor al colecției *Sclipiri siderale.*



Dragă Eugenia, mi se pare că e nevoie de o nouă renaștere națională. Militant al primei renașteri, veneai cu o mulțime de lume din Sadova ta la demonstrații, unde cel mai scandat slogan era „Noi suntem poporul". Cred că acele momente au constituit piatra de încercare pentru poeta Eugenia Bulat, ai crescut din poezia patriotică.

Părerea mea este că poporul dintotdeauna a fost împărțit în „mizeri și bogați", vorba marelui Eminescu, doar că noi, în anii de dictatură sovietică, eram în majoritatea noastră zombi, abia întrezărind acest aspect. După 25 de ani și ceva de la Independență, între mizeri și bogați s-a creat o adevărată prăpastie. La vechea nomenclatură s-au adăugat „îmbogățiții de peste noapte" din noua nomenclatură, inclusiv de dreapta. E un nou soi de genocid, nu mai puțin condamnabil, care constă într-o sălbatică rapacitate în însușirea bunului obștesc, supunerea instituțiilor statului intereselor proprii, capturarea pârghiilor statului, prin mijloace aparent democratice, discreditarea ideii proeuropene ș.a. Rădăcinile răului sunt înfipte adânc în perioada noastră de renaștere.

Fraudarea poporului nostru, abia ieșit de sub dictatura comunistă, a început, cred, chiar din start, prin delapidarea de către mâna criminală (dirijată în ascuns de Moscova) a liderilor de vârf ai Partidului Comunist al RSSM a fondurilor și bunurilor PC al RSSM, care aparțineau întregului popor. Delapidarea a continuat apoi printr-o mare afacere frauduloasă, numită *bonurile patrimoniale,* prin care poporul a fost furat de extinse spații de producție, de imense imobile, în care astăzi își desfășoară activitatea firme enorme, despre care nu știm nimic și de la care poporul simplu nu are nimic. Înșelat că va avea dividende, poporul a depus în privatizarea acestora *bonurile patrimoniale* (dreptul propriu la o parte din averea națională), dar nu el, poporul simplu, avea puterea să investească ulterior în acestea. Au investit îmbogățiții de peste noapte (în expresia populară, „cei care erau atunci mai aproape de treucă"), care sunt azi beneficiarii acestei imense fraude naționale.

Atacul delapidator s-a efectuat masiv și prin Codul Funciar al R.M., adoptat de către primul Parlament, printr-o luptă crâncenă cu forțele care s-au identificat apoi ca *agrarieni* (aceeași comuniști), Cod care conține, după mine, fisuri grave, care au permis agrarienilor să-i nedreptățească pe reprezentanții progresiști ai societății. Care erau aceștia? Bineînțeles, militanții Renașterii Naționale, or, anume ei, voind împroprietărirea țăranilor și lichidarea sistemului agricol sovietic (creat prin constrângere, furt și deportări), au cerut primii ca să fie împroprietăriți. Aceștia au primit din partea latifundiarilor agrarieni cota cuvenită divizată în 3-4 și chiar mai multe mici loturi de pământ, în puncte geografice aflate la kilometri distanță unul de altul, loturi pe care oamenii, lipsiți de transport și tehnică agricolă, nu le puteau lucra eficient. Nucleele comunisto-agrariene, compuse din șefii de gospodării, brigadieri etc., au păstrat miezul cel mai roditor, mai favorabil așezat al pământurilor (boicotând fățiș ajutorarea tehnică a celor deja împroprietăriți, de unde exodul în masă al lumii de la țară către anul 2000), împărțindu-le, în final, între ei, în cote unice (masive vinicole etc.), care pot fi prelucrate tehnic și din care poți avea un folos. Abia când nu a mai rămas mai nimic vizibil de delapidat, din ceea ce moșteniserăm, a urmat furtul prin intermediul băncilor (crearea, atragerea depunerilor, apoi dispariția acestora), gestionarea frauduloasă a creditelor internaționale, furtul miliardului, jefuirea poporului prin intermediul taxelor la gaze, curent electric etc.

Situația de vid în care s-a pomenit R.M. (dintr-o „poveste de succes", cum se afirma) este una de pericol vital și ne vizează pe noi toți. Poate că chiar aceasta este crima cea mai mare pe care au comis-o delapidatorii averii naționale a RM: *consumarea fără rost a unei valoroase și incredibil de frumoase energii umane, îmbrâncirea ei în hăul disperării în numele unor scopuri individuale, inumane prin cruzimea și inexplicabilitatea lor – or, până la urmă, cât îi trebuie unui om?!*



„Noi suntem poporul!" rămâne un slogan etern valabil, dar nu este adevărat, nici chiar pentru anii de vârf ai Mișcării de Eliberare Națională, că am fi fost toți „un cuget și o simțire". Nici nu se putea altfel: veneam dintr-un sistem al opresiunii, cel al strangulării libertății de gândire, și doar o parte din populație, mai rezistentă, mai pregătită intelectual, neafiliată sistemului, s-a ridicat cu adevărat, ducând după sine și pe cei care ezitau, dar doreau, totuși, schimbări. O să observați că în documentarele privind marile noastre adunări naționale din primii ani ai Renașterii, eu nu apar nicăieri în prim-plan, în față (cu excepția Marii Adunări Naționale din noiembrie 1990, când am luat cuvântul). Veneam la ele cu multă lume din Sadova mea, din întreaga zonă a Călărașilor, dar, odată ajunși în Piață, locul meu era, de obicei, în spatele mulțimii, pe linia Arcului de Triumf, ca să pot vedea atât Piața Marii Adunări Naționale, cât și geamurile Casei Guvernului, din care se ițeau uneori siluete care ne priveau pe furiș. Observam asta și mă gândeam cu bucurie: „Așa, să vă fie frică: suntem mulți, SUNTEM MULȚI!" Totodată, un glas interior se ruga cu îngrijorare: „Doamne, fă ca lucrurile importante să se producă acum, până cerberii nu vor înțelege că, de fapt, suntem puțini, suntem destul de puțini… cei cu adevărat conștienți…"

Acesta este adevărul și toate s-au confirmat în timp: după primul Parlament ales în mod democratic, noi nu am avut niciodată o majoritate absolută de dreapta. Astfel, Parlamentul nostru, în toți acești ani, a fost nu atât un for legislativ, cât un teren de crâncenă luptă, în care legile care s-au articulat au ajuns a fi votate fie în variantă de compromis, fie cu ferestruici pentru abateri și delapidări, create cu bună știință de forțele de reacredință.

Ai dreptate, am crescut din poezia patriotică, *cu ea și prin ea* și, trecând prin poezia mea, e lesne de văzut pasiunea mea constantă pentru reîntregirea Patriei, pentru reunirea cu Țara Mamă. A fost și rămâne unica soluție de salvare a Basarabiei din „neagra străinie", cum spunea Eminescu. Am ratat momentele istorice propice Unirii, ratăm și acum, în momentele pe care le trăim chiar azi, iar orbecăirea noastră, indecizia, moldovenismul primitiv, ca să nu mai zic de trădarea de neam, ne vor costa enorm. Va trebui să plătim scump generațiilor care vin. Se vorbește mereu în pedagogie și literatură despre „conflictul dintre generații", despre „ingratitudinea celor tineri". Dacă lucrurile vor merge și mai departe așa, atunci felul în care înțelegem noi să lăsăm urmașilor noștri această parte de Moldovă are tot dreptul să fie condamnat, să determine perpetua și îndreptățita ingratitudine a celor ce vin după noi.

Sadova nu-i departe de Chișinău și totuși… nu te apasă dorul de întoarcere la locul de naștere a veșniciei, ca să-l parafrazez pe Lucian Blaga? Deseori mă gândesc că cei care au harul creației din liniște s-au născut – tocmai ceea ce ne lipsește cu desăvârșire la oraș.

Ai dreptate, liniștea, care, de la un timp, devine și pentru mine echivalentul creației, este tocmai ce ne lipsește la oraș. Trebuie să știi însă că am avut o copilărie destul de dificilă, care m-a împovărat, la începuturi, cu o încărcătură emotivă potrivită evadării din acele locuri. Au trebuit ani mulți de muncă interioară ca să mă eliberez de acel bagaj psihologic. Întâmplarea face ca începutul cicatrizărilor să se producă chiar în primii ani ai Renașterii Naționale. M-am aruncat cu tot sufletul în Renaștere, găsind o uitare de sine, o eliberare în mesajul *perestroicii,* în mesajul național și umanist al reînvierii naționale, în lumea deschisă și luminată la gând, pe care a scos-o în față Renașterea Națională. Era în tot o imensă energie a binelui, a frumuseții și dăruirii. Eram tineri, visători și *doream cu toată ființa să construim din lumea noastră o nouă AGORA, o Patrie a Limbii Române, a Iubirii, Armoniei și Demnității Naționale* (cu atât mai mare decepția ulterioară…).

Natura a avut și are asupra mea, din copilărie, un impact comparabil doar cu euforia religioasă. În anii '80, după mai mulți ani de lipsă pentru studiu, reașezată la vatră, redescopeream dulceața satului natal, așezat pe mai multe coline, dintre care unele deschid splendide panorame către pădurile din preajmă. Acolo, pe una dintre coline, mi-am zidit, la timpul meu, o casă, am sădit nuci, cireși și tei, am săpat o fântână din care să bea lumea; acolo mi-am înmormântat părinții, bunicii, dar și pe părintele meu spiritual, irepetabilul profesor de limba română Ștefan Bulat, lângă care voi merge cândva ca să-mi dorm somnul de veci. „În dealul cu zarzări", cum se spune la Sadova, acolo voi merge, ca să mă contopesc cu pământul din care-am răsărit. Până atunci, merg în satul meu de baștină precum aș merge la biserică: întâlniri cu oameni buni ca pâinea, întâlniri cu verdele de-acasă.

Îmi spuneai că ți-ai impus un travaliu, o evadare… însă ai continuat să scrii poezie matură, profundă, într-o formulă inedită.

→



Cărți și autori



Amintiri în zigzag
Marin Iancu în dialog cu Teofil Răchițeanu

Lina CODREANU

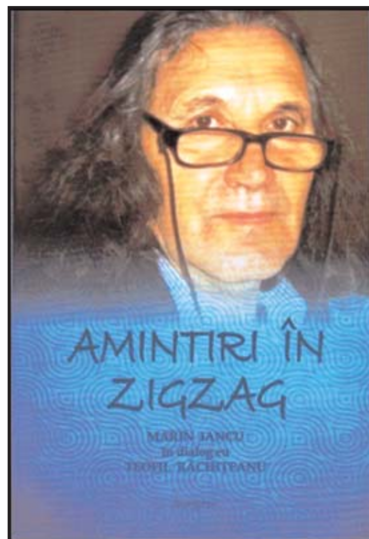
Mi s-a întâmplat, uneori, ca o carte, după lectura ei, să stăruiască mult timp în gânduri și să nu regăsesc cursul firesc de lector decât dacă pun pe hârtie impresiile, bune-rele, cum li-i felul. Așa s-a întâmplat cu cartea *Amintiri în zigzag. Marin Iancu în dialog cu Teofil Răchițeanu,* apărută la Editura clujeană „Scriptor", în 2016.

Cărțile beneficiază de apariții grație autorilor, mai ales, căci rar vin oferte din partea editurilor, de aceea au o circulație aleatorie, încât, iată, cărțile din cealaltă parte (țara munților Apuseni) parcurg drum întortocheat până în ceastălaltă margine, a dealurilor moldave. În casa noastră se află acum câteva cărți, fapt îmbucurător de primăvară, trimise de Teofil Răchițeanu „din sihăstria sa din Munții Apusului", cum frumos încheie poetul dedicația de pe cartea asupra căreia vom zăbovi.

(Re)Numele poetului Teofil Răchițeanu este dat de cele peste douăzeci de volume în care, sensibil, tulburat, emoționat, sufletul poetului e călător la braț cu cromatica și foșnetul, cu satul și îndurările abătute asupră-i, cu libertatea și disperarea pe care i le-a dat Destinul. Totul vâltorește fără astâmpăr sub chipul unui om singuratic, frate cu munții și izvoarele, cu focul și răchitenii, alături de care a traversat vremuri tulburi și pe care nu i-a părăsit în cei peste șaptezeci de ani decât împins de nevoi. Poetul e mladă din rădăcinile genealogice ale strămoșilor daci, ale răzvrătiților solitari, ale prigoniților din istoria neamului. Creația literară durează de peste jumătate de secol, din 1964 – debutul publicistic (în revista *Tribuna*), urmat de cel editorial – *Elegii sub stele* (1969) și, ritmic, de alte apariții care bulversează direcțiile proiectate de critica literară, fiind „neîncadrabil" în vreo paradigmă estetică. Poezia lui (din volumele *Lacrimă din lacrimă*, 2007, ori din antologia *Cu rouă de Răchițele*, 2014) are unduiri folclorice, elegiace, artistul fiind într-o permanentă mirare în fața misterului vieții, pe toate palierele.

Se observă această atitudine și în confesiunile iscate de întrebările lui Marin Iancu, cuprinse în volumul *Amintiri în zigzag.* Structurarea dialogurilor e aparent liberă, fiindcă, sub masca mirării, a interesului sau a curiozității, sunt strecurate cu abilitate întrebări care-l conduc pe partenerul de discuție înspre (auto)biografie, istoria neamului, provocările supraviețuirii, spre întâmplări tragice ori amuzante, prietenii celebre și durabile, ambianța geografică, socială, de culturalitate… Fără ținte prestabilite, confesiunile scriitorului sunt poteci singuratice, care urcă unduind în creierul munților, se afundă-n umbra pădurilor Apusului, leagă luminișurile cu întunecimile nopților, oamenii cu pustietățile, trecutul cu prezentul. Așadar, convorbirile sunt organizate pe tematici obișnuite, în genere, dar speciale prin insolitul cursului vieții lui Teofil Răchițeanu. Pentru a ajunge la intima stare a poetului, confesiunea desfoliază lent, progresiv, prin reveniri necesare, de la îndărăt în vreme spre momentul prezent, pe calea memoriei.

Volumul nu e organizat, așadar, pe capitole distincte, însă citatele intermediare rotunjesc substanța subiectului în dezbatere. Astfel, pot fi găsite conținuturi referitoare la neamul românesc dintotdeauna aflat în frățietate cu natura, întemeierea satului Răchițeni, familia, școala, la munca sisifică a dârzei „maica Mina" pentru a-și crește cei zece copii, sacralitatea Apusenilor, profesia de „dascăl" (33 de ani) în satul natal. Apoi, despre sfinții neamului, prietenii de literatură – figuri memorabile din viață, harul scrisului, cărțile, „întâmplări ieșite din comun" ș.a. O întreagă istorie locală se rotunjește pe lângă axul vieții neamului său. Pagini monografice și autobiografice purtând amprenta unicității pot fi utile oricând s-ar face vorbire despre satul din ascunzișurile pădurii ori despre personalitatea poetului, pătruns de tainele locului. Tocmai pentru asta scriitorul și-a preluat pseudonimul Răchițeanu, derivat al toponimului Răchițeni.



Ela vedere că poetul se simte-n largul său în pustietatea muntelui împădurit cu brazi și fagi, acolo unde e locul nașterii sale biologice și matca formării personalității sale, în Răchițeni, unde a dobândit și experiența de viață, și înțelepciunea, și harul poetic: „Apusenii au un suflet, un duh, o magie a lor, aparte de ceea ce au ceilalți munți românești. […] Gurile de rai, picioarele de plaiuri, raiurile și plaiurile însele au fost și sunt aici aievea. Pentru a le vedea și trăi, îți trebuie un suflet anume, pe care, în general, cei ce trăiesc aici îl au." (pp. 76-77) Sălbăticia misterioasă a codrului a fost împletită cu istoria înnegurată a neamului, deși, pentru a supraviețui, sătenii au fost nevoiți să se apere de vitregiile vremurilor și ale naturii.

În evantaiul prieteniilor, scriitorul așază figuri memorabile din cultura noastră, întregind prin crochiuri lingvistice aspecte inedite ale personalității acestora, precum cel al lui Geo Bogza – „omul suflet" care „avea o generozitate zeiască", Ioan Alexandru – cu care „a liceenizat" la Huedin, Cezar Ivănescu – „un mare artist liric, care într-adevăr trăia prin și pentru Poezie", Artur Silvestri – „un critic onest, un generos, un entuziast", Emil Botta – „domn distins și elegant", Mircea Borcilă – „consilierul meu de suflet", având „un fler poetic cu totul excepțional", Mircea Popa – „o adevărată instituție culturală", Veturia Goga, Zaharia Stancu, Ioanichie Olteanu, Ion Negoițescu, Alexandru Vlad ș.a. De aici izvodește, poate, generoasa și oportuna propunere de truditor al scrisului, de-o viață: „Uniunea Scriitorilor ar trebui să tipărească fiecărui membru al ei, pe cheltuiala ei, o antologie de autor cu prilejul unei vârste rotunde." (p. 128)

Dacă ar fi doar contemplativ în fața tainelor naturii, autorul s-ar apropia prin stil de C. Hogaș ori de M. Sadoveanu, însă Teofil Răchițeanu e parte componentă din spiritualitatea locului. De aceea, impresionante în carte sunt paginile de re-compunere a satului Răchițeni din Apuseni, cu geografia, cu istoria, cu dramele oamenilor, a scriitorului însuși fiind similară: „Viața mea are ca fundal Apusenii, cu istoria lor impregnată de mari suferințe." (p. 126) În descrierea sălbăticiei împrejurimilor (munți, râuri, dumbrăvi, vegetație, stânci), gândul se-ntoarce la starea primordială a locului, dar sufletul de artist e mai puternic decât vitregiile ori farmecul tulburător al naturii, fiindcă scriitorul are harul să le imortalizeze în cuvânt.

Inserțiile poetice includ evocări familiale (*Lângă morții fără vină, La Morminți*), dedicații amicale (lui Teohar Mihadaș, lui Ioan Alexandru, lui Gh. Pituț, dascălului din sat, pădurarului, răchițenilor), tablouri peisagistice (*Peisaj la Apa Obârșiei*). Capitolul *Interviu cu Mina Purcel, mama lui Teofil Răchițeanu* (realizat în 2004 de Constantin Dumitrescu), situat în anexele volumului, aduce plusul de autenticitate și ilustrează forța luptei întru adevăr a mamei, întărind „răspunsurile" fiului din dialogul cu Marin Iancu. Aceste alternări au darul să învioreze confesiunea, așa cum întrebările adresate de inițiator sunt doar prilejuri de patinare de la un orizont spre altul.

Dominantă, în ciuda aparențelor, nu e starea dialogală, ci latura confesivă, încât, pe drept, volumul poartă titlul *Amintiri în zigzag.* Fără sinceritatea frustă a scriitorului Teofil Răchițeanu, curat și drept ca brazii și molizii Apusenilor, fără harul sugerării miraculolui din om și din natură, cartea n-ar cuceri așa de lesne cititorul.

Mi-am impus și *mi* s-a impus. Era salvarea dictată atât din interior, cât și din exterior, poate unica salvare, acest *exil* în care m-am aruncat ca într-un vid, în căutarea aceleiași liniști, de care mă întrebai, dar și întru regăsire *existențială.* La un moment dat, s-a frânt ceva în mine, definitiv și fără speranță de remediere (am scris despre aceasta în poemul *De pe rază cădere*, e în *Veneția ca un dat*). Probleme de ego interior, travaliu excesiv, care nu mai putea suporta tensiunile, contradicțiile și, mai ales, sentimentul de orizont închis. Dar nu numai. Exilul meu în Italia, la Veneția în special, pentru că acolo am stat mai mulți ani, a fost cauzat și de faptul că nu mai puteam să văd ce vedeam în jur.

Eram în plină eră neocomunistă, în plină recesiune, degradare și lipsă de speranță. Și asta după ce atâta energie umană, pură, de o frumusețe celestă, fusese călcată în picioare, inclusiv prin trădarea din 2005 a ppcd, prin acea coaliție monstruoasă cu partidul comunist. Ei guvernând bine-mersi, eu primeam acasă citații de la poliția lui voronin (că nu-mi vine să scriu nimic cu majuscule), ba în calitate de martor, ba de inculpat (a durat ani, până în aprilie 2009). Astfel, epuizată de toate, puneam capul pe pernă și mă rugam: „Doamne, fă să nu mai ridic capul acesta de aici mâine dimineață!"

Aveam copiii mari, studiau, multe necesități... și, ca și cum toate acestea nu ar fi fost destul, s-a adăugat boala cruntă a tatălui meu, în fața căreia chiar nu aveam cu ce sta. De aici până la impunerea *exilului,* până la *aruncarea în vid* (pentru că este un echivalent perfect) nu a fost decât un pas. Nu speram să mă mai întorc. De fapt, credeam că am să mă prăpădesc și am fost de mai multe ori la un pas de asta. Am depășit însă tenebrele, vii și închipuite, pot spune chiar, am învins. Prin această experiență la limită, m-am convins de faptul că (cine spunea?...), „Viața începe să funcționeze pe adevăratelea doar atunci când este amenințată de neant".

Am transformat exilul meu în unul al terapiei prin scris și al studiului, mai întâi, într-unul al travaliului interior și, de la un moment încolo, într-un exil militant, ca să folosesc calificativul prodigiosului italienist Geo Vasile. Ca o ispășire pentru anii când centrul gravitațional al ființei mele se afla în Mișcarea de Eliberare Națională, în căutările mele existențiale și tot ce descindea din acestea, mi-am ajutat continuu (peste șapte ani) familia cu mijloacele ce rezultau din claustrarea și munca mea de jos, căutând să dilat la maximum puținul timp liber și, mai ales, puțina energie vitală care-mi mai rămânea, ca să reușesc să mă refac, prin spirit și duh, și să merg înainte. Așa am ajuns să vorbesc italiana (într-un final, și să creez în această limbă), să fac lecturi în limba lui Dante, să scriu trei cărți printre străini, să le lansez la Institutul Român de Cultură și Cercetare Umanistică din Veneția, la Academia di Romania a Roma, la Festivalul Internațional de Carte de la Torino, în alte orașe și instituții publice din Italia.

Ce este, de fapt, Veneția?...

O să râzi: am cunoscut la Veneția o persoană de la noi, chiar mai multe, care considerau Veneția nimic altceva decât o baltă. În fond, ce este o lagună decât o apă puțin mișcătoare, în care, dinspre uscat spre mare, se revarsă mai multe râuri (de existența cărora nici nu bănuiești), direcționate prin canale de piatră etc. Ce este, deci? – „o baltă"! Dar tocmai în aceasta constă marea contradicție, marele miracol: ce au făcut, de la origini și până în prezent, venețienii, la începuturi, niște pescari speriați de invazii, care s-au retras strategic pe niște insule din lagună! Au făcut un rai al lui Dumnezeu pe pământ, loc pentru vizitarea căruia, secole la rând, vin milionari din „americi", plătind bani grei, ca să stea și să savureze geniul locului, splendoarea canalelor, a bazilicilor și altor monumente de artă, barem câteva zile!

(Va urma)

Ion Barbu/Dan Barbilian – rigoare și fervoare



Alexandru A. POPOVICI

Ion Barbu – Dan Barbilian (1895-1961) e unul dintre cei mai dificil de descifrat creatori români. Nu numai poeziile sau lucrările sale matematice se adresează „celor puțini fericiți” (după expresia lui Stendhal), dar și rarele eseuri sau mărturisiri. În parte, datorită voinței sale exprese de încifrare sau măcar de lapidaritate a frazei, dar poate mai mult încă – orgoliului său sfidător și firii închise, autocrate, nepredispus dialogării și înțelegerii reciproce.

În 1914 se înscrisese la Facultatea de Științe a Universității din București, dar, încă la 17 ani, prin prietenia cu Simion Bayer și Tudor Vianu, se inițiase în poezie (Eminescu, Poe, Baudelaire, Rimbaud), iar în 1919 a debutat cu un grupaj de poezii, sub pseudonimul Ion Barbu, în revista *Sburătorul,* a lui E. Lovinescu. În 1921 publică în volum poemul *După melci,* își ia licența în matematici și este trimis cu o bursă (în vederea unui doctorat) la Universitatea din Göttingen, apoi pleacă la Tübingen (unde era T. Vianu) și la Berlin. Peste tot, duce o viață de boem, cu droguri și o mulțime de aventuri erotice, care se încheie printr-o dragoste fulgerătoare pentru Gerda Harsenfelder, fiica unui cunoscut medic german.



În martie 1924 se întoarce în România (ca și Eminescu – fără doctorat) și, sub supravegherea Gerdei, urmează o cură de dezintoxicare, iar în 1925 se căsătorește cu ea. În 1926 devine asistent universitar, iar în 1929 își susține doctoratul. În 1926 și 1927 publică poeziile din ciclul ermetic *Joc secund,* după care nu mai compune decât unele poezii ocazionale. În 1932 este numit conferențiar, iar în 1941 profesor la catedra de algebră. După război, din motive politice și ideologice, intră într-un con de umbră, dar iese din nou la suprafață, mai întâi matematicianul, iar apoi și poetul (prin câteva poezii de circumstanță). Talentul literar și l-a mai manifestat atunci mai ales în proză, prin cele câteva conferințe private, în franceză, despre Rimbaud și Moréas, din 1947, dar mai ales prin splendidele evocări ale unor figuri de matematicieni celebri.

Eseurile despre Rimbaud și Moréas ne pun în față cu metoda acestui mare matematician și poet, de a construi făpturi paradoxale, prin combinarea elementelor aparent eterogene ale celor două universuri în care trăiesc alternativ. În Rimbaud va desluși un element vital ardent, creativ și nonconformist, alături de o rigoare metodică a exasperării, pe când în solemnul Moréas, o reîntoarcere spre clasicismul grec, îmbinată cu o purificare a realului și poeziei, care l-ar situa totuși dincolo de spațiu și timp. La fiecare dintre ei, prima calitate e cunoscută, iar a doua inedită. Capacitatea creativă a lui Rimbaud o va asocia unui prolific matematician (Cauchy), cu toate că mai potrivit ar fi fost Galois (iar Barbu o știa prea bine, pentru că o și scrisese, dar nu voia să se repete), iar cea de purificare lui Hilbert. Acum, prin combinarea imaginilor, poate monta corpurile a două tipuri imaginare de creatori (necondiționate de domeniu) – naivii prolifici în concret și intelectualii dominatori în abstract.

Metoda era cea pe care Ion Barbu o întrezărea comună pentru poezie și matematică: o descifrare și abstragere a structurilor ascunse în realul exterior sau interior (din „infrarealitate”) și o creare de obiecte sau chiar universuri imaginare, dar posibile (adică necontradictorii), conforme cu acele structuri. Așa o afirmă într-un interviu cu I. Valerian, dar și ulterior vorbește despre „sondaje în structura nevăzută a existenței” sau de „existențele abisale ale structurilor emoționale”. Nu altul e înțelesul celebrului vers din *Joc secund:* „Din ceas, dedus adâncul acestei calme creste”. Cunoașterea structurilor abisale, prin care oamenii își corespund (și pe care G. Bachelard le studiase simultan în științe și arte), o opunea el superficialei asemănări prin imitație, de care se servise Eugen Lovinescu în explicarea sincronismului literar.

„Problema poetică”, pe care Ion Barbu o enunța lui Lucian Blaga (într-o cronică la *Lauda somnului*), era incarnarea structurii într-un concret imaginar (asemenea dublului conjunct, descris de Camil Petrescu în *Addenda la falsul tratat…*). Cerând poeziilor lui Arghezi o invarianță la transformările verbale, nu putea avea în vedere, ca rezistând acestei operații radicale, decât universul poetic, viziunea simbolică. Arghezi o avea din belșug și pe ultima, chiar dacă nu permanent, iar Ion Barbu o realiza rar, dar atunci – perfect. Această frumusețe o găsesc nu atât în ciclul ermetic (unde se observă prea mult efortul abstractiv), ci în poemele mai „naive”, cu structură epică baladescă, culminând în *Riga Crypto și lapona Enigel,* unde întruparea spiritului e deplină, iar combinatorica ajunge osmoză. Aici, în răspăr cu clasicismul, dar în acord cu Nietzsche și Wagner, femeia nordică (Gerda) e apolinică, iar regele ciupercă sudic (Ion Barbu) e teluric-dionisiac, dar salvarea așteptată e pusă sub semnul incompatibilității (depășită, totuși, în viață).

În matematică, Barbilian se pare că era, ca și Gauss, împotriva apriorismului kantian, zdruncinat de apariția geometriilor neeuclidiene. Afirma că geometriile se nasc printr-o „scufundare a spiritului de cercetare... în datele simple ale intuiției” (1935) și că „geometria pornește de la experiență, ca și fizica și mecanica”, ea având drept scop „legile transformărilor de poziție ale corpurilor, în care se face însă abstracție de timp” (1954). Creația matematică iscă „făpturi raționale”, obiecte sau „ființe” matematice, spre a căror caracterizare completă tinde, prin organizarea obiectelor ce au același grup fundamental de transformări, în doctrine matematice axiomatice. În final, „morfologia matematică” (adică formalismul întemeiat de Hilbert) se ocupă cu studiul acestor doctrine (prin acea „iterare a tematizării”, de care vorbea Grigore C. Moisil), rafinând axiomele sistemului „până la a face din acesta un mozaic desăvârșit”, cu care să se poată construi diverse universuri. Acest ultim stadiu e superb descris în *Situarea axiomaticei,* cursul inaugural din 1942. Barbilian mai adaugă necesitatea caracterizării depline a „universului” matematic respectiv, prin precizarea grupului său fundamental de transformări.

Tipologia creatorilor, pe care am văzut-o mai sus, poartă amprenta lui Ion Barbu nu doar prin stil, ci mărturisește indirect o dublă imagine a persoanei sale (asemeni aceleia prin Galois și Gauss): în Rimbaud tinerețea sa aventuroasă și dorită prolifică măcar poetic, iar în Moréas maturitatea de matematician scufundat în axiomatică (acea „doctrină a doctrinelor”, de supremă generalitate). Mai este aici și nostalgia Greciei eterne (ce revine obsedant într-un interviu cu F. Aderca). După cum superioritatea certă pe care o acorda lui Moréas corespunde disprețului ciudat pe care îl afișa pentru actele sale de tinerețe și unei ranchiune sau chiar uri (pe care o putem ghici). Nu tinerețea o țintea, ci poezia (fiindcă pe tânărul matematician Galois îl cinstea).

Dintr-o scrisoare către Nina Cassian, reiese regretul de a-și fi cheltuit inventivitatea în poezie, iar în matematică ne mai rămânându-i decât perfecționarea, adică purificarea doctrinelor prin studiul axiomatic. În pofida orgoliului cu care își declara apartenența la marea tradiție a programului de la Erlangen (al matematicianului Felix Klein), resimțea ca o inferioritate lipsa de creativitate a acestei direcții, care ținea (după cum spunea) mai mult de spiritul de finețe (analitic), decât de spiritul de geometrie (asimilat aici capacității sintetice, de construcție a obiectelor matematice, de descoperire a unor noi adevăruri). Mai mult, chiar în cuprinsul axiomaticii (evaluată superlativ: „matematica e arta de a gândi prin teoreme; axiomatica, prin doctrine”), situează ca fundamentală rezolvarea problemei completitudinii sistemului (ce ține de sinteza totalității), pe când problema independenței fiecărei axiome (tocmai cea care dădea axiomaticii caracterul ei suprem), o socoate doar „delicată” (fiind analitică).

Sunt înclinat să cred că ruptura lui Ion Barbu de creația poetică și convertirea (sau reconvertirea) sa la matematică (după o cură care l-a eliberat de drog, dar și de poezie) are drept cauză (pe lângă impulsul unei vocații imperative) secătuirea capacității sale creatoare, chiar și în poezie. Existența sa de poet damnat luase sfârșit prin epuizarea poetului, nu a damnatului. *Riga Crypto* își are sursa chiar într-o astfel de experiență din 1924 (identificată la Rimbaud cu o „trecere la limită a unei investigații exacte”), cu propriul Eu, în care nașterea ființei poetice se îngemănează cu revelația științifică (aici, a materialității timpului). Spre deosebire de Platon, care convertit la matematică de la poezie, Barbilian nu-l alunga din cetate pe Poet, ci îi acorda al patrulea loc. Acea formulă de „ardență și rigoare” pe care Ion Barbu o diagnostica la Rimbaud poetul și-o făurise mai întâi pentru sine, ca mai înalta „rigoare și fervoare” (subînțeleasă „mistică”), ultimă treaptă a experienței poetice, pe calea de la încântare (în-cântare) la Mântuire.

Fervoarea n-o rezervase doar poeziei. Profesorul I. Banciu îi insuflase în liceu „emoția în fața frumuseții unei teoreme și patima cercetării”, realizate în mod suprem de Gauss, în „aventura descoperirii matematice”, iar de Hilbert ca „beție a stării de geometrie”. După cum preocuparea de stilul personal, atâta cât permite rigoarea matematicii, n-o părăsise după reconvertire. În edificiul științei, unde obiectivarea întregului se obține prin încadrarea persoanei într-un efort colectiv, Barbilian încerca să-și păstreze și să-și afirme, orgolios, individualitatea. Pe urmele lui Gauss, va cultiva în demonstrații ierarhizarea și articularea organică a ideilor, iar în expresie nu stilul atic (dialogic, ca Moisil), ci pe cel laconic (spartan, obținut prin „eliminarea oricăror accesorii”, monologal, am zice), așa cum îl va identifica logicianul Anton Dumitriu la vechii înțelepți eleni.

Poezie sau matematică, imaginație sau realitate, prolificitate sau sterilitate, ardoare sau rigoare – tot atâtea cupluri antagonice pe care Barbu și Barbilian le-au trăit alternativ, nu simultan, fără încercare sau speranță de împăcare. Era omul salturilor, nu al trecerilor, al vieții sau al morții, nu al devenirii. Această polaritate a înfățișat-o el însuși prin Dionysos și Apollo, sub semnul tutelar al Greciei, din care și-ar trage sevele noul umanism, de astă dată matematic, pe care-l aștepta și al cărui profet inspirat a fost.



Cherchez la femme



Greieruşa din poemele lui Blaga

Paula ROMANESCU

Nu lungă i-a fost trecerea sub soare celui care a făcut *poeme luminii* astfel ca, spre *marea trecere*, să nu ocolească nici *cumpăna apelor*, nici *curţile dorului*, când *nebănuitele trepte* prind să se încline sub *paşii profetului* cu greul *corăbiilor de cenuşă* legănate de *cântecul focului*, iar sevele clocotesc în *mirabila sământă* întru eterna *laudă a somnului*.

Nu multă vreme a durat sub cer omul Lucian Blaga. Dar cine poate stabili durata înscrisă în poemele sale ca măsură a ne-măsurii?

Paşii profetului vor fi adăstat şi vor mai adăsta cu fiecare dintre noi pe la toate curţile de doruri într-un popas greu de taine „cum greu pe umeri e văzduhul".

Dar *corola de minuni a lumii* creşte în lumină cu fiecare cititor al versurilor sale, care, deprinzând să vadă cu sufletul, îi sporeşte taina „şi tot ce-i ne-nţeles se schimbă-n ne-nţelesuri şi mai mari" în raţiunea rece ca indiferenţa.

I-a fost dat poetului ivit în lumină în Lancrămul de lângă Sebeş, cel „sat de lacrimi fără leac", să cunoască încă din anii tinereţii celebritatea. I s-a recunoscut (şi nu de oricine, ci chiar de Sextil Puşcariu!) de la prima apariţie în volum a *poemelor luminii* talentul de poet dublat de filosof. Mai apoi, în anii deplinei maturităţi, Lucian Blaga a fost diplomat, profesor universitar, academician. După instaurarea puterii politice de sorginte sovietică în România, a urmat umilirea intelectualităţii române, iar un titan ca Blaga s-a văzut marginalizat prin interzicerea operei sale, destituirea de la catedră, retragerea titlului de academician, condamnarea la o existenţă sinonimă cu anonimatul.

Dar „anonimul" Blaga, de sub scara Bibliotecii Universitare din Cluj, unde i se îngăduise să lucreze la fişarea cărţilor, continua să scrie, dăruind între altele limbii române şi splendida traducere a creaţiei *Faust* de Goethe.

De pe atunci i-a intrat în viaţă o foarte delicată, discretă, puternică şi fragilă fiinţă de o mare bogăţie sufletească, pentru care cuvântul imposibil nu exista. Ea avea să fie „greieruşa" din poemele sale de târzie toamnă, ultima muză şi cea mai puţin evocată de scormonitorii de istorii sentimentale, dintre cele care-i vor fi fost poetului anotimp de „rodnicie" creatoare: „zâmbet era toată fiinţa ei"...

Numele ei – Elena Daniello (1910-2010).

Rostul ei – să fie depozitara unui bogat fond de manuscrise Blaga, inspiratoarea şi copiatoarea grijulie a operei poetului din „obsedantul deceniu" când publicarea scrisului acestuia era interzisă de satrapii roşii ai timpului bezmetic, care urmăreau anihilarea a tot ce însemna cultura românească. Rostul ei – să-i cultive cu tenacitate şi în taină memoria, învăluindu-l în iubire şi după ce el se va fi mutat în umbră (Lucian Blaga: 9 mai 1895 – 6 mai 1961), adăugându-se lutului din satul care i-a fost „prag de lume şi potecă patimei" în chiar ziua când ar fi împlinit 66 de ani.

Şi au trecut ani mulţi până când timpul, acest „pungaş de soi" (cum îl numea poetul sibian Radu Stanca) şi mare mincinos, i-a dat de veste că ar cam trebui să lase pe seama altora nobila ei veghere la altarul zeului *poemelor luminii,* fiindcă în larguri prindeau să se înalţe *corăbii de cenuşă* pe *nebănuite trepte...*

Şi întâmplarea i-a scos-o în cale pe scriitoarea Anca Sîrghie.

Era în anul 1996. În aula Bibliotecii Universitare din Cluj se desfăşurau Zilele Festivalului Internaţional „Lucian Blaga", ediţia a VI-a (6-9 mai).

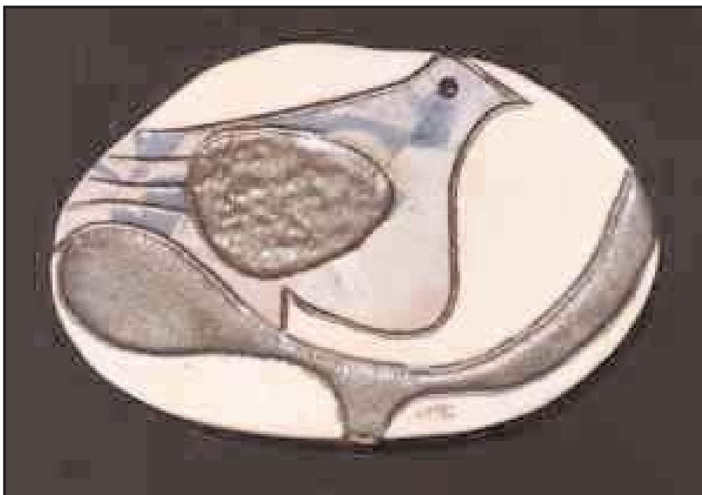
Anca Sîrghie tocmai îşi încheiase comunicarea „Lucian Blaga şi destinul universitar al lui Constantin Noica".

Reîntoarsă în sală, a simţit cum pe umărul său poposeşte o atingere de mână ca o boare şi un glas uşor tremurat i-a şoptit: „Pentru mine a scris poetul: *Din amintiri beau cu nesaţiu/ Bocca del Rio – rană în spaţiu*"... Glasul era al unei bătrânele firave cu căldura unui zâmbet inconfundabil înscrisă în ridurile subţiri ale chipului.

Aceasta era Elena Daniello care, la cei 86 de ani pe care-i avea atunci, păstra în privire întreaga lumină de care-i era plin sufletul fiindcă fusese, iată, (pentru a câta oară!) la întâlnire cu iubirea ei cea mare – Poetul şi ar fi vrut să prelungească vraja vorbind cuiva despre el.

N-o mai făcuse până atunci. Nu ar fi vrut să supere pe nimeni mărturisindu-şi iubirea care-i rămăsese port de taină. Tăcerea i-a fost sipetul în care şi-a păstrat comorile cele mai de preţ ale existenţei sale.

Astfel au început lungile şi uluitoarele dialoguri (cum să le zici interviuri, când convorbirile le erau lungi taifasuri în cursul cărora apăreau sub ochii lor manuscrise, fragmente de traduceri, fotografii, scrisori,



grafică, lucrări întregi oferite de Blaga muzei sale, retranscrise cu grijă de aceasta pentru a fi păstrate la loc sigur dacă Securitatea crunt-veghetoare le-ar fi descoperit la vreo percheziţie făcută sub scara bibliotecii universitare, unde-şi avea lăcaşul Faustul român!) dintre profesoara sibiană Anca Sîrghie şi vestala de la vatra sacră din strada Mihai Eminescu nr. 3 din Cluj. Înregistrate audio, mărturiile Elenei Daniello s-au constituit într-un fond biografic inestimabil, menit să întregească rotundul unei creaţii „bazate pe esenţializare", în care „versul este un veşmânt în care ne îmbrăcăm iubirea şi moartea".

Două intelectuale despărţite de zeci de ani de viaţă, fiecare trăindu-şi-o pe a ei la alte cote de ardere sufletească: Elena Daniello, terorizată de fărădelegile urii faţă de om din obsedantul deceniu şi de mai apoi, Anca Sîrghie, formată intelectual (elevă, studentă, profesoară) după „preceptele" aceleiaşi politici înveşmântate în „grija faţă de formarea omului nou"; ambele intuind perfect bezmeticia timpului şi regăsindu-se pe coordonatele adevăratelor valori umane.

Au urmat apoi înregistrările video, însumând zeci de ore de material care, ulterior, prelucrate şi rafistolate, s-au constituit într-un film documentar, cu părerea de rău pentru renunţarea la toate acele imagini-mărturii care nu mai încăpeau în „economia" produsului final...

Creaţia poetică blagiană este o vibrantă şi răscolitoare întregire a vieţii (cum să-i zic c.v.?!) omului-poet. Despre Blaga omul şi, deopotrivă, creatorul de poezie inspirată de o greieruşă, iată miezul volumului de dialoguri „în trei trepte" realizat de Anca Sîrghie, cea de a treia fiind un *Dialog imaginar* cu poetul însuşi, autoarea alegând din opera blagiană posibile răspunsuri-întregiri ale ideilor evidenţiate.

Iubita – iubirea lui îşi află loc printre marile iubiri-simboluri ale lumii – Beatrice, Ofelia, Francesca da Rimini, iubire care-l răscumpără de toate amarurile: „Să uit că suntem robii negrei ere,/ să uit de jale, cazne şi tenebre/ din inimă, de tot ce crunt în preajmă e./ Zboară doi fluturi, două giuvaere,/ peste oraş purtaţi de-o adiere./ Închis în ăst infern terestru de n-aş fi/ îndrăgostiţii fluturi nu mi-ar aminti/ de alţii, de Francesca de la Rimini,/ de Paolo, cari au fost purtaţi şi ei cândva/ de-un vânt prin iad şi de-o beţie-asemenea" (*Vedenie dantescă*).

În calea către ea – numai pietre: „Pân' la tine nici o piatră/ nu mai vrea să-mi fie treaptă. [...]/ Pe poteca mea de dor/ greu se lasă, greu se lasă/ Dumnezeul pietrelor." (*Cântec de noapte*).

Vor fi ascultat îndrăgostiţii cântecul lunii tălmăcit de titanul de la Bonn, altfel cum ar fi scris poetul „Sonata Lunii de Beethoven/ e însăşi luna coborâtă pe pământ./ Aşa s-ar crede şi aşa s-ar zice:/ luna ce umblă prin păduri,/ prin rouă-albastră şi prin flori de crini,/ şi-alcătuieşte din lumini/ amare şi din dulce vânt,/ Ofelii, Margarete, Beatrice.// Printre acestea te alegi şi tu/ ca o parte din sonată/ ce încă niciodată nu a fost cântată."

Ce-o fi fost cu pietrele acelea din calea lui? De ce să fi simţit el că „partea aceea din sonată" nu poate fi cântată decât cu foarte ingenioase tăceri grăitoare?

Cine era Elena Daniello, cumintea *greieruşă,* muza fără de care el n-ar mai fi ştiut ce-i zborul diafan când „Dumnezeul pietrelor" se lasă greu pe calea muritorului? Ea a fost calea, purcederea şi popasul în misterul latent care este o viaţă de om. Şi ce om!

Nu-i greu de bănuit cum va fi primit şi înţeles ea acea zicere în care, din tot greul, şi lacrima se ghiceşte pe-aproape: „Greu e totul, timpul, pasul./ Grea-i purcederea, popasul./ Grele-s pulberea şi duhul,/ greu pe umeri chiar văzduhul./ Greul cel mai greu, mai mare,/ fi-va capătul de cale./ Să mă-mpace cu sfârşitul/ cântă-n vatră greieruşa:/ Mai uşoară ca viaţa/ e cenuşa, e cenuşa..."

Cititorul volumului semnat de Anca Sîrghie, *Lucian Balga şi ultima lui muză* (Editura Techno Media, 2015), va fi vrăjit de farmecul acelei făpturi feminine care i-a fost poetului reazim şi bucurie într-un timp hâd, preschimbată prin verbul lui în parte din visul ţării: „Ţi se duce, dragă, duce,/ fără voie zvonul, vestea./ Vină n-am că-ţi sunt de aur/ drumul, umbra şi povestea.[...]/ Vină n-am că mi-e cuvântul/ mai vrăjit decât al mării./ Dacă mi-ai intrat în cântec/ parte faci din visul ţării." (*Drum în lumină*)

Cine a fost femeia de lut însufleţit din Clujul în care ea a fiinţat până în iarna ultimei tăceri, învăluită în strălucirea caratelor unei iubiri pe rugul căreia a înălţat altar de lumină umbrei înalte a celui care s-a înscris în literatura română pe treapta cea mai de sus a filosofiei culturii, dând poeziei miez fierbinte de limpezi înţelesuri?

Citind cartea, sigur veţi afla răspuns la toate, ba chiar şi la acele întrebări pe care nu le-aţi pus.

Dar nu uitaţi să spuneţi iar şi iar, ruga aceea înaltă: „Opreşte trecerea! Ştiu că unde nu e moarte, nu e nici iubire/ şi totuşi, te rog, opreşte, Doamne, ceasornicul cu care ne măsori destrămarea!"

(În figura de deasupra, Anca Sîrghie şi Elena Daniello, în 1996)



Calamburul și epigrama (II)



Elis RÂPEANU

Pentru unitatea temei, urmărim drumul calamburului în epigramă, chiar dacă devansăm etapele evoluției acestei specii literare.

Dintre jocurile de cuvinte, calamburul „se hrănește” din toate figurile de stil care exprimă echivocul, adesea combinându-le, speculând similitudinea sonoră, ligamentul sau descompunerea lor. Din multitudinea acestor figuri de stil, se disting, mai ales, cele care vizează materialul sonor al unui singur cuvânt, precum *paronomaza*, adică *paronimia*, înrudită cu *metagrama* din rebus, *omonimia, polisemia, apocopa, afereza* etc. Fără să fie „tehnici rebusistice”, cum consideră unii, datorită sensului ambiguu, echivocului, ingeniozității, aceste figuri de stil au fost adoptate și de rebus – jocul spiritului, punând la încercare istețimea pasionaților de cuvinte încrucișate și de alte „enigme”. Ele țin de stilul literar, de expresivitatea literară a unei limbi, în funcție de subiect, gen, specie, creativitate și de concepția, intenția autorului. În proză sau în conversații, calamburul se gustă ca o glumă, în general spirituală și/sau înțepătoare. De exemplu, la lansarea unei cărți de Dorel Dorian, devenit între timp deputat, Nicolae Breban a spus: *Eu l-am debutat!* La care, Ștefan Cazimir adaugă: *Iar el s-a deputat.* Ne amintim, de asemenea, de prof. Emil Boldan, decan la Filologie, care s-a stabilit în Canada. Înainte de plecare, a avut o întâlnire cu foști colegi și studenți și, la sfârșit, a spus: *Sper să ne mai întâlnim!* și cineva din sală a replicat: *Dumneavoastră spuneți aceste cuvinte ca-nadă!*

Calamburul se înrudește și cu metafora, prin transferul de semnificație de la cuvântul de bază către cel asemănător, pentru a sugera trăsături atribuite de autor/locutor persoanei sau obiectului vizat. De exemplu, la întrebarea *Care e granița dintre inteligență și prostie,* se răspunde: *Granița e labilă* (la bilă).

În epigramă, calamburul ține de spiritualitatea și structura ei: ambiguitatea, expresia cu caracter echivoc ce-și devoalează sensul, în mod surprinzător, în poantă, transmițând mesajul și intenția expresă a epigramistului, participă la mecanismul epigramatic care transformă implicitul în explicit; depinde de înzestrarea autorului, de iscusința, de ingeniozitatea sa de a descoperi „găselnițe” (fr. *trouvailles*) care exprimă echivocul, care să trezească interesul și să le încadreze organic, coerent, în curgerea ideii. Isteț, românul creează calambururi șocante din toate zonele vocabularului, chiar și din cea care-i face să roșească pe pudibonzi sau îi „scandalizează” pe pseudopudibonzii care nu se jenează să sublinieze cacofonii chiar și acolo unde ele nu există sau sunt insesizabile/neremarcate.

Astfel, sunt gustate, generând bună dispoziție, sugestiile îndrăznețe, dar obișnuite omului din popor, din epigramele neuitatului epigramist Al. Clenciu (1913-2000): *Întoarcerea eschimosului de la vânătoare:*

În caiac, vâslind, se-ndreaptă
Înspre tărm, unde-l așteaptă,
Rumenă de ger la față,
Eschi-moașă-sa pe gheață.

Schimbând un singur sunet, un cuvânt capătă efecte neașteptate, adesea înțepătoare, așa cum obișnuia Ș. Cioculescu, care spunea, despre unii autori, că sunt o *personulitate.* Nicolae Halmaghi-Scoreanu (1906-1983) folosește un asemenea calambur în epigrama *La farmacie*, unde, putem spune că, la vârsta lui, l-a luat gura pe dinainte:

Bătrânelul, jovial,
Ar fi vrut Extraveral,
Dar era puțin senil
Și-a cerut Extraviril!

Ingeniozitatea cu care e speculat calamburul, bazat pe paronomază, ne-o dovedesc și următoarele epigrame, de Efrim Tarlapan (1944-2015) din Chișinău și, respectiv, Gh. Șchiop din Sibiu:

Nepotism româno-dac
N-i nepotismul tare –
Nimic n-o să-l doboare:
La baza-i milenară
Stă piatra unchiulară.

Popească preacurvie:
Spionându-l cum se duce,
Pe furiș, la o vădană,
Dracu-și face-o anti-cruce
Și îl stuche: Piei, sutană!

Folosind același procedeu, combinat cu apocopa, Nae Bunduri din Brașov realizează un adevărat pamflet: *Gimnastică la nivel înalt:*

Guvernanții prin minuni,
Bat recorduri mondiale
Că-s „gimnaștii” cei mai buni
La parale ilegale.

Laurențiu Ghiță din București reușește alt pamflet, folosind anagrama: *V.V. Ponta pleacă să se opereze la genunchi:*

Ne asumăm un mare risc
Sperând că vom scăpa de chin:
El – mai puțin cu un menisc,
Noi, mai puțin cu un meschin.

Marele epigramist Al.O. Teodoreanu (Păstorel),



renumit oenolog și nu numai, celebru autor de epigrame „potatorice” (lat. *Poto,-are*: a bea), jonglează cu gramatica, schimbând genul cuvintelor:

Când te acuză de beție,
Tu poți crâșmarului să-i spui
Că, de-ai făcut și vreo prostie,
Nu-i vina ta, e vinul lui.

Tot schimbarea genului e speculată și în epigrama lui Ion Moraru din Galați: *Revistei VIP:*

Apar în presă, astăzi, chipuri
De mari bărbați în rol de VIP-uri,
Dar observăm că, în revistă,
Și multe VIP-ere există.

Calamburul speculează și afereza și apocopa (reducerea unuia sau a mai multor sunete de la începutul cuvântului și, respectiv, din interior sau de la sfârșit): *Unui politician* de V. Bogrea

Un politician prea devotat
Te-a comparat cu Juvenal;
Tu, mai puțin exagerat,
Te mulțumești să fii venal.

I.L. Caragiale i se adresează *Unui clubman:*

La cărți, c-un AS, ești asasin,
Cu spada-n luptă, spadasin,
Dar, fără spadă, fără AS,
Tu singur spune: ce-ai rămas?

Folosind epenteza, G. Corbu oferă una dintre definițiile râsului:

După criticul steril,
Râsul e un sport facil;
Eu, ce mă socot normal,
Îl consider… facial.

Similitudinile bine ticluite în catren transmit atitudinea autorului. Vasile Bogrea (1881-1926) scrie *Pe un volum de Opere complete:*

Avea dreptate Pumnul, bietul,
Cu regulile-i învechite:
Complete le-a numit poetul,
Dar noi le socotim cumplite.

Se speculează și derivatele de la verbe omonime, din subsisteme lexicale diferite: (Elis R) *Dentistul și bețivul:*

Pilesc și treabă au cu gura,
Da-i diferită socoteala
Că una este pilitura,
Cu totul alta e pileala.

Și cuvintele care se apropie, ca sonoritate, trezesc interesul. Brăileanul Ștefan Tropcea (1915-1986) definește *Servilismul:*

Servilismul, în esență
Și indiferent de eră,
Pentru unii e carență,
Pentru alții, carieră.

Greșeala de exprimare, găselniță a autorului cu deosebit simț al umorului, produce un efect spontan de bună dispoziție, ca în epigrama lui Șt. Cazimir:

Vinu-acesta, dragi nepoți,
Are-un vechi și bun renume;
Băutorii cântă toți
„Trei cărări cunosc pe lume!”

Pe autorul prolific V.D. Popa (1924-1989), epigramist modest, dr. Grigore Lupescu din Tg. Jiu, îl atacă direct:

Astfel zici de vezi cum scrie
Și gândești, de bună seamă,
Ve De Popa liturghie,
Dar nu vede epigramă.

C. Rîuleț (1882-1966) publică, în volumul din 1938, epigrama

Între lege și femeie
E-o-nrudire neplăcută:
Desbătută trebui legea,
Iar femeia… des bătută.

Ion Minulescu (1881-1944) îi scrie lui Ion Marin Sadoveanu (1893-1964), pe marginea unei fotografii în care se zicea că seamănă cu Goethe:

Goethe seamănă îți pare
Cu distinsul criticastru,
Doamne, câtă depărtare
De la critic pân' la astru!

În legătură cu succesiunea guvernelor, Ioan Feneșan (1941-2009) scrie o *Definiție:*

Guvernul e un cașcaval
Spre care-aleargă-o lume-n val;
Atenție, de nota zece:
Tot ce e caș ca valul trece.

În legătură cu țigările ASSOS, Gh. Constantinescu din Brașov scrie *Capriciile primăverii:*

Lumea este tot mai tristă,
Țara a mai sărăcit;
Am și-o veste optimistă:
Primăvara ASSOSit!

Același autor publică *Mesajul lui Tökés:*

Iubirea din mesaj transpare
Și-o rezumă într-un gând:
Români, să mai aveți răbdare
C-o s-o v-o coacem în curând!

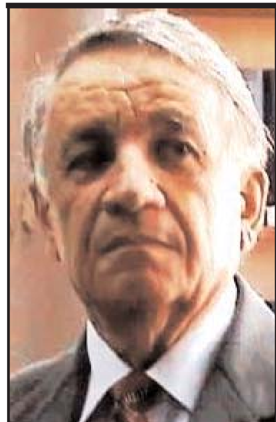
În următoarea epigramă, intitulată *Chirurgicală*, realizată de Șt. Cazimir, sunt prezente „ambele cuvinte”:

Adenomul de prostată
Toți chirurgii pot să-l scoată,
Însă a din om prostie
N-o pot scoate nici o mie.

Ca ingredient al epigramei, e inserat acel calambur care, după cum scrie N.N. Condeescu în prefața volumului *Gargantua et Pantagruel* (1534) de François Rabelais, tradus în limba română de Al. Hodoș, „nu cade în ridicolul rimelor echivocate ale retoricii versificate. /…/ Jocul de cuvinte, pe lângă elementul surpriză, are totdeauna haz și adesea esențialul unei satire lovește drept la țintă”. Caragiale spunea, despre un calambur prost: *ăsta nu-i calambur, e măgarambul.* Calamburul nu e o epigramă, ci un ingredient al epigramei, un joc de cuvinte cu diverse grade de ingeniozitate, uneori cu străluciri și încărcături de sens care-i dau valoarea de „har al istețimii”.



La pas prin satul global



Cinci milenii de inginerie persană

Ion PĂTRAȘCU

Este titlul unui album – de fapt, al unui studiu remarcabil – la care au contribuit 70 de oameni de știință iranieni și străini. Volumul lui Farzin Rezaeian, *5000 Years of Iranian Engineering*, se constituie într-un omagiu adus talentului și virtuozității inginerilor persani.

Din punct de vedere istoric, este evident că inginerii persani, printre primii creatori de nou și de frumos, și-au făcut apariția în cadrul uneia dintre cele mai vechi și mai bogate civilizații ale lumii. O bună parte a Iranului de astăzi făcea parte din celebrul *Corn al fertilității,* care pornea din Mesopotamia, unde *revoluția agrară și cea urbană* aveau loc pe vremea când restul lumii se afla încă în era preistorică. Într-un asemenea context apar plugăritul și irigațiile, roata, moara, barca, precum și metalurgia aurului, argintului și bronzului. Și, nu în ultimul rând, apare scrierea, cea care marchează trecerea de la preistorie la istorie. Apreciind gama largă și nivelul realizărilor umane din acele vremuri îndepărtate, unii oameni de știință consideră că *lumea clasică a avut puține lucruri de adăugat la ceea ce se folosea pe la anul 3200 î.Hr.* Toate acestea presupun cunoștințe tot mai bogate și mai variate, însoțite în permanență de tehnici noi, pentru care inginerii sunt creditați cu contribuții remarcabile. Albert Einstein spunea că oamenii de știință studiază ceea ce deja există, pe când inginerii identifică o problemă și, apelând la știință, creează ceea ce n-a existat vreodată.

Studiul care a inspirat acest articol ne convinge că inginerii persani se află de peste două milenii și jumătate în eșalonul fruntaș al acestor realizări remarcabile. Desigur, am aflat, în treacăt, despre unele contribuții hotărâtoare ale inginerilor persani la realizarea capitalei sacre Persepolis și a orașului din deșert Yazd. Din vizitele la fața locului, din volumul în discuție și din alte surse de informare, vom reține doar câteva perle ale ingineriei persane, care continuă să uimească lumea. Pentru început, să spunem că Persia este, fără dubiu, țara de origine a uneia dintre cele mai ingenioase invenții ale omului, pe care iranienii o numesc și astăzi *qanat* (a săpa, în semitică). Qanat-ul, cu vârsta venerabilă de peste 3000 de ani este, pe înțelesul nostru, un canal subteran, care face parte dintr-un sistem ingenios de captare, transport și distribuire a apei. Zăpezile topite, apele pluviale scurse de pe munți și dealuri, precum și pânzele freatice, toate sunt captate, controlate și administrate cu ajutorul acestui sistem.

Pentru condițiile geografice și climaterice specifice, când cea mai mare parte a Iranului este *dotată* cu lanțuri de munți și două dintre cele mai aride și fierbinți deșerturi, sistemul de qanate a fost și a rămas o adevărată mană cerească. Din cele mai vechi timpuri, aceste canale subterane erau construite pe o scară care concura cu apeductele Imperiului Roman, numai că acelea au ajuns relicve ale istoriei, pe când cele persane funcționează și în zilele noastre. Cu timpul, ideea qanatelor pentru agricultura irigată a fost preluată de popoarele din Asia, până în China, apoi de cele din Nordul Africii, de unde a trecut în Spania și Sicilia. Cât despre vechimea lor, să reținem că despre ele vorbea un rege asirian prin secolul VII î.Hr. Se cuvine adăugat și faptul că, la cucerirea Egiptului, în anul 518 î.Hr., Darius I a împărtășit și egiptenilor această idee. Nu doar atâta! Unele surse istorice susțin că un căpitan al său a supravegheat construirea unui qanat de 160 de km, care alimenta oaza Kharga cu apă din Nil. Dintre istoricii timpului, grecul Polybius (secolul II î.Hr.) a fost primul care a descris în amănunțime qanatele din Persia.

Se apreciază că sistemul canalelor subterane a fost cheia supraviețuirii civilizației antice persane. Același lucru se poate spune și despre etapele istorice următoare. Fără acest sistem de apeducte, astăzi nu ar fi existat orașe iraniene precum Yazd, Kerman, Gonabad, Damghan, Kashan, Neishabur sau Mashad. Complexitatea acestui sistem, perfecțiunea și durabilitatea în timp sunt indicii clare despre varietatea cunoștințelor și nivelul tehnicilor aplicate de inginerii persani. Este uluitor să afli că la Gonabad (Provincia Yazd) un asemenea qanat asigură și astăzi tot necesarul de apă, după 2000 de ani de funcționare. Impresionează nu doar vârsta, dar și lungimea de 22 km și adâncimea de până la 300 de metri în unele locuri. La fel de vechi, qanatul de la Zarch (Provincia Yazd) deține recordul absolut la lungime – 80 de km. Să ne amintim și de sistemul de qanate de sub terasa palatelor de la Persepolis, decupat direct în roca dură a muntelui. Ce cunoștințe variate, ce proiectanți, ce meșteri făurari!

Urmând cursul acestui sistem de canale subterane, ajungem la o altă minune a inginerilor persani, celebrele *grădini,* copiate în lumea largă și înscrise pe listele UNESCO ale Patrimoniului Umanității. Când vine vorba despre originea lor, istoricii ne trimit la *Paradisul lui Cirus de la Pasargad,* care excela printr-o geometrie perfectă și un design minunat. Grădinile lor s-au numit în permanență *Paradis* sau *Eden,* pentru că așa erau considerate și definite prin cuvântul vechi persan *Paridayda,* pe care grecii l-au tradus în *Paradeisos.* Un asemenea Paradis au construit meșterii persani în orașul Mehriz (la Sud de Yazd). Este o suită de grădini, cu numele de *Pahlavanpour,* traversate de qanatul *Hasan Abad,* care uimește cu pomii săi înalți până la cer și cu susurul de ape. Înnobilează și ele amintitele liste ale UNESCO. Am avut șansa să mă plimb prin Edenul (*Bagh-e Eram*) din Shiraz și prin paradisurile din Isfahan. Am fost chiar și în paradisul Andaluziei spaniole, cu numele de *Alhambra.* Cine a văzut Taj Mahal în India știe, desigur, că acesta este modelul unei grădini paradisiace, construite pentru o prințesă de origine persană (Mahal, soția lui Shah Jahal) de către doi arhitecți persani. Monumentul este, după aprecierea unor specialiști, *un suflet iranian, incarnat într-un trup indian.* Adevărate miracole! Călătorind prin Persia secolului al XIX-lea, englezoaica Gertrude Bell consemna în memoriile sale: *Cu un pic de apă, deșertul explodează în floare, iar pavilioanele cu umbră răcoroasă răsar din nisip și dintr-o lumină orbitoare.*

Dar, după qanate și grădini, se cuvine să amintim și de o altă ispravă inginerească a vechilor perși, și anume, *podul-baraj.* Încă din antichitate, inginerii persani au construit poduri-baraje de rezistență, care să facă față presiunii apei, și furnizoare de apă pentru consum menajer, irigații și funcționarea morilor. Și aici se vede grija evlavioasă a persanului pentru puritatea și buna gospodărire a apei, pe care el o consideră unul dintre cele patru elemente sacre ale naturii. De remarcat faptul că, și în cazul acestei opere inginerești, impresionează vârsta și durabilitatea. De exemplu, podul-baraj de la Amir (lângă Persepolis), lung de 80 m și înalt de 10 m, datează de aproape o mie de ani. Însă, la capitolul frumusețe, coroana revine podului-baraj Khawju din Isfahan, care funcționează și el de prin secolul al XVII-lea. Aici impresionează cele 24 de arcade la nivelul apei, funcționând și ca ecluze. Apoi, benzile pentru traficul pe roți sunt încadrate lateral de alei pietonale acoperite. În centrul podului, se înalță un pavilion octogonal, de unde regele și suita sa urmăreau sporturile pe apă și alte manifestări de curte.

Desigur, despre ingeniozitatea și abilitățile tehnice ale inginerilor persani ar mai fi foarte multe lucruri de spus. Menționăm doar prezența unui sistem antic de purificare a apei, urmele căruia au fost descoperite în anul 1962 de un arheolog francez. După 3200 de ani, era scos din nisipuri un rezervor de apă, făcut din cărămidă, având dimensiuni impresionante: lungime 10,70 m, lățime 7,25 m și adâncime 4,35 m, cu o capacitate totală de 350 m.c. Cu riscul de a mă repeta, nu pot să nu amintesc de una dintre cele mai remarcabile lucrări inginerești ale lumii antice, respectiv Canalul construit din ordinul lui Darius I. Astăzi, pare greu de imaginat existența, la anul 500 î.Hr., a cunoștințelor tehnice și a mijloacelor materiale necesare pentru realizarea unui curs de apă artificial lung de 145 km și lat de 50 m. Conducătorul perșilor a revenit în Egipt în anul 497 î.Hr. pentru inaugurarea cu mare fast a canalului. Acesta era strămoșul actualului *Canal de Suez*, prin care Nilul era legat de Marea Roșie și, mai departe, de Golful Persic, de unde provenea marele rege persan. După unii istorici, tot din ordinul lui Darius I ar fi fost construit și un canal care lega Marea Roșie de Marea Mediterană.

De la apă, să trecem la un alt element sacralizat de vechii iranieni – aerul. Se știe că Iranul este situat într-o zonă cu vânturi puternice și curenți descendenți, care au stimulat apariția și a altor invenții remarcabile. Una dintre acestea este moara de vânt, necunoscută la acea vreme grecilor și romanilor. De aici ar fi pornit ideea folosirii vântului spre China și Europa. Ca și moara lor de apă, cea eoliană folosea atât la irigarea culturilor, cât și la măcinarea cerealelor recoltate. Tot din timpuri imemoriale, inginerii persani au oferit omenirii strămoșul aparatelor de aer condiționat moderne. Ei au inventat *Turnul captator al vântului* (*badgir,* în persană), care asigură și astăzi climatizarea naturală a locuințelor, hotelurilor, caravanseraiurilor, sălilor de rugăciune ale moscheilor, răcirea rezervoarelor de apă sau a depozitelor de gheață. Orașul Yazd, cu pădurea captatoarelor de vânt, este astăzi un model de arhitectură persană a deșertului.

Există însă o invenție iraniană care include toate cele patru elemente sacre ale naturii, *ceramica*, simbol concomitent al pământului, apei, focului și aerului. Ceramica este considerată cea mai sublimă manifestare a geniului artistic persan. Și în acest caz, vârstele sunt milenare. Au fost găsite eșantioane de ceramică gravată încă din mileniul VI î.Hr. Peste vreo două milenii apare și roata olarului. Cărămizile smălțuite sunt semnalate și ele de prin secolul al XIII-lea î.Hr. Este de reținut, însă, aprecierea după care *ceramica persană, prin tehnica de smălțuire, varietatea culorilor, gravurile și formele sale, nu avea egal în lume, cu excepția celei chinezești.*

Cât despre materialele de construcție, să amintim și chirpiciul (cuvânt persan), acea cărămidă din lut și paie, uscată la soare, care este folosită și astăzi pe scară largă. Cărămida arsă are și ea povești nemuritoare în spațiul iranian. Una dintre ele ne vorbește de cel mai lung zid de cărămidă din lumea antică. *Marele Zid,* sau *Șarpele Roșu* (de la culoarea cărămizii) a fost construit prin secolul al V-lea d.Hr., pentru a proteja mănoasele câmpii de la Gorgan de invaziile hunilor albi. Ridicarea zidului a fost o operă minuțios elaborată care, pe toată lungimea sa de 200 de km, era însoțit de un canal de alimentare cu apă, adânc de 5 m (care servea și drept șanț de apărare), și mii de cuptoare pentru ars cărămida. Cărămizile erau standard, de 40 x 40 x 10 cm, în greutate de 25 de kg. Zidul, cu forturile sale și cei 30.000 de soldați, era o barieră militară complexă. Lucrarea, în ansamblul său, se înscrie și ea pe lista marilor realizări inginerești ale antichității.

Inginerii, arhitecții și artizanii persani au făcut minuni în cele mai diverse domenii ale creației umane și, nu în ultimul rând, în cel al planificării urbane. Ne-am convins de acest lucru vizitând situl de la Persepolis. Noi dovezi vom primi atunci când vom vizita orașul numit *Jumătate de lume*, Isfahanul de astăzi. Da, pentru că se spunea că cel care a văzut acest frumos oraș persan a văzut deja jumătate din lume. Tot la acest capitol, să mai menționăm și o altă minune inginerească – *Orașul Rotund* sau *Gloria lui Ardashir.* Deși pare un nume de poveste, Ardashir Papakan a fost un personaj istoric, întemeietor pe la anul 224 d.Hr. al Imperiului Sasanid, care, în cei peste 400 de ani de existență, rivaliza chiar cu Roma și apoi cu Bizanțul. Situl arheologic a fost descoperit de un arheolog german într-o câmpie intramontană (lată de 10-20 km), situată la 110 km de Shiraz. A fost un oraș cu o geometrie perfect rotundă, având un diametru de 2 km, divizat în 20 de sectoare, cu 20 de străzi radiale și câteva concentrice. Orașul a fost ridicat în semn de omagiu pentru rege și divina putere regală centralizată. Arheologul german care a condus lucrările de escavare aprecia *gradul înalt de precizie, datorită cunoștințelor de specialitate și instrumentelor folosite de constructorii sasanizi.*

În economia acestui articol, au putut fi prezentate doar câteva dintre contribuțiile vechilor perși la tezaurul cultural al umanității. Mai sunt încă multe lucruri de spus despre moștenirea lăsată de oamenii de știință și cultură persani în literatură, medicină sau matematici. Despre acestea, în numerele viitoare.

Cucerirea Galaxiei

Dan D. FARCAȘ

În episodul de luna trecută, evocasem câteva proiecte pentru a părăsi Sistemul Solar și de a purcede la colonizarea Galaxiei noastre. Estimam că, dacă determinarea ar fi mare, inclusiv în privința fondurilor și a presiunii demografice, o atare colonizare ar putea fi înfăptuită în vreo două milioane de ani.

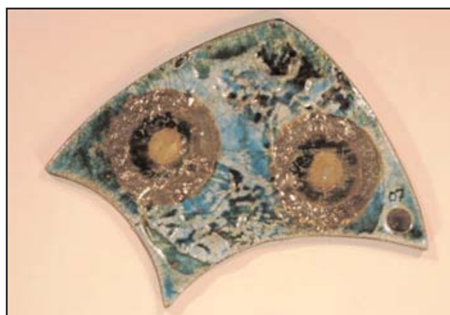
În cadrul acestui scenariu, din cauza particularităților organismului omenesc, dar și a vitezei luminii, care se pare că nu poate fi depășită de obiectele materiale, o călătorie, de la o stea la alta, cu cele mai sofisticate nave, ar dura vreo cincizeci sau o sută de ani. Așa stând lucrurile, s-a propus ca cea mai mare parte din acest interval de timp să fie petrecută în „anabioză”, adică într-un somn mult mai adânc decât hibernarea, în care funcțiile organismului ar fi reduse la minimul posibil pentru supraviețuire. În felul acesta s-ar face economii la resurse și, poate, s-ar putea și încetini îmbătrânirea, deci prelungi viața navigatorilor.

Odată ajunși pe o planetă care ar oferi pământenilor posibilități de supraviețuire, ar urma operații de *terraforming* și înființarea de colonii, în care s-ar stabili o parte dintre participanți, ceilalți plecând mai departe, cu aceeași navă sau și cu altele, construite chiar acolo.

Isac Asimov, care de altfel și-a plasat acțiunea unor romane ale sale într-o atare ambianță, credea totuși că e mai viabilă varianta unor stații cosmice de mare capacitate, perfect autonome, care să plutească în derivă prin Cosmos, oprindu-se din când în când în dreptul unor planete, pentru „reaprovizionare” cu substanțele strict necesare. Generațiilor născute pe aceste stații probabil că nici nu le-ar face mare plăcere debarcarea pe niște corpuri cerești care li se vor părea prea întinse, prea ciudate și prea imprevizibile. În acest ritm, din păcate, Galaxia nu ar fi împânzită de specia umană decât în vreo zece miliarde de ani, ceea ce unora ar putea să li se pară nițel exagerat; cu atât mai mult cu cât, reamintesc între altele, Galaxia noastră este doar una dintre cele cam o sută de miliarde de galaxii din Universul observabil și există suspiciuni întemeiate că realitatea – pe care dorim s-o descoperim și (desigur) să ne-o însușim – este încă mult mai întinsă.

Pare de bun simț că, înainte de astfel de emigrări cosmice, primele explorări ale altor sisteme solare să fie efectuate de sonde interstelare robot, care să transmită informațiile necesare pentru pregătirea expedițiilor cu oameni. S-a emis chiar și ideea că aceste sonde ar fi bine să aibă o capacitate de autoreproducere. De mici dimensiuni, insensibili la frigul cosmic sau la radiații, nepretențioși în privința atmosferei și a ambianței, de fiecare dată când roboții ar coborî pe un corp ceresc, ei ar explora geologia locului, ar extrage mineralele trebuitoare, ar fabrica din ele diverse piese și componente, iar în final ar asambla câțiva semeni de-ai lor (inclusiv rachetele de lansare), plecând apoi mai departe, din ce în ce mai mulți, ca într-o reacție în lanț. Ei ne-ar transmite date despre lumile descoperite și ar începe eventual chiar acțiuni de *terraforming,* în locurile potrivite, ca să pregătească terenul pentru coloniștii umani.

Ideea unor astfel de roboți a fost propusă, încă acum vreo șaizeci și ceva de ani, de John von Neumann, care chiar și simulase pe calculator



mutații și competiții prin care, grație selecției, ei să devină tot mai performanți. Din acest motiv, roboții spațiali descriși mai sus mai sunt numiți uneori și „sonde von Neumann”.

Având în miezul lor minuscule calculatoare, roboților li s-ar putea transmite periodic de pe Pământ programe îmbunătățite, pe măsura progresului științific și tehnologic. Avantajele acestei soluții ar fi că roboții sunt mai siguri, nu pun probleme psihologice pe drumurile lungi, viața lor ar putea fi foarte lungă, iar pierderea unui număr oarecare dintre ei, în catastrofe imprevizibile, nu ar fi o tragedie.

S-a propus chiar ca acești roboți să poarte cu ei ADN uman, sau chiar embrioni, din care să se nască oameni, de îndată ce condițiile de pe o planetă țintă vor permite supraviețuirea lor.

Carl Sagan și William Newman, de la Universitatea Cornell, dar și mulți alții, au atras atenția că un astfel de robot autoreplicabil ar putea deveni extrem de periculos. Înmulțindu-se exponențial, un singur astfel de mecanism ar putea, în două milioane de ani, converti toată materia planetelor din Galaxie în cópii de-ale sale. O civilizație capabilă să realizeze astfel de sonde-robot va fi probabil destul de înțeleaptă să nu le utilizeze, deoarece, la un moment dat, ele ar putea scăpa de sub control. Iar dacă răul s-ar produce, preocuparea principală a tuturor civilizațiilor ar deveni stârpirea acestor mașinării.

Folosind scenarii de tipul celor expuse mai sus, unii autori au avansat diverse intervale de timp pentru cucerirea întregii Galaxii. Michael Hart, de la Universitatea Cambridge, estimase, în 1975, că, utilizând vehicule care să se deplaseze, în medie, cu 10% din viteza luminii, Galaxia ar putea fi colonizată în mai puțin de un milion de ani. Frank Tipler propunea cifra de 100 de milioane de ani, Freeman Dyson sau Iosif Șklovski vorbeau de 10 milioane de ani; Stanislav Lem, mai optimist, spera la numai câteva sute de mii de ani.

Desigur, se subînțelege că, în tot acest timp, ar trebui să rămână disponibile atât mijloacele financiare necesare (literalmente astronomice), cât și motivația de a le investi în astfel de proiecte cosmice. Dar ar mai trebui să rămână, la fel de puternice, și spiritul de pionierat, ca și stimulentul demografic.

Constatările de mai sus par ușor dezamăgitoare; dar ne putem consola cu faptul că toate estimările au fost făcute doar în ideea că știința și tehnologia se vor opri la nivelul actual. Noi sperăm totuși că, în secolele și mileniile care vor urma, învățații să descopere și alte principii ale realității, prin care omenirea să poată depăși limitările impuse de viteza luminii, ca și pe cele ale fiziologiei umane. În acest caz, perspectivele noastre cosmice ar putea căpăta o înfățișare mult mai optimistă. (Va urma)

Semn(al) de carte

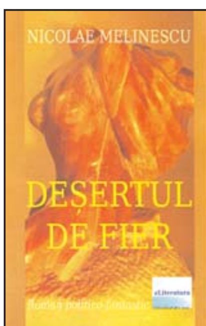
Nicolae Melinescu, *Deșertul de fier* (roman politico-fantastic), Ed. eLiteratura, București, 2015

Războiul din brusa sud-africană a fost un conflict uitat pe nedrept, în care s-a jucat o carte majoră pentru echilibrul mondial. Pe linia de demarcație dintre Pactul de la Varșovia și NATO, ani de zile au funcționat intimidarea, spionajul, diversiunea și un sabotaj psihologic obositor. În Africa, războiul rece a fost extrem de fierbinte, s-a sintetizat până la lupta corp la corp, în lovituri zdrobitoare împotriva teroriștilor și a subversiunii comuniste. Departe de Europa, teatrul clasic al confruntării prelungite dintre democrațiile occidentale și sovieticii înconjurați de cordonul vasalilor, războiul de la capătul de jos al continentului negru a avut o miză capitală: Africa roșie sau lumea liberă. Noile națiuni decolonizate ar fi înclinat primejdios balanța în favoarea comunismului dacă rușii sau chinezii ar fi reușit să le treacă în propria sferă de influență. Ca să împiedice o asemenea catastrofă, Africa de Sud, Rhodesia și Africa de sud-vest au făcut sacrificii uriașe și au reușit să stăvilească mareea roșie. În schimbul acestei rezistențe ambițioase, propaganda occidentală, presa independentă n-au găsit o altă răsplată decât să confecționeze o imagine viciată a luptei anticomuniste din brusă, subordonând-o exclusiv segregaționismului. În percepția colectivă s-a tras o falsă linie de demarcație între răi și buni, între albi și negri. (Autorul)

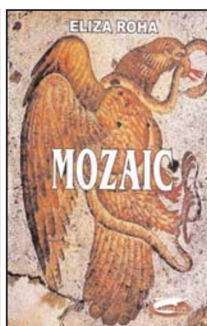
Mircea Flonta, *Drumul meu spre filozofie,* Ed. Humanitas, București, 2016

O mărturie lucidă și nepărtinitoare despre deceniile în care filozofia a fost, în România comunistă, o adevărată *ancilla ideologiae:* o insulă scufundată, pentru totdeauna parcă, sub avalanșa limbii de lemn a anilor ’50. Și totodată o autobiografie profesională care atestă că supraviețuirea schimbului liber de idei a fost totuși posibilă atunci, ca printr-un miracol.

Nu mi-am putut închipui, nici la încheierea studiilor și nici mai târziu, că o să am o carieră filozofică, și încă una atât de îndelungată, presărată cu atât de multe episoade. Când mă gândesc azi că am avut norocul să-mi pot continua atâta timp căutările, să parcurg un drum atât de lung, sentimentul dominant este unul de satisfacție și bucurie. Căci ceea ce mi s-a năzărit în acei ani în care mi s-a trezit interesul pentru filozofie nu a fost, până la urmă, o fantezie irealizabilă, o himeră. (Autorul)







Eliza Roha, *Mozaic,* Ed Betta, București, 2016

D-na Eliza Roha este unul dintre protagoniștii fenomenului literar actual, cu mare performanță în domeniul romanului, care a fost resuscitat cu teme și universuri noi. De un profesionalism desăvârșit, deși în acumulare treptată, a debutat la maturitate cu o cronică a sfârșitului de secol XX, localizat în zonele marginale defavorizate ale societății, insistând asupra unui destin exemplar, *Fata din pomul cu mere,* aprofundând un climat social tranzitoriu și încă necristalizat.

Ulterior, universul specific s-a nuanțat – autoarea lucrează când cu luneta, când cu microscopul – astfel că tipologia romanescă a devenit complexă; ea cuprinde de la figuri definitorii pentru romanul istoric și social până la romanul fantastic și fantasmagoric, precum și de la proza de evoluție liniară până la scriitura analitică de formulare psihologică (cum este și romanul *Mozaic*), de proiecție în imaginarul introspectiv.

Autoarea se află într-o evoluție continuă, astfel încât scrierile sale se așază într-un univers de așteptare imprevizibil. (...)

Eliza Roha este scriitoare de anvergură națională care ar merita o recunoaștere mai largă, foarte clar motivată de dimensiunile și profunzimea unei opere cu puternic specific și semnificație deschisă.

(Aureliu Goci, pe coperta a patra a cărții)





Sfincși & dinozauri

Mircea OPRIȚĂ

Născută, probabil, în jurul anului 1930, Maya Niculescu și-a publicat prima scriere SF în două numere din *Colecția Povestiri Științifico-Fantastice* (56-57 din 1957). Se știe că a călătorit mult prin lume, urmându-și soțul, inginer, în India, Egipt și pe continentul american. Ecouri ale acestui periplu războsc și în proza sa, iar revista *Știință și tehnică* îi publica, prin 1970-72, articole cu note de drum. O povestire fără tangență cu genul, *Statuia lui Ahile,* i-a apărut în 1967 la Editura Tineretului, iar despre experiența sa indiană vorbește romanul *Vraciul din Himalaia* (1970). Localizată în Brazilia, nuvela *Prizonieri printre giganți* construiește o aventură romanțioasă în jurul unor motive ce țin de paleontologie, refăcând – la distanță în timp și cu mijloace literare deficitare – subiectul romanului *Lumea pierdută,* de Arthur Conan Doyle. Savantul francez Delorme și fiica sa Yvonne călătoresc prin jungla amazoniană spre un ținut în care, conform jurnalului unui alt explorator, italian, ar exista reminiscențe vii ale faunei din Jurasic. Ei asistă, ca în destule alte ilustrări ale Erei Mezozoice, la momente de carnaj în care tiranozaurii înfometați sfâșie brontozauri; însă, în lipsa unui veritabil fior al dramei consumate, scenele par vizionate mai degrabă într-o dioramă muzeală decât „pe viu". Simpla vulgarizare a unui domeniu științific elimină, în intențiile de acum ale autoarei, orice altă soluție, mai serioasă, de resuscitare a unui trecut geologic spectaculos. Rezultatul e joc comun și comod:

„La poalele stâncilor, pe un platou mai ridicat se strânseseră într-o înghesuială de nedescris dinozauri uriași, asemenea zmeilor din poveste, triceratopși cu coleretă osoasă, anchilozauri învăluiți în țepi, a căror greutate îi făcea aproape imobili. În mijlocul acestei ciudate adunături, pe o stâncă în formă de coloană, trona bătrânul Delorme. Spălate de ploaie, stâncile străluceau în soare cu sclipiri de diamant. Spectacolul părea rupt dintr-un basm chinezesc cu dragoni și bogății fabuloase. Delorme însă nu părea sensibil la ciudățenia decorului. Cu un aparat fotografic în mână, el era cufundat într-o operație bizară... Fotografia. Dar pentru că animalele erau prea mari și prea aproape de el, nu le putea prinde în întregime și de aceea făcea fotografii parțiale.

La ora când îl surprinsese Pablo, profesorul făcea, după cum avea să povestească mai târziu, capete de expresie. Aceasta se petrecea cam în felul următor: Delorme lua o piatră și o arunca cu putere în creștetul unui gigant. De obicei, animalul înălța capul și atunci profesorul apăsa pe declanșator și capul de expresie era gata. De altfel, părea să se simtă foarte în largul său în mijlocul acestui muzeu paleontologic."



Popularizarea subiectelor exotice se face aici nu numai cu fața spre trecutul fabulos al planetei, ci și în raport cu istoria recentă. Astfel, paleontologia ajunge să se combine cu tema sentimentală a amerindianului înrobit de conchistadori și menținut până astăzi într-o primitivitate subumană, cel puțin în pădurile ecuatoriale de pe fluviul Amazon. Publicată după 15 ani de la apariția lucrării discutate, altă nuvelă SF (*Ochii sfinxului,* 1972) își plasează acțiunea în Egipt, în imediata vecinătate a marilor piramide. Plusul de experiență în scris e sesizabil: textul se compune din amănunte plauzibile, personajele au mișcări normale în spațiul convențional pe care li-l propune noua aventură. Lucrarea se deschide în mai mare măsură spre dimensiuni ale spiritului, ceea ce o face cu adevărat demnă de interes. Miturile cosmogonice ale Antichității și motivul cronoplastiei operate pe un fundal paleoastronautic sunt principalele coordonate pe care se dispune substanța nuvelei, într-un echilibru subtil și benefic pentru ansamblu. Subiectul își are, firește, insolitul și complicațiile sale: pretextul unui spectacol de lumină și sunet pentru uzul turiștilor din Gizeh se transformă într-o călătorie temporală de 11 milenii, până la originile mitologice ale civilizării speciei umane sub mâna unor genii extraterestre, devenite Uranus, Hor, Seth și alte zeități primordiale. Uranizii provin dintr-o lume care cunoaște imortalitatea, obținută prin tehnici de regenerare periodică a organismului. Efectul unui asemenea câștig extrem de tentant este însă stagnarea, eliminarea liniei firești de evoluție, așa cum vedem că se întâmplă și în romanul Mioarei Cremene, *Mărirea și decăderea planetei Globus.*

Prețul plătit mai înseamnă și reducerea speciei la un singur sex, cel masculin, întrucât femeia, cu calitatea ei naturală de procreare, devine, în această utopie a autoregenerării nesfârșite, un factor nu doar inutil, ci chiar periculos. O lume bătrână și decadentă, unde condiția nemuririi permite locuitorilor să fie martorii permanenți ai unei nesfârșite și implacabile degradări; fiindcă stagnarea implică și regres, o omenire care și-a ucis continuu copiii se privează de șansa de a răspunde prin genii noi unor impasuri majore:

„Vedea ca într-un film orașe în ruină, civilizații care se prăbușesc în ceață și fum, vedea ființe asemănătoare lui Old, cuprinse de panică, alergând în căutarea aerului care le lipsea. Citea în ochii aceia larg deschiși imaginea amurgului unei lumi și înțelegea, în sfârșit, de ce Old nu mai voia să se întoarcă pe planeta lui. Se temea să fie mesagerul dezastrului. Voia să le lase până la urmă iluzia, speranța într-o miraculoasă salvare."

Salvarea aceasta este căutată de uranizi pe Pământ, în zorii speciei umane, unde belșugul de viață nepervertită îndeamnă la experimentări promițătoare, în rezultatele cărora „zeii" aspri ai primelor mitologii caută răspunsuri pentru problemele insolvabile ale civilizației lor amenințate. Plecate de la premise greșite, manipulările din „laboratorul" terestru eșuează, Uranus însuși – cel ucis cu o „seceră de diamant" de Cronos, timpul pe care nemuritorul refuzase să-l ia în seamă – va sfârși încarcerat simbolic în monstruoasa făptură artificială a Sfinxului prefaraonic.

(Urmare din pag 24)

Dorința mea de a învăța m-a condus să lucrez atât la temperaturi joase cât și la cele înalte, raku, adică sculptura, neriage, adică operele mixte care încorporează și alte materiale în ceramică, giuvaergeria, confecționarea de murale. Totul sub prisma inovației, a experimentului, a căutării de noi linii, tehnici, culori. Asta mi-a deschis porțile artei și a dat un sens aventurii mele artistice.

Am avut peste 250 de expoziții individuale sau colective, am strâns peste 1000 de comentarii pe care presa scrisă mi le-a dedicat pe toate continentele, am circa 40 de lucrări în muzee, fundații, universități și centre publice. Puteți vedea mult mai multe pe site-ul și pe blogul meu, www.panisello.net și la www.panisello.net/blog.

A.G.: *În România încă mai există meșteșugul olarilor, există chiar un grup de creatori la Horezu. Dar în Spania, și în Europa occidentală, supraviețuiește această ocupație, această artă milenară?*



Îi cunosc, îi apreciez și-i admir pe numeroșii olari de la Horezu pe care i-am cunoscut încă de la prima vizită în România, acum 8 ani. N-am văzut niciodată un popor atât de pasionat de ceramică. De șapte ori le-am vizitat atelierele, cuptoarele, magazinele, șase ani am folosit lutul lor la lucrările din Tabăra de creație din Călimănești. Acestea au fost arse în cuptoarele lor și acum fac parte din patrimoniul artistic al Primăriei Călimănești. Cunosc Muzeul de ceramică al orașului și pe directoarea lui, dna Loriana Todea, cu care am vorbit de multe ori. Vorbește perfect spaniola. Îl cunosc și pe primar, dl Ilie Fârtat, care ne-a invitat acum câțiva ani, împreună cu dl Ilie Amuzan, la Tabăra de creație și la cuptoarele din Horezu.

Când am venit prima oară, dna Loriana ne-a explicat totul, ne-a dat cărți, DVD-uri, materiale. Le-am dus la Museo Terracota din La Galera, oraș care organizează în fiecare an cel mai important târg de ceramică din Catalonia, *Fira de la terrisa i cerámica de La Galera*. Ideea a fost așa de bine primită, încât, de atunci, România a fost invitat permanent și dispune de cel mai mare spațiu de expunere. Vara trecută, când am fost iar la Muzeul din Horezu, directoarea ne-a arătat spațiul pe care l-au dedicat obiectelor dăruite de cei din La Galera.

Dar, vorbind în general, munca olarilor în Spania pierde teren. Zona mea natală, Tierras del Ebro, unde meseria a avut mare importanță în trecut, a pierdut mai multe centre de ceramică și la fel se întâmplă în toată Spania.

A.G.: *Cunoașteți opera lui Constantin Brâncuși? În ce măsură este ceramica o formă de sculptură?*

Sigur că-i cunosc și-i apreciez opera marelui artist internațional din România, Constantin Brâncuși. Din fericire, în cadrul Taberei din 2009 am vizitat Târgu Jiu și parcul care-i poartă numele. Am cerut voie organizatorilor să pregătesc niște plăci de lut la Călimănești și să le iau în parcul Brâncuși, să caut un copac mare și să încep chiar acolo una dintre sculpturile pe care urma să le termin în Tabără. (Plăcile urmau să ia forma scoarței unui copac, și apoi să fie prelucrate.) Această operă are titlul *Omagiu lui Constantin Brâncuși.*

În general, la lucrările de sculptură se scoate materialul dintr-un bloc (lemn, marmură, piatră...), pentru a rămâne opera pe care vrei s-o realizezi. În ceramică există un avantaj – poți să scoți lut, dar poți să și adaugi, dacă materialul este umed. Posibilitățile sunt foarte mari. Ideea ceramistului va defini în final opera ca sculptură sau ceramică, dar limitele nu sunt matematice.

A.G.: *Domnule Panisello, credeți că arta poate transforma lumea? Cum, dacă răspunsul este afirmativ?*

Pot să afirm din propria experiență că arta poate transforma viața. Pot afirma că expresia artistică poate schimba comportamente problematice, poate trezi interesul elevilor care se simt disprețuiți de colegi sau de oamenii mari, poate crește sentimentul de încredere în propriile forțe la tineri și mai puțin tineri. Poate fi o fereastră deschisă spre creativitate, spre experiment, spre dezvoltarea imaginației. Eu, ca profesor, am lucrat cu elevii mei „jucându-mă" de-a munca sau muncind în joacă... Nu poți pretinde același randament pentru toți. Psihologia și pedagogia diferențiată se adaptează circumstanțelor reale, evitând traumele. Colegii mei, profesori ceramiști, dau lecții în câteva închisori spaniole, deținuților, ceea ce confirmă că arta poate transforma o viață.

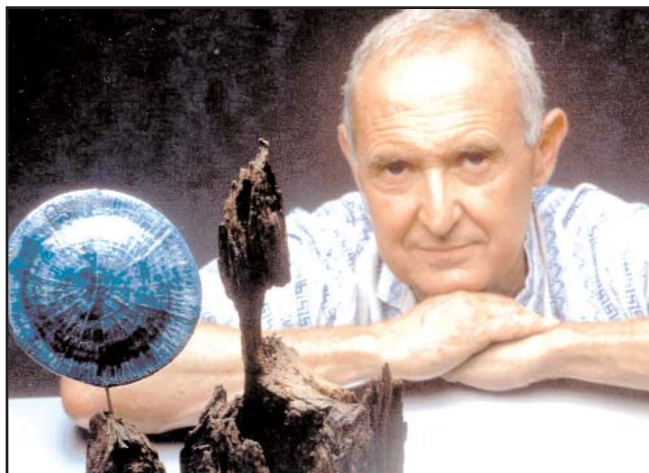
Este o certitudine faptul că la nivel global educația este investiția cea mai bună pe care ar trebui s-o facă guvernele. A subaprecia educația înseamnă să condamni o țară la eșec și, în zilele noastre, deși există atâtea posibilități, există și unele guverne care nu înțeleg acest lucru. Există circumstanțe politice și sociale în Europa de azi care lasă mult de dorit.



Ars longa...

Joan Panisello Chavarría

Aureliu GOCI



Joan Panisello Chavarría este un foarte cunoscut ceramist catalan (născut în 1944), profesor universitar, membru al Academiei Internaționale de Ceramică de la Geneva. Opera sa, formată din peste 900 de piese de ceramică, este apreciată pe toate continentele, pentru ea primind 24 de premii internaționale. Cartea *Regimentul alb* de Ioan Barbu (*El regimiento blanco,* traducere în limba spaniolă de Gabriela Banu), precum și volumul lui Coman Șova *Zăpada și ochii lupilor/ La nieve y los ojos de los lobos* (ediție bilingvă tradusă de Gabriela Banu) au fost ilustrate cu fotografii ale operelor lui Joan Panisello.

Aureliu Goci: *Domnule Panisello, cum ați cunoscut România?*

În 2008 am fost invitat de UNESCO să particip la tabăra internațională ART CAMP din Andorra, mica țară situată în Pirinei. Acolo am cunoscut artiști din multe țări, inclusiv din România. Dna Fenia Driva, consilier pentru cultură din Primăria Călimănești, care coordona grupul de artiști români, mi-a propus să particip la Tabăra internațională din Călimănești. Am început în 2009 și ne-am înțeles atât de bine încât am venit și în 2011, 2012, 2013, 2014, 2015. Am fost o mare plăcere să trăiesc aceste



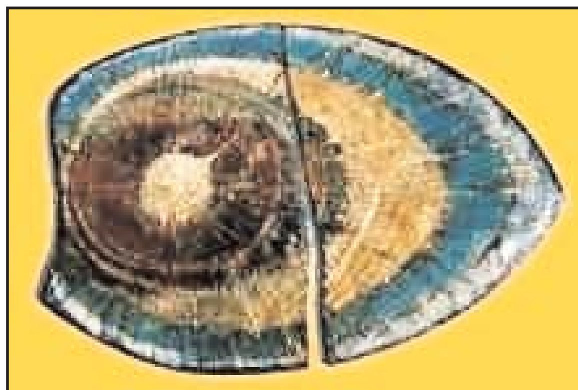
experiențe în România. Debordez de inspirație când văd pădurile, munții, râurile și locuitorii, dar și artiștii români, colegii mei. De neuitat, atât pentru mine cât și pentru soția mea.

A.G.: *Dle Panisello, arta ceramicii este foarte complexă, implică desenul, lutul, culoarea, tehnicile de fabricare, coacerea... Cum ați ajuns ceramist?*

Când m-am născut, mama lucra ca patiser la parterul casei noastre. Aveam un cuptor normal, de vreo 3 metri cubi capacitate. Mama făcea produse tradiționale, iar tata era agricultor, lucra în grădina noastră. Pe la 4-5 ani am început să mă joc cu lutul din grădină, când uda tata plantele. Din fericire, mama mi-a dat voie să ard în cuptor piesele pe care le făceam, în niște recipiente metalice. Erau figurine de animale, de oameni, podoabe pentru Crăciun, jucării, mingi... Pentru mine a fost un adevărat dar înțelegerea ei. Au trecut aproape 70 de ani și încă mai sunt oameni din sat care-mi amintesc de asta.

Copil cu bani puțini, îmi făceam cu mare plăcere propriile jucării, spre admirația prietenilor. Arta și îndemânarea îmi curgeau prin vine și prin imaginație. La liceu și bacalaureat, materiile favorite au fost desenul, matematica și științele naturii. Am studiat, am devenit profesor, m-am înscris la școala de artă și timp de 6 ani am asistat la cursuri seară de seară. Am terminat cu note excelente. În ultimii 8 ani de activitate laborală am fost profesor de ceramică, de mozaic roman și expresie artistică la institutul din orașul natal, Tortosa. Culmea fericirii, când am ieșit la pensie. Dar nu am încetat să țin conferințe, discuții, ateliere de artă în colegii, institute, școli de artă.

Dar, în tinerețe, după ce am absolvit studiile de ceramică, am participat la multe cursuri de vară, pentru a-mi perfecționa tehnicile de smălțuit, de ars, de lut. Apoi mi-am făcut propriul atelier în garajul casei noastre. Apoi am construit altul pe parcela noastră, mai mare, cu două săli de expoziție, una pentru smalțuri și alta pentru lut și lut ars. Am cumpărat două cuptoare, unul electric și altul cu gaz natural. Apoi am mai construit unul, pentru a organiza cursuri cu profesorii care voiau să predea ceramica în școli.

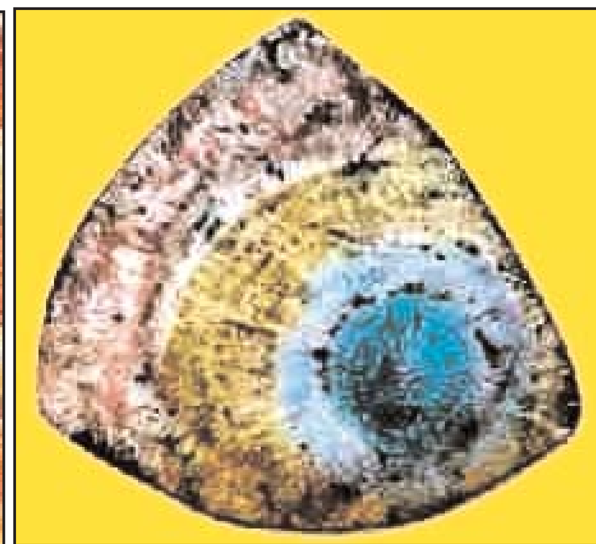


Am vândut vreo 20 de piese în școlile unde eram profesor pentru alți profesori, trimis de Universitatea din Barcelona. Începând cu 2002 și până în 2007 am renunțat la postul de profesor, pentru a mă dedica lucrului în atelier într-o DEPLINĂ SCUFUNDARE ARTISTICĂ. A durat cinci ani și a fost un dar minunat pe care mi l-a permis viața. Mi-am construit singur un cuptor de gaz cu capacitate de 1000 de litri, special pentru a coace opere de mari dimensiuni la 1300 ^{o}C. De-a lungul vieții am pregătit peste 10.000 de culori diferite. A fost marea mea pasiune, deși este una dintre muncile cele mai complicate ale unui ceramist. Trebuie să gândești fiecare formulă chimică, s-o notezi, să cântărești greutatea, să pisezi, să aplici nuanța pe placheta care va fi mostra, s-o coci orizontal și vertical... Adevărată muncă de alchimist.



(Continuare la pag. 23)





Număr ilustrat cu lucrări de Joan Panisello Chavarría.

Semnează în acest număr

- Horia BĂDESCU – scriitor, Cluj-Napoca
- Johan GALTUNG – politolog, Norvegia
- Radu PINTEA – scriitor, București
- Mihai SPORIȘ – publicist, Râmnicu Vâlcea
- Constanța VAIDA HALIȚĂ – arhitect, București
- Vlad MISCHEVCA – istoric, Chișinău
- Oana-Lucia N. DIMITRIU – bibliograf, București
- Acad. Victor SPINEI – Iași
- Marian NENCESCU – scriitor, București
- Nicolae MELINESCU – publicist, București
- Raia ROGAC – scriitor, Chișinău
- Lina CODREANU – scriitor, Huși
- Alexandru A. POPOVICI – prof. univ., București
- Paula ROMANESCU – scriitor, București
- Elis RÂPEANU – scriitor, București
- Ion PĂTRAȘCU – diplomat, București
- Dan D. FARCAȘ – matematician și scriitor, București
- Mircea OPRIȚĂ – scriitor, Cluj-Napoca
- Aureliu GOCI – scriitor, București